

ΠΛΑΤΩΝ

ΕΤΟΣ 5'.

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ ΚΑΙ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ

ΤΕΥΧ. Γ' ΚΑΙ Δ'.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΙΤΙΩΝ

*Τῆς ὑπὸ τῶν ἐσπερίων κρατῶν τῆς Εὐρώπης καταπολεμουμένης
Καθολικῆς Ἐκκλησίας*

Ἀναγνωσθεῖσα ἐν τῷ Διδασκαλικῷ Συλλόγῳ

τῇ 14ῃ Ἰανουαρίου 1884.

ΥΠΟ ΓΕΩΡ. Ι. ΔΕΡΒΟΥ.

Κύριοι!

Ἀπό τινων ἤδη ἐτῶν ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία καταπολεμεῖται πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ὑπὸ τῶν ἐσπερίων κρατῶν τῆς Εὐρώπης. Τὰ μοναχικὰ τάγματα αὐτῆς ἐξορίζονται, τὰ ἱερατικὰ σχολεῖα αὐτῆς μετ' ἐπιμελείας ἐλέγχονται, οἱ ἐπίσκοποι καὶ ἐφημέριοι αὐτῆς πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν ἐν ταῖς ἐπισκοπαῖς καὶ

(ΤΟΜ. 5'.)

ἐφημερίαις αὐτῶν αὐστηρῶς ἐποπτεύονται, οἱ ἱερεῖς αὐτῆς ἀποκλείονται τῶν δημοσίων σχολείων, οἱ κληρικοί καὶ αἱ ἀδελφαὶ τοῦ ἐλέους ἀπολύονται τῆς ἐν τοῖς νοσοκομείοις λειτουργίας καὶ ὑπηρεσίας, αἱ ἱεραὶ κατηγήσεις ἀφαιροῦνται ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν παιδῶν, τῶν εἰς τὰ σχολεῖα τοῦ Κράτους φοιτῶντων καὶ καθόλου τὰ τέκνα αὐτῆς μυρία ὑφίστανται δεινά. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων τίθεται, ὡς εἰκός, τὸ ζήτημα, τίνα τὰ αἴτια, δι' ἃ ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία καταπολεμεῖται ὑπὸ τῶν ἑσπερίων κρατῶν τῆς Εὐρώπης.

Πρὸς ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος τούτου ὠρμήθην, κύριοι, διότι πολλάκις πολλοὺς τῶν ἡμετέρων εἶδον, οἵτινες μὴ ἐρευνῶντες τὰ αἴτια τῆς ἐν Ἑσπερία Εὐρώπῃ ὑπαρχούσης διαμάχης Ἐκκλησίας καὶ Κράτους μέγαν ἐπιδείκνυνται ζῆλον περὶ τὴν εἰσαγωγὴν αὐτῆς καὶ εἰς τὸ ἔθνος ἡμῶν, χωρὶς ὅμως νὰ ἐννοῶσιν ὅτι καταστρέφουσι τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς παραδόσεις αὐτοῦ, καθ' ἃς Ἐκκλησία καὶ Κράτος ἀδελφικῶς συνδεόμενα μετ' ἀλλήλων συνεργάζονται πάντοτε εἰς τὴν πραγμάτωσιν ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ σκοποῦ. Οἱ εισηγηταὶ δοξάζουσιν ὅτι διαμάχη τῶν ἑσπερίων κρατῶν τῆς Εὐρώπης πρὸς τὴν Καθολικὴν Ἐκκλησίαν ὑφίσταται, καθόσον ταῦτα ἐμποροῦνται ἀθέων καὶ ἀντιθρησκευτικῶν φρονημάτων πρὸς αὐτήν. Ἄλλ' ἡ δόξα αὐτῶν θὰ εἶχετο ἀληθείας, ἐὰν καὶ αἱ ἄλλαι χριστιανικαὶ ἐκκλησίαι καὶ μάλιστα ἡ μεγάλη ἐκκλησία τῶν Διαμαρτυρομένων κατεπολεμοῦντο ὑπὸ τούτων τῶν κρατῶν, ὅπερ οὐδαμῶς συμβαίνει. Καὶ δυνατόν μὲν τὰ νῦν ἑσπερία κράτη νὰ ἔχωσιν ἄθεα καὶ ἀντιθρησκευτικὰ φρονήματα, ἀδύνατον δὲ νὰ ἐκδηλώσιν αὐτὰ καταφρονοῦντα τῶν σοφῶν διδασκάλων τῆς πολιτικῆς, Πολυβίου, Μακκιαβέλλη, Montesquieu, Benjamin Constant καὶ ἄλλων πολλῶν, λεγόντων ὅτι ἡ δύναμις ἢ συνέχουσα λαὸν ἐλαφρὸν καὶ πλήρη ἐπιθυμιῶν παρανόμων, ὀργῆς ἀλόγου, θυμοῦ βιαίου, εἶναι ἡ θρησκεία καὶ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι κακῶς ποιοῦσιν οἱ θέλοντες νὰ ἐκβάλωσιν αὐτὰ ἐκ τοῦ λαοῦ.⁽¹⁾ Τὸ

(1) Πολυβίου ἱστοριῶν βιβλ. 5'. κεφ. 56. Μακκιαβέλλη discoursi

βέβαιον εἶναι ὅτι τὰ περὶ οὗ ὁ λόγος κράτη πεποιθότα, ὅτι ἡ θρησκεία εἶναι ἐκ τῶν ἀναγκαίων ἰδεῶν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ ἐκ τῶν ἀναφαιρέτων αἰσθημάτων τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, οὐ παύονται νὰ θεραπεύωσι καὶ καλλιεργῶσιν αὐτήν, ὡς ἡλίου φαινότερον καταδεικνύουσιν οἱ περὶ τῶν σχολείων νόμοι αὐτῶν καὶ μάλιστα οἱ νόμοι τῆς Γερμανίας καὶ ὁ κατὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ ἔτους 1883 ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ Κοινοβουλίου ψηφισθεὶς νόμος, καθ' ὃν ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία, ὡς θεμέλιον τῆς ἀληθοῦς παιδείας θεωρουμένη, εἶναι ὑποχρεωτικὸν μάθημα ἐν τοῖς δημοσίοις σχολείοις⁽¹⁾.

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι μόνη ἡ Γαλλικὴ δημοκρατία ἐξέδωκε τῇ 28 Μαρτίου 1882 τὸν ὑπὸ τῆς Βουλῆς καὶ Γερουσίας ψηφισθέντα νόμον περὶ σχολείων (loi scolaire) καθ' ὃν ἡ θρησκευτικὴ διδασκαλία ἐκβάλλεται ἐξ αὐτῶν καὶ περιορίζεται ἐν τῷ οἴκῳ, ἐνθα οἱ γονεῖς, ἐὰν θέλωσι, μορφοῦσι θρησκευτικῶς τὰ τέκνα αὐτῶν, ἐφ' ᾧ καὶ ἀπαξ τῆς ἐβδομάδος ἐκτὸς τῆς Κυριακῆς οἱ μαθηταὶ σχολάζουσιν.⁽²⁾ ἄλλ' ὅμως ἔπραξε τοῦτο δι' οὗς κατωτέρω θέλω ἐκθέσει λόγους.

Ἡ Καθολικὴ λοιπὸν Ἐκκλησία καταπολεμεῖται ὑπὸ τῶν ἑσπερίων κρατῶν τῆς Εὐρώπης οὐχὶ ὡς διδάσκουσα τὰς θρησκευτικὰς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὡς κηρύττουσα τὰς θεοκρατικὰς ἀρχὰς περὶ Ἐκκλησίας καὶ Κράτους, τὰς ὑπὸ τῶν Καθολικῶν θεολόγων καὶ τῶν Παπῶν τοῦ Μεσαίωνα μορφωθείσας, ἐν τῇ ἡμετέρῃ αἰῶνι ὑπὸ Πάπα Πίου τοῦ Θ'. κυρίως ὑποστηρικθείσας,

lib. I. cap. XI. Montesquieu esprit des lois liv. XXIV. chap. XIV. Benjamin Constant. de la Religion t. I. pag. 89.

(1) Ὅρα Verhandlungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes ἔτος 1883. VIII. Band. 703 Wien.

(2) Ὅρα τὴν ἐπίσημον ἐφημερίδα τῆς Γαλλικῆς κυβερνήσεως (Journal officiel) ὑπὸ χρονολογίαν 29 Μαρτίου 1882, ἐνθα ὁ περὶ τῶν σχολείων νόμος ἐδημοσιεύθη.

ἐξαπλωθείσας καὶ τέλος τῆ 6/18 Ἰουλίου 1870 ἀνακηρυχθείσας ἐν τῇ οἰκουμενικῇ συνόδῳ τοῦ Βατικανοῦ ὡς δόγματα πίστεως καὶ ἠθικῆς. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία καταπολεμεῖται συστηματικῶς ὡς ἐστερνιασμένη δόγματα ἄρδην ἀνατρέποντα τὰς νεωτέρας νομοθεσίας τῶν ἐσπερίων κρατῶν τῆς Εὐρώπης. Ὅθεν πρὸς κατανόησιν τῆς διαμάχης καὶ τοῦ πολέμου τούτου δεόν νὰ ἐξετασθῶσι:

I.

Τίνες αἱ θεοκρατικαὶ ἀρχαὶ περὶ Ἐκκλησίας καὶ Κράτους καὶ πῶς ἐμορφώθησαν ὑπὸ τῶν Καθολικῶν θεολόγων καὶ Παπῶν τοῦ Μεσαίωτος;

II.

Πῶς αἱ θεοκρατικαὶ αὗται ἀρχαὶ ὑπεστηρίχθησαν καὶ ἐξηπλώθησαν ὑπὸ Πάπα Πίου τοῦ Θ' ἐν τῷ ἡμετέρῳ αἰῶνι;

III.

Πῶς αἱ θεοκρατικαὶ αὗται ἀρχαὶ ἀνεκηρύχθησαν τῆ 6/18 Ἰουλίου ἐν τῇ οἰκουμενικῇ συνόδῳ τοῦ Βατικανοῦ ὡς δόγματα πίστεως καὶ ἠθικῆς;

I.

Τίνες αἱ θεοκρατικαὶ ἀρχαὶ περὶ Ἐκκλησίας καὶ Κράτους καὶ πῶς ἐμορφώθησαν ὑπὸ τῶν Καθολικῶν θεολόγων καὶ Παπῶν τοῦ Μεσαίωτος;

Κατὰ ψευδεπίγραφα βιβλία, ἅπερ ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία ὡς ἱερὰν παρακαταθήκην διαφυλάττει, ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ὁρισθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡγεμὼν καὶ πρῶτος τῶν Ἀποστόλων, βράχος καὶ θεμέλιος πᾶσῶν τῶν ἐκκλησιῶν, προστάτης καὶ κηδεμῶν αὐτῶν ἐπορεύθη ἔχων πάντα ταῦτα τὰ πρωτεῖα εἰς Ῥώμην, ἧς τὴν πρώτην χριστιανικὴν κοινότητα ἵδρυσε καὶ πρῶτος ἐπίσκοπος ἐγένετο. Ὅτε δ' ἐμελλε ν' ἀποθάνῃ, ἐγερθεὶς ἐν τῷ μέσῳ τῆς συνελεύσεως τῶν ἀδελφῶν τῆς κοινότητος ταύτης ἐχειροτόνησε τὸν διάδοχον, ᾧ καὶ τὴν Καθέδραν αὐτοῦ κατέλιπε· διὸ ὁ Πάπας εἶναι ἄμεσος μὲν διάδοχος τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, ἔμμε-

σος δὲ τοῦ Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπομένως θεῖον δικαίον (divino jure) τεταγμένος ἄρχων καὶ φρουρὸς πάσης τῆς ἀνθρωπότητος. Τούτω ὡς διαδόχῳ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς προκαθεζομένῳ τῆς ἀληθείας, ὡς ἀλαθῆταρ, πρέπει νὰ πείθωνται πάντες, βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνες, ἐπίσκοποι καὶ κληρικοὶ καὶ καθόλου οἱ λαοί, εἰδότες ὅτι ὁ θέλων νὰ δυσαρεστῇ καὶ λυπῇ αὐτὸν δὲν εἶναι ὁπαδὸς τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐ τὴν Καθέδραν κατέχει, καθὼς πρέπει νὰ πείθωνται πάντες καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς Ῥώμης, ἐν ἧ ἡ πίστις διασώζεται καθαρὰ καὶ ἀπηλλαγμένη ἀπὸ παντὸς σπύλου πλάνης. (1) Οὕτω δὲ ὁ Πάπας εἶναι ὁ ἀνώτατος νομοθέτης καὶ δικαστὴς πάντων καὶ ἡ θέλησις αὐτοῦ εἶναι ὁ γνώμων καὶ ὁ κανὼν τῆς πίστεως καὶ τῶν πράξεων αὐτῶν κατὰ τὸ γνωστὸν Ῥωμαϊκὸν ἀξίωμα «sic volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas.»

Κατὰ τὰ ψευδεπίγραφα λοιπὸν ταῦτα βιβλία ἐμορφώθησαν ὑπὸ τῶν Καθολικῶν θεολόγων καὶ Παπῶν τοῦ Μεσαίωτος ἀρχαί, καθ' ἃς ὁ Πάπας ἔλαβεν ἐκ Θεοῦ τὴν ἐξουσίαν νὰ κρατῇ οὐ μόνον τῆς Ἐκκλησίας ἀλλὰ καὶ τοῦ Κράτους· διὸ αἱ ἀρχαὶ αὗται ἐκλήθησαν Θεοκρατικαί.

Κατὰ τὰς μορφωθείσας θεοκρατικὰς ἀρχὰς περὶ Ἐκκλησίας ὁ Πάπας εἶναι ἀλάθητος διδάσκαλος, ἀπόλυτος μονάρχης καὶ ἀνώτατος δικαστὴς τῆς Ἐκκλησίας δυνάμενος τοὺς πάντας νὰ δικάζῃ, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς νὰ δικάζῃται. Πρῶτος κατὰ σύστημα ἐπραγματεύσατο ταῦτα ὁ κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα ἀκμάσας Καθολικὸς θεολόγος Θωμᾶς ὁ Ἀκυνάτης, ἰσχυρισάμενος ἐν τῷ μεγάλῳ αὐτοῦ ἔργῳ Summa, ὅτι ἔξεστι τῷ Πάπα, ὡς τῇ κεφαλῇ τῆς ὅλης ἐκκλησίας, νὰ συντάσῃ τὸ σύμβολον τῆς πίστεως (fidei symbolum ordinare) (2) καὶ ν' ἀποφαίνηται περὶ τῆς Ὁρθοδοξίας (3).

(1) Ὅρα ἡμετέραν διατριβὴν ἀπερὶ μυθώδους πορείας τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου εἰς Ῥώμην» σελ. 8. σημ. 1. σελ. 33. 34. σημ. 1.—Decret. Pseud.—Isid. ep. Lucii ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Hinschius p. 179. cf. 206.

(2) Θωμᾶ Ἀκυνάτου Summa 2, 2, q. 1, art. 10.

(3) Αὐτόθι q. 11, art. 2.

καὶ ὅτι ἀνήκει αὐτῷ ἢ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ plenitudo potestatis.⁽¹⁾ Ἐν ἄλλῳ δὲ ἔργῳ αὐτοῦ contra errores Graecorum πραγματεύεται ταῦτα δριμύτερον.

Διαπρύσιοι κήρυκες τῶν διδασκαλιῶν Θωμᾶ τοῦ Ἀκυνάτου ἐγένοντο οἱ Ἰησοῦται. Οὕτω δὲ ὁ ἀρχηγὸς (General) τῶν Ἰησοῦτων Lainez ἐν τῇ περιφήμῳ ὁμιλίᾳ, ἣν κατὰ τὴν 20 Ὀκτωβρίου 1562 ἀπήγγειλεν ἐν τῇ συνόδῳ τοῦ Τριδέντου εἶπεν· «ὅτι ἅπαντα ἡ δικαιοδοσία (jurisdictio) ἐδόθη ἐντελῶς τῷ Πάπα καὶ οὐδεὶς οὐδὲν ἐλάχιστον μέρος αὐτῆς κατεῖχεν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μὴ παραληφθὲν ἐξ αὐτοῦ. Ἡ Ἐκκλησία οὔτε ἐμόρφωσεν ἑαυτήν, οὔτε ἐμόρφωσε τὸ ἑαυτῆς πολίτευμα, ἀλλ' ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἡγεμόνος καὶ μονάρχου αὐτῆς, λαβοῦσα παρ' αὐτοῦ νόμους, ὅπως κυβερνᾶται· διὸ ἐγεννήθη ἐν τῇ δουλείᾳ ἄνευ ἐλευθερίας, δυνάμεως καὶ δικαιοδοσίας καὶ τελέως ὑπετάχθη. Ἐφ' ὅσον χρόνον ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐγένετο ἐπὶ τῆς γῆς ἐκυβέρνησε τὴν Ἐκκλησίαν κατ' ἀπόλυτον καὶ μοναρχικὸν πολίτευμα καὶ ὅτε ἠτοιμάσθη νὰ καταλίπη τὸν κόσμον ἐξελέξατο ὡς τοποτηρητὰς αὐτοῦ τὸν Ἅγιον Πέτρον καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ, οὓς διέταξε νὰ κυβερνῶσι κατὰ τὸν αὐτὸν τύπον τοῦ πολιτεύματος, καθ' ὃν καὶ αὐτὸς ἐκυβέρνησε, δούς αὐτοῖς πλήρη καὶ τελείαν ἐξουσίαν καὶ δικαιοδοσίαν καὶ ὑποτάξας αὐτοῖς τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς αὐτῷ τῷ ἰδίῳ ἦν ὑποτεταγμένη. Τοῦτο ἀπέδειξεν ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐγχειρίσας μόνῳ τῷ Πέτρῳ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν Οὐρανῶν καὶ ἐπομένως τὴν ἐξουσίαν νὰ εἰσάγῃ εἰς αὐτὴν καὶ νὰ ἐξάγῃ ἐξ αὐτῆς ὃν τινὰ θέλει, ὅπερ ἀποτελεῖ τὴν δικαιοδοσίαν (jurisdictio) καὶ εἰπὼν αὐτῷ μόνῳ τὸ Βόσκει, τουτέστι ὁδήγησον τὰ πρόβατά μου, ζῶα οὐδὲν λογικὸν καὶ οὐδεμίαν ἔχοντα μετοχὴν τῆς ἰδίας κυβερνήσεως αὐτῶν. Καθὼς ἕκαστος πιστὸς οὐδεμίαν εἶχεν ἐλάχιστην δύναμιν καὶ δικαιοδοσίαν, ὅτε ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐκυβέρνησε τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' ὄφειλε τελέως καὶ ἀπολύτως νὰ πείθεται αὐτῷ, οὕτω τὸ αὐτὸ ἔπρεπε νὰ διαμένῃ καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας.

(1) Λυτῶν. 3, γ. 72, art. 11.

Ὁ Χριστὸς εἰπὼν μόνῳ τῷ Πέτρῳ στήριξον τοὺς ἀδελφοὺς σου ἀπένειμεν αὐτῷ τὸ προνόμιον τοῦ Ἀλαθῆτου, μέλλοντι νὰ κρίνῃ περὶ πίστεως, ἡθῶν καὶ ὅλης τῆς θρησκείας καὶ ὑπεγράωσε τὴν Ἐκκλησίαν ν' ἀκούῃ τὰς κρίσεις τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου καὶ νὰ πιστεύῃ εἰς αὐτὰς σταθερῶς. Διότι αὐτὸς εἶναι τὸ θεμέλιον τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἡ πέτρα, ἐφ' ἧς ἡ Ἐκκλησία θεμελιώται. Μόνος ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ἐχειροτονήθη ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐχὶ δὲ οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι, οἵτινες ὄφειλον ὑπὸ τοῦ Πέτρου νὰ χειροτονηθῶσι καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ μόνου νὰ παραλάβωσι τὴν δικαιοδοσίαν (jurisdictio). Σύνοδος καλεῖται καὶ ἰσχύει ὡς Οἰκουμένην τότε, ὅταν ὑπὸ τοῦ Πάπα ὡς τοιαύτη χαρακτηρίζεται. Ὁ Πάπας παριστάμενος ἐν τῇ Συνόδῳ κρίνει αὐτὸς μόνος, ἡ δὲ Σύνοδος ὀφείλει τυφλῶς νὰ ἐπιδοκιμάζῃ τὴν κρίσιν αὐτοῦ, τουτέστι ν' ἀποδέχεται τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ, ὡς καταφαίνεται ἐκ τοῦ ἀκολουθοῦ τύπου sacro approbante Concilio ὄντος ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ἐν γρήσει.⁽¹⁾ Ἐπίσης καὶ ὁ καθολικὸς θεολόγος Βελλαρμίνος λέγει «Summus pontifex simpliciter et absolute est supra Ecclesiam universam et supra Concilium generale, ita ut nullum in terris supra se iudicium agnoscat.»⁽²⁾

Τοιαῦται λοιπὸν εἰσι διὰ βραχείων αἱ μορφωθείσαι θεοκρατικαὶ περὶ Ἐκκλησίας ἀρχαὶ τοῦ Μεσαίωonos.

Κατὰ δὲ τὰς μορφωθείσας θεοκρατικὰς ἀρχὰς περὶ Κράτους ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία ὡς ἰδρυθεῖσα ἀμέσως μὲν ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, ἐμμέσως δὲ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ βασιλέως τῶν βασιλέων καὶ τοῦ κυρίου τῶν κυρίων εἶναι θεοκρατικὸν Κράτος· διὸ ὡς τοιοῦτο πρέπει νὰ θεωρῆται οὐ μόνον ἀνεξάρτητον τῶν ἄλλων Κρατῶν, ἀλλὰ καὶ ἄρχον καὶ δεσπότην αὐτῶν. Πάντα τὰ Κράτη ὀφείλουσι νὰ πείθωνται αὐτῷ, ὡς καὶ οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν τῷ Χριστῷ καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ τῷ το-

(1) Sarpi, Storia del Concilio di Trento lib. VII. XX.

(2) Βελλαρμίνος de conciliorum autoritate c. 17.

ποτηρητῆ καὶ ἀντιπροσώπῳ αὐτοῦ Πάπα, ὅστις ἐξ αὐτοῦ παρέλαβε τὴν ἐξουσίαν ν' ἀνοίγῃ ἢ νὰ κλείῃ τὰς πύλας τοῦ Οὐρανοῦ ἢτοι νὰ ὑποστηρίξῃ ἢ νὰ κολάζῃ τοὺς θέλοντας ν' ἀντιστρατεύωνται πρὸς τὰς ἀλαθῆτους ἀποφάσεις αὐτοῦ. Οὕτω δὲ ἐννοεῖται ἡ κοσμικὴ ἐξουσία τοῦ Πάπα.

Πρῶτος ὁ τὰς διδασκαλίας περὶ τῆς ὑπακοῆς τῶν λοιπῶν κοσμικῶν Κρατῶν εἰς τὸ Θεοκρατικὸν Κράτος καὶ περὶ τῆς τιμωρίας καὶ ἀποβολῆς τῶν βασιλέων καὶ ἡγεμόνων, καταφρονούντων αὐτοῦ, διδάξας καὶ πραγματοποιήσας εἶναι ὁ κατὰ τὸν ΙΑ'. αἰῶνα ἀκμάσας Πάπας Γρηγόριος ὁ Ζ'. στηριζόμενος ἐπὶ τῆς ἐκ τῶν ψευδοϊσιδωρείων διατάξεων εἰλημμένης εἰδήσεως, καθ' ἣν ὁ Πάπας 'Ιούλιος (περὶ τὸ 338) ἔγραφε πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς, ὅτι «ἡ Ῥωμαϊκὴ Ἐκκλησία ἔχει μοναδικὸν προνόμιον ἢτοι τὴν ἐξουσίαν νὰ κλείῃ ἢ ν' ἀνοίγῃ τὰς πύλας τοῦ Οὐρανοῦ ὅτινι θέλει.» (1) Πρὸς παράστασιν δὲ τῆς ἐξαρτήσεως τῶν κοσμικῶν κρατῶν ἐκ τοῦ θεοκρατικοῦ κράτους παρέβαλεν ὁ διαβόητος οὗτος Πάπας τὴν μὲν ιερατικὴν ἐξουσίαν πρὸς τὸν ἥλιον, τὴν δὲ κοσμικὴν πρὸς τὴν σελήνην, τὴν δεχομένην τὸ φῶς αὐτῆς ἐκ τοῦ ἡλίου. (2) Πᾶς βασιλεὺς καὶ πᾶς μονάρχης ὤφειλε νὰ ὑπακούῃ εἰς τὴν ιερατικὴν ἐξουσίαν τοῦ Πάπα· ἄλλως δὲ ἀφωρίζετο καὶ ἐξέπιπτε τοῦ θρόνου, ὅπερ ἔπαθεν Ἐρρίκος ὁ Δ'. βασιλεὺς τῆς Γερμανίας ἐκθρονισθεὶς ὑπὸ Γρηγορίου τοῦ Ζ'. εἰπόντος αὐτῷ «ἐδόθη μοι ἐξουσία τοῦ δεσμεῖν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐν Οὐρανῷ.» (3) καὶ ἀναγκασθεὶς ἐν καιρῷ χειμῶνος νὰ πορευθῇ εἰς τὸν Πάπαν διατρέποντα τότε ἐν τῇ ἐπαύλει Canossa τῆς Ἰταλίας καὶ περιβεβλημένος τὸ ἔνδυμα τῆς μετανοίας καὶ γυμνὸς τοὺς πόδας νὰ ζητῇ συγγνώμην παρ' αὐτοῦ.

Ὁμοίως Γρηγορίῳ τῷ Ζ'. κατὰ τὰ φρονήματα ἐγένετο μετὰ ταῦτα Πάπας Ἰννοκέντιος ὁ Γ'. ὅστις θέλων νὰ παραστήσῃ τὴν ἐξάρτησιν

(1) Decret. Pseud-Isid. ed. Hinschius p. 464.

(2) Gregor. VII. Registr. I. VII. ep. 25, παρὰ Jaffé, monumenta Gregoriana p. 419.

(3) Ὅρα τὸν τύπον τοῦ ἀφορισμοῦ παρὰ Mansi XX 467.

τοῦ κοσμικοῦ κράτους ἐκ τοῦ θεοκρατικοῦ ἐδίδαξε τὰ αὐτὰ τῷ Γρηγορίῳ εἰπὼν· ὅτι «ὡς ὁ Θεὸς τοῦ σύμπαντος ἐποίησε τοὺς δύο φωστῆρας τοὺς μεγάλους, τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ ἔθετο αὐτοὺς ἐν τῷ στερεώματι τοῦ Οὐρανοῦ, ὥστε ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός, οὕτω καὶ ἐν τῷ στερεώματι τῆς Ἐκκλησίας, ἣτις καὶ οὐρανὸς καλεῖται, ἔθετο δύο μεγάλα ἀξιώματα, ὥστε ἄρχειν τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων, ἢτοι τὴν ἐξουσίαν τοῦ Ποντίφηκος καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Βασιλέως. Ἀλλ' ὡς ἡ σελήνη λαμβάνει τὸ φῶς αὐτῆς ἐκ τοῦ ἡλίου, οὕτω καὶ ἡ βασιλικὴ δύναμις λαμβάνει τὴν λαμπρότητα τοῦ ἀξιώματος αὐτῆς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ Ποντίφηκος.» (1)

Εἶτα Πάπας Βονιφάτιος ὁ Η'. κηρύττων τὴν ἀπόλυτον ὑποταγὴν τοῦ Κράτους ὑπὸ τὴν Ἐκκλησίαν ἰσχυρίζετο ὅτι ὁ Ἀπόστολος Πέτρος οὐ μόνον τὴν πνευματικὴν ἀλλὰ καὶ τὴν κοσμικὴν μάχαιραν ἔλαβε παρὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅς ὁ διάδοχος τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου ὁ Ῥωμαῖος Ποντίφηξ ἐκληρονόμησε· διὰ τοῦτο πᾶν δημιουργημα, ὅπως σωθῆ, ὀφείλει νὰ ὑποτάσσεται αὐτῷ. Ἴδού τί λέγει οὗτος ὁ Πάπας ἐν τῇ περιφήμῳ Βούλλᾳ αὐτοῦ Unam sanctam· «Ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ Πέτρου δύο ὑπάρχουσι μάχαιραι, ἡ πνευματικὴ καὶ ἡ κοσμικὴ, ὡς διδάσκει ἡμᾶς τὸ Εὐαγγέλιον· διότι πρὸς τοὺς Ἀποστόλους εἰπόντας· ἰδού μάχαιραι ὧδε δύο· ὁ Κύριος δὲν ἀπεκρίνατο, ὅτι εἶναι πολὺ, ἀλλ' ὅτι εἶναι ἰκανόν. () Βεβαίως ὁ τὴν κοσμικὴν μάχαιραν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ Πέτρου ἀρνούμενος κακῶς ἐννοεῖ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου· ἀπόστρεψόν σου τὴν μάχαιραν εἰς τὸν τόπον αὐτῆς. (3) Ἀμφότεραι οὖν αἱ μάχαιραι ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἐξουσίᾳ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ πνευματικὴ δηλαδὴ καὶ ἡ κοσμικὴ μάχαιρα· ἀλλὰ ταύτης μὲν χρῆσις πρέπει νὰ γίνηται ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας, ἐκείνης δὲ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας, ταύτης μὲν διὰ τῆς χειρὸς τοῦ ἱερέως, ἐκείνης δὲ διὰ τῆς χειρὸς τῶν βασιλέων καὶ στρατιωτῶν, ἀλλὰ κατὰ τὸ νεῦμα καὶ τὴν ἄδειαν τοῦ

(1) Innocent. III. I. I. ep. 401. (2) Λουκ. ΚΒ'. 38.

(3) Ματθ. ΚΓ'. 52.

ιερέως. Πρέπει δὲ ἡ μία μάχαιρα νὰ ὑποταχθῇ ὑπὸ τὴν ἑτέραν καὶ ἡ κοσμικὴ ἐξουσία ὑπὸ τὴν πνευματικὴν· διότι, ὅταν ὁ Ἀπόστολος λέγῃ: οὐ γὰρ ἐστὶν ἐξουσία εἰμὴ ἀπὸ Θεοῦ· αἱ δὲ οὐσαι ἐξουσίαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμέναι εἰσι: (1) οὐδεμία τάξις ἤθελεν ὑπάρχει, ἐὰν ἡ μία μάχαιρα δὲν ὑπετάσσετο ὑπὸ τὴν ἑτέραν καὶ ἡ κατώτερα δὲν ὑφούτο διὰ τῆς ἄλλης· διότι κατὰ τὸν μακάριον Διονύσιον νόμος τῆς θεότητος εἶναι, τὰ κατώτατα ν' ἀνάγωνται εἰς τὰ ὑψιστα διὰ τῶν μέσων. Κατὰ τὴν τάξιν λοιπὸν τοῦ σύμπαντος οὐχὶ πάντα ἴσα καὶ ἄμεσά εἰσιν, ἀλλὰ τὰ κατώτατα διὰ τῶν μέσων, τὰ ταπεινότερα διὰ τῶν ὑπερτέρων εἰς τάξιν φέρονται. Ὅτι δὲ ἡ πνευματικὴ ἐξουσία ὑπερέχει πάσης ἐπιγείου κατὰ τε τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν εὐγένειαν ὀφείλομεν τόσῳ μᾶλλον σαφῶς νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅσῳ τὰ πνευματικὰ ὑπερέχουσι τῶν κοσμικῶν. Τοῦτο βλέπομεν φανερῶς καὶ ἐκ τῆς πληρωμῆς τῆς δεκάτης καὶ ἐκ τῆς εὐλογίας καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ καὶ ἐκ τῆς λήψεως αὐτῆς τῆς ἐξουσίας καὶ ἐκ τῆς κυβερνήσεως αὐτῶν τῶν πραγμάτων· διότι, ὡς ἡ ἀλήθεια μαρτυρεῖ, ἡ πνευματικὴ ἐξουσία δύναται νὰ ἐγκαταστήσῃ καὶ κρίνῃ τὴν κοσμικὴν, ἐὰν αὕτη δὲν ἤθελεν εἶναι ἀγαθὴ. Οὕτως ἐπιβεβαιούσθαι ἡ περὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας πρόρρησις τοῦ Ἱερεμίου: Ἴδου καθέστακά σε σήμερον ἐπὶ ἔθνη καὶ βασιλείας κτλ.» (2) Διὰ τοῦτο ὅταν ἡ ἐπιγείος ἐξουσία ἐκτραπῇ τῆς εὐθείας ὁδοῦ κριθῆσεται ὑπὸ τῆς πνευματικῆς· ἀλλ' ὅταν ἡ ἐλάστων πνευματικὴ ἐξουσία ἐκτραπῇ κριθῆσεται ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρου αὐτῆς· ἀλλ' ὅταν ἡ ἀνωτάτη παρεκκλίνῃ δικασθῆσεται ὑπὸ μόνου τοῦ Θεοῦ καὶ οὐχὶ ὑπ' ἀνθρώπου κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀποστόλου: ὁ πνευματικὸς ἀνακρίνει μὲν πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται. (3) Αὕτη δὲ ἡ ἐξουσία, καίπερ δοθεῖσα ἐνὶ ἀνθρώπῳ καὶ ἀσκουμένη ὑφ' ἑνὸς ἀνθρώπου, εἶναι οὐχὶ ἀνθρωπίνη, ἀλλὰ μᾶλλον θεία ἐξουσία, διὰ τοῦ θείου στόματος χορηγηθεῖσα

(1) Ῥωμ. ΙΓ'. 1.

(2) Ἱερεμίου Α', 10.

(3) Α'. Κορινθ. Β'. 15.

καὶ βεβαιωθείσα τῷ Πέτρῳ καὶ τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ ἐν αὐτῷ τῷ Χριστῷ, ὃν ἡ πέτρα ὡμολόγησεν, ἐπειδὴ ὁ Κύριος εἶπεν αὐτῷ τῷ Πέτρῳ: ὁ ἐὰν δῆσῃς ἐπὶ τῆς γῆς κτλ.: (1) Ὅστις λοιπὸν ἀντιτίθεται εἰς ταύτην τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ταχθεῖσαν ἐξουσίαν καταπολεμεῖ τὴν τάξιν τοῦ Θεοῦ, ἐὰν δὲν φαντάζηται, ὡς οἱ Μανιχαῖοι, ὅτι δύο ὑπάρχουσιν ἄρχαι, ὅπερ ὡς ψευδὲς καὶ αἰρετικὸν κηρύττομεν, ἐπειδὴ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Μωϋσέως ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν Οὐρανὸν καὶ τὴν Γῆν οὐχὶ ἐν ἀρχαῖς, ἀλλ' ἐν ἀρχῇ. Καὶ οὕτω κηρύττομεν, λέγομεν καὶ ὀρίζομεν, ὅτι πρὸς σωτηρίαν ἐκάστου δημιουργήματος πάντως εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ὑποτάσσῃται τῷ Ῥωμαίῳ Ποντίφηκι.» (2)

Ὅπως δὲ παραστήσωσι τὴν ὑποταγὴν τῆς κοσμικῆς ὑπὸ τὴν πνευματικὴν ἐξουσίαν οἱ Καθολικοὶ Θεολόγοι τοῦ Μεσαίωνος ἐδίδασκον τὴν παραβολὴν τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς. Τοιοῦτοτρόπως Θωμᾶς ὁ Ἀκυνάτης ἐδίδαξε κατὰ τὸν ΙΓ'. αἰῶνα, ὅτι «ἡ κοσμικὴ ἐξουσία ὑπέκει τῇ πνευματικῇ ὡς τὸ σῶμα τῇ ψυχῇ.» (3) Ἡ διδασκαλία αὕτη ἐπανελήφθη κατὰ τὸν ΙΓ'. αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Βελλαρμίνου παραβαλόντος τὴν μὲν κοσμικὴν πρὸς τὸ σῶμα, τὴν δὲ πνευματικὴν ἐξουσίαν πρὸς τὴν ψυχὴν τῶν ἀνθρώπων. Κατ' αὐτὸν ἡ Ἐκκλησία ἀσκεῖ τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ Κράτους, ἢ ἡ ψυχὴ ἐπὶ τοῦ σώματος. Ἡ πνευματικὴ ἔχει τὸ δικαίωμα καὶ τὸ καθῆκον νὰ κρατῇ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας, παρεχούσης βλάβας εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς θρησκείας. Δὲν δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ Πάπας συνεχῶς ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῆς νομοθεσίας τοῦ Κράτους· ἀλλ' ἂν νόμος τις εἶναι ἀναγκαῖος εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν καὶ ὁ

(1) Ματθ. Ις'. 19.

(2) Bonif. extrav. comm. l. I. tit. VIII. de majoritate et obedientia c. 1.

(3) Θωμᾶς ὁ Ἀκυνάτης λέγει «Potestas secularis subditur spirituali sicut corpus animae» παρὰ Ranke «die römischen Päpste in den letzten vier Jahrhunderten» 2. Band. σελ. 123. 3.

Ἡγεμῶν ἀρνεῖται νὰ δημοσιεύσῃ αὐτὸν καὶ ἂν νόμος τις εἶναι βλαβερὸς εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν καὶ ὁ Ἡγεμῶν ἰσχυρογυμνῶνως τηρεῖ αὐτόν, ὁ Πάπας δικαιούται πάντως τὸν μὲν νὰ δημοσιεύσῃ, τὸν δὲ ν' ἀκυρώσῃ. Δὲν ἐπιβάλλει ἡ ψυχὴ αὐτῶ τῶ σώματι τὸν θάνατον ἐν ἀνάγκῃ; Κανονικῶς ὁ Πάπας δὲν δύναται βεβαίως ν' ἀποβάλλῃ Ἡγεμόνα· ἀλλ' ἂν τοῦτο ὤφειλε νὰ ἦναι ἀναγκαῖον εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν κέκτηται τὸ δικαίωμα νὰ μεταβάλλῃ τὴν ἀρχὴν καὶ ἀφαιρῶν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς αὐτὴν νὰ παραδίδῃ εἰς τὸν ἕτερον Ἡγεμόνα. (1)

Καθόλου δ' εἰπεῖν· κατὰ τὰς ὑπὸ τῶν Καθολικῶν Θεολόγων καὶ Παπῶν τοῦ Μεσαίωτος μορφωθείσας Θεοκρατικὰς ἀρχὰς περὶ Ἐκκλησίας καὶ Κράτους οἱ ἐπίσκοποι καὶ κληρικοί, οἱ ἡγεμόνες καὶ βασιλεῖς καὶ πάντες οἱ χριστιανικοὶ λαοὶ ὀφείλουσι νὰ πιστεύωσιν εἰς τὸν Πάπαν ὡς εἰς μυστήριον θείῳ δικαίῳ (divino jure) ἐπὶ τῆς γῆς διαταχθέν, αἰώνιον καὶ ἐκ μόνου τοῦ Θεοῦ πηγάζον, ὡς πιστεύουσιν εἰς τὸ βάπτισμα καὶ τὰ λοιπὰ μυστήρια. (2)

Οἱ δὲ πολέμιοι τῶν Θεοκρατικῶν ἀρχῶν τοῦ Μεσαίωτος καὶ ὑπέρμαχοι τῆς ἐλευθερίας τῆς ὀρθοσκευτικῆς συνειδήσεως τῶν ἀνθρώπων κατεδιώκοντο καὶ κατεδικάζοντο ν' ἀποθάνωσι τὸν ἐν τοῖς δεσποτηρίοις θάνατον, διότι, ἐὰν ἡ τοιαύτη ἐλευθερία ἐκράτει, μέγας ἐπέκειτο φόβος, μήπως ὁ Πάπας καὶ ἡ ὑπὸ τὸ ἄρμα αὐτοῦ συρομένη Καθολικὴ Ἐκκλησία παύσωνται νὰ κατέχωσι πάντα τὰ ἀξιώματα καὶ πάσας τὰς τιμὰς καὶ νὰ νέμωσιν τὰ πάντα ἐν πολυτελείᾳ βίου. Ὅτε ὅμως ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου καὶ ἐξεβράγη ἡ μεγάλη Γαλλικὴ ἐπανάστασις τοῦ ἔτους 1789, αἱ ἀπόλυτοι καὶ δεσποτικαὶ Θεοκρατικαὶ ἀρχαὶ τοῦ Μεσαίωτος κατέπιπτον πτώσιν μεγίστην, διότι πανταχοῦ τῆς Δύσεως ὑγιέστεραι ἀνεφυτεύοντο ἀρχαί, ἡ ἀρχὴ τῆς ἰσότητος πάντων τῶν ἀνθρώπων ἐνώπιον τοῦ Νόμου, ἡ ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας τῆς συνειδήσεως, τῆς

(1) Παρὰ Ranke αὐτόθι.

(2) Ὅρα τὴν ὁμιλίαν τοῦ Lainez, ἀρχηγοῦ τῶν Ἰησουϊτῶν, παρὰ Sarpi αὐτόθι.

ἐλευθερίας τῆς ὀρθοσκείας καὶ λατρείας, τῆς ἐλευθερίας τοῦ τύπου, φιλελεύθεροι ἀρχαὶ νέου πολιτισμοῦ, ἐφ' ὧν πάντα σχεδὸν τὰ νῦν Κράτη τῆς Εὐρώπης ἐδράζονται. Αἱ ἀρχαὶ τὸ μὲν αἰ Θεοκρατικαὶ τὸ δὲ αἰ φιλελεύθεροι ζῶσαι καὶ κινούμεναι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐδάφους ἔμελλον θάπτον ἢ βράδιον νὰ συγκρουσθῶσιν ὡς ὅπως διάφοροι καὶ ἐκ διαμέτρου ἀντιστρατευόμεναι. Ἡ σύγκρουσις καὶ ἡ διαμάχη μεταξὺ ἐκατέρων τῶν ἀρχῶν ὑπῆρξε τελεία, ὅτε πάπας Πίος ὁ Θ'. διανοήθη ἐν τῷ ἡμετέρῳ αἰῶνι τὰς Θεοκρατικὰς ἀρχὰς τοῦ Μεσαίωτος οὐ μόνον νὰ ὑποστηρίξῃ καὶ ἐξαπλώσῃ, δι' ὧν εἶχε μέσων, ἀλλὰ καὶ ν' ἀνακηρύξῃ ὡς δόγματα πίστεως καὶ ἠθικῆς.

(ἀκολουθεῖ)

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΑ.

1. Πλάτ. Γοργίας 16.

Πῶλος. Τί δαί, ὦ Σώκρατες; οὕτω καὶ σὺ περὶ τῆς ῥητορικῆς δοξάζεις ὡσπερ νῦν λέγεις; ἢ οἶει, ὅτι Γοργίας ἤσχύνθη σοι μὴ προσομολογήσαι τὸν ῥητορικὸν ἄνδρα μὴ οὐχὶ καὶ τὰ δίκαια εἶδέναι καὶ τὰ καλὰ καὶ τὰ ἀγαθὰ, καὶ ἐὰν μὴ ἔλθῃ ταῦτα εἰδὼς παρ' αὐτόν, αὐτὸς διδάξειν, ἔπειτα ἐκ ταύτης ἴσως τῆς ὁμολογίας ἐναντίον τι συνέβη ἐν τοῖς λόγοις;

Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τὸ συνέβη οἱ πλείονες τῶν ἐρμηνευτῶν ἐξαρτῶσιν ἀπὸ τοῦ οἶει λέγοντες ὅτι κανονικῶς ἔπρεπε νὰ τεθῇ κατ' ἀπαρέμφατον· ἐπειδὴ ὅμως κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ταύτην δὲν δικαιολογεῖται ἀποχρώντως ἡ ὑπαρξίς τοῦ ἔπειτα, ὁ δὲ Πῶλος παρίσταται ἀρνούμενος, ὅτι ὁ διδάσκαλός του Γοργίας περιέπεσεν εἰς ἀντίφασιν, ὅπερ μετὰ τὰ ἐν κεφ. 15 ἄτοπον, νομίζω ὅτι τὸ χωρίον ἄλλως πρέπει νὰ ἐρμηνευθῇ. Κατ' ἐμὴν γνώμην πρέπει νὰ νοηθῇ ἐκ τῶν προηγουμένων τὸ οὕτω εἰς τὸ οἶει, τὸ δὲ συνέβη δὲν κεῖται ἀντὶ ἀπαρεμφάτου, ἀλλ' εἶνε πρότασις αἰτιολογικὴ συνδεομένη διὰ τοῦ ἔπειτα τῇ προηγουμένῃ, ὅτι ἤσχυνθη,

ἦτις ἀντί νὰ ἦ καθ' ὑπόταξιν ἐτέθη κατὰ παράταξιν. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν τὸ χωρίον πλήρες θὰ εἶχεν οὕτω· ἢ οἶει οὕτω, ὅτι (= διότι) πρῶτον μὲν Γοργίας ἠσχύνθη σοι μὴ προσομολογήσαι τὸν ῥητορικὸν ἄνδρα . . . ἔπειτα ἐκ ταύτης ἴσως τῆς ὁμολογίας ἐναντίον τι συνέβη ἐν τοῖς λόγοις; = ἢ οἶει οὕτω, ὅτι αἰσχυρθέντος σοι Γοργίου μὴ προσομολογήσαι . . . ἐκ ταύτης ἴσως τῆς ὁμολογίας ἐναντίον τι συνέβη ἐν τοῖς λόγοις;

2. Ψευδοπλάτ. Ἀλκιβ. 2. 145. d.

Σωκρ. Δοκεῖ οὖν σοι ἀναγκαῖον εἶναι τὸν περὶ τούτων ἐπιστήμονα ὄντα ἄρα καὶ ἄνδρα φρόνιμον εἶναι;

Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὁ Cobet (Μνημ. ν. σειρ. τόμ. 11 μ. 1. σελ. 18) ἐκβάλλει τὴν περὶ καὶ διορθοῦ ἅμα ἀντὶ ἄρα. Καὶ ἢ μὲν διόρθωσις ἅμα ἀντὶ ἄρα εἶναι ὀρθή, ἢ ἐκβολὴ ὁμοίως τῆς περὶ οὐδένα λόγον, ἀφ' οὗ, ὡς γνωστόν, τὸ ὄνομα ἐπιστήμων ὡς καὶ τὸ ῥῆμα ἐπίστασθαι εὐρηνται συντεταγμένα γενικῇ μετὰ τῆς περὶ. Παράβ. Πλατ. Πολιτ. 599 h. Ἰππάρχ. 225 c. (ἐξ οὗ παραδόξως αὐτὸς οὗτος ὁ Cobet δὲν ἐκβάλλει τὴν περὶ), Κρατύλ. 394 b. Δύναται νὰ ἐκβληθῇ ἢ μετοχὴ ὄντα ὡς προελθοῦσα ἐκ διττογραφίας τῶν τελευταίων συλλαβῶν τῆς λέξεως ἐπιστήμονα.

3. Ψευδοπλάτ. Ἰππάρχ. c. 225 c.

Τίς οὖν ἐπιστήμων περὶ φυτῶν τῆς ἀξίας, ἐν ᾗ ἡμεῖς ἀξία φυτευθῆναι καὶ ὥρα καὶ χώρα, ἵνα καὶ ἡμεῖς τῶν σοφῶν ῥημάτων ἐμβάλωμεν, ὧν οἱ δεξιοὶ περὶ τὰς δίκας καλλιποῦνται.

Ἀποδεχόμενος χάσμα μετὰ τὴν λέξιν ἀξίας νομίζω συμπληρωτέον καὶ στικτέον τὸ χωρίον ὡδὲ πως·

Τίς οὖν ἐπιστήμων περὶ φυτῶν τῆς ἀξίας; οὐχ ὁ γιγνώσκων ὅποια καὶ ἐν ᾗ ἡμεῖς ἀξία φυτευθῆναι καὶ ὥρα καὶ χώρα, ἵνα καὶ ἡμεῖς τῶν σοφῶν ῥημάτων ἐμβάλωμεν, ὧν οἱ δεξιοὶ περὶ τὰς δίκας καλλιποῦνται;

4. Θουκ. Β. 13.

ἀπέφαινε δ' ἔχον τὸ ἄγαλμα τεσσαράκοντα τάλαντα σταθμὸν χρυσοῦ ἀπέφθου καὶ περιχιρετόν [εἶναι] ἅπαν.

Ἐἰ καὶ δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι τὸ ἀπαρέμφατον εἶναι ἐξαρτάται ἀπὸ τινος ῥήματος ἔλεγε νοουμένου κατὰ ζεύγμα ἐκ τοῦ ἀπέφαινε, ἐκβλητέον μᾶλλον νομίζω ὡς παρέγγραπτον. Κακῶς δὲ τῶν ἐρμηνευτῶν τινές, ὅπως δικαιολογήσωσι τὴν τοιαύτην σύνταξιν, παραβάλλουσι τὸ χωρίον τοῦτο πρὸς τὸ ἐν 8, 45, διότι ἐκαὶ μὲν τὸ λεγόμενον εἶνε γνώμη τοῦ λέγοντος, ἐνταῦθα δὲ βέβαιον, ὅποτε τὸ ἀπέφαινε μόνον μετοχῇ συντάσσεται ὡς καὶ ἐν 4, 32.

5. Τοῦ αὐτοῦ Β. 24.

καὶ χίλια τάλαντα ἀπὸ τῶν ἐν τῇ ἀκροπόλει χρημάτων ἔδοξεν αὐτοῖς ἐξαίρετα ποιησαμένοις [χωρὶς θέσθαι καὶ] μὴ ἀναλοῦν.

Ἐκβλητέαι αἱ λέξεις χωρὶς θέσθαι καὶ ὡς σχόλιον τῶν ἐξαίρετα ποιησαμένοις· ὅτι δὲ ἀληθῆ ταῦτα παράβ. αὐτόθ. τριήρεις τε μετ' αὐτῶν ἐξαίρετους ἐποίησαντο καὶ Ἀνδοκίδ. 3. 7. χίλια τάλαντα εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἀνηνέγκασμεν καὶ νόμῳ κατεκλείσαμεν ἐξαίρετα εἶναι τῷ δήμῳ—καὶ τριήρεις ἑκατὸν ἐξαίρετους ἐψηφισάμεθα εἶναι.

6. Τοῦ αὐτοῦ c. 20.

χρήματα τ' ἔχουσι τὰ μὲν ἴδια, τὰ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς ἔστι Σελινουντίοις· Συρακοσίοις δὲ καὶ ἀπὸ βαρβάρων τινῶν ἀπαρχὴ φέρεται.

Ὁ μὲν Weidner ἀμφιβάλλων, ὅτι τὰ χρήματα τῶν ἄλλων Σικελικῶν πόλεων ἦσαν κατατεθειμένα ἐν τοῖς ἱεροῖς τῶν Σελινουντίων, ἐκβάλλει τὴν λέξιν Σελινουντίοις, ὁ δὲ H. Van Herwerden τὸ μὲν ἔστι ἐκβάλλει, τὸ δὲ Σελινουντίοις μετατίθησι μετὰ τὸ Συρακοσίοις δὲ προτάσων τὸν καὶ, τὴν δὲ ἀπὸ μεταβάλλει εἰς ὑπό. Ἐγὼ ὁμοίως νομίζω ὅτι τὸ μὲν ἔχουσι πρέπει νὰ ἐκβληθῇ ὡς παρέγγραπτον, μετὰ δὲ τὰ Σελινουντίοις προσθετέον τὰς λέξεις καὶ Συρακοσίοις, αἵτινες ἐξέπεσον ἔνεκα μεταπηδήσεως τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀντιγράφοντος πρὸς τὸ ἐπόμενον Συρακοσίοις δὲ. Διορθωτέον λοιπὸν ὡδὲ·

χρήματά τε τὰ μὲν ἴδια, τὰ δὲ καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς ἔστι Σελινουντίοις καὶ Συρακοσίοις. Συρακοσίοις δὲ καὶ ἀπὸ βαρβάρων τινῶν ἀπαρχὴ φέρεται.

7. Δημοσθ. ἐπιστ. Φιλίππου σελ. 159. 2.

Οὐ τοῖς παρανομοῦσιν ἐπετιμήσατε ὅτι τὴν δίκην, ἀλλὰ τὸν ἀδικούμενον εἴρξατε δέκα μῆνας.

Ὁ μὲν Dindorf ἐξαλείφει τὰς λέξεις ὅτι τὴν δίκην, ὁ δὲ Cobet (Miscel. crit. σελ. 53. 1876) ὑποπτεύων χάσμα συμπληροῦ καὶ διορθοῦ· οὐ τοῖς παρανομοῦσιν ἐπετιμήσατε, οὐχ ὅτι [τὴν] δίκην παρ' αὐτῶν ἐλάβετε, ἀλλὰ κλπ. Ἐγὼ νομίζω συμπληρωτέον ὡδε· οὐ τοῖς παρανομοῦσιν ἐπετιμήσατε, ὅτι τὴν δίκην (=δίκαιον) παρέβησαν, ἀλλὰ κλπ. Παράβ. Αἰσχ. Ἀγαμ. 763. Περὶ δὲ τῆς δίκης=δίκαιον παράβ. Πλατ. Νόμ. 9. 876 ε. 755. κ. ἀ.

8. Ξενοφ. Ἀνάβ. Α, 2, 1.

καὶ ἀθροίζει ὡς ἐπὶ τούτους τό τε βαρβαρικὸν καὶ τὸ Ἑλληνικὸν ἐνταῦθα [στράτευμα]· καὶ παραγγέλλει κλπ.

Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὁ μὲν Rehdanz ἐκβάλλει τὴν λέξιν στρατεύμα ὀρθῶς ποιῶν, τὸ δὲ ἐνταῦθα συνάπτει ἀνευ λόγου τοῖς ἐπομένοις, ὁ δὲ Cobet μετατίθησιν τὸ στρατεύμα πρὸ τοῦ ἐνταῦθα, ὅπερ καὶ οὗτος συνάπτει τῷ καὶ παραγγέλλει, ὁ δὲ Dindorf νομίζει ὅτι ἐξέπεσε πρὸ τοῦ ἐνταῦθα τὸ ἄρθρον τό. Κατ' ἐμὴν δὲ γνώμην ὀρθῶς μὲν ἔχει ἡ ἐκβολὴ τῆς λέξεως στρατεύμα ὡς παρεγγράπτου, ὡς καὶ ἐν Β. 1, 1 καὶ Γ. 4, 34 οὐχ εὔρηται, οὐδένα ὅμως λόγον ἔχει ἡ σύναψις τοῦ ἐνταῦθα τοῖς ἐπομένοις.

9. Τοῦ αὐτοῦ Α, 3, 11.

Ἐμοὶ οὖν δοκεῖ οὐχ ὥρα εἶναι ἡμῖν καθεύδειν, [οὐδ' ἀμελεῖν ἡμῶν αὐτῶν], ἀλλὰ βουλευέσθαι.

Ἐκβλητέαι αἱ λέξεις οὐδ' ἀμελεῖν ἡμῶν αὐτῶν ὡς οὔσαι σχόλιον τοῦ καθεύδειν παρεισαχθὲν ὑπὸ τινος ἀντιγραφέως. Παράβ. Δημοσθ. π. παραπρ. 303. Τίς ὁ συσκευάζεσθαι τὴν Ἑλλάδα καὶ Πελοπόννησον βοῶν, ὑμᾶς δὲ καθεύδειν; καὶ Πλουτ. Σύλ. 34. ὥρα μὲντοι σοὶ μὴ καθεύδειν ὡς ἰσχυρότερον πεποιηκότι κατὰ στυτοῦ τὸν ἀνταγωνιστήν.

10. Τοῦ αὐτοῦ Α. 4. 5.

Ταύτης ἕνεκα τῆ παρόδου Κῦρος τὰς ναῦς μετεπέμψατο, ὅπως ἐπλίτας ἀποβιβάσειεν εἰσω καὶ ἔξω τῶν πυλῶν, καὶ βιασάμενοι τοὺς πολεμίους παρέλθοιεν, εἰ φυλάττοιεν ἐπὶ ταῖς Συρίαις πύλαις.

Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὁ μὲν Rehdanz καὶ Vollbrecht διορθοῦσι βιασάμενους ἀντὶ βιασάμενοι, ὁ δὲ Cobet διορθοῦ βιασόμενος, ἐκβάλλουσι δὲ πάντες τὸν πρὸ αὐτοῦ καὶ καὶ τὸ ῥῆμα παρέλθοιεν. Κατ' ἐμὴν γνώμην διορθωτέον ὡδε·

Ταύτης ἕνεκα τῆς παρόδου Κῦρος τὰς ναῦς μετεπέμψατο, ὅπως ἐπλίτας ἀποβιβάσειεν εἰσω καὶ ἔξω τῶν πυλῶν καὶ βιασάμενος τοὺς πολεμίους παρέλθοι, εἰ φυλάττοιεν ἐπὶ ταῖς Συρίαις πύλαις.

11. Πλουτ. π. Φιλαδελ. 3.

Ἀδελφός δὲ πολεμῶν ἀδελφῷ καὶ κτώμενος ὀθνεῖον ἐξ ἀγορᾶς ἢ παλαίστρας ἑταῖρον οὐδὲν ἔοικεν ἄλλο ποιεῖν ἢ σάρκινον καὶ συμφυῆς ἀποκόψαι μέλος ἀλλότριον προστρέβεσθαι [καὶ προσαρμόττειν].

Ἐκβλητέαι αἱ λέξεις καὶ προσαρμόττειν ὡς σχόλιον τοῦ προστρέβεσθαι. Παράβ. Πλουτ. Ἠθ. τ. 1, σελ. 90 κ. ἀ. Didot.

12. Πλουτ. Ἠθ. τ. 1. σελ. 507.

Κακείνος γελάσας, εὖ τοῦ τάχους εἶπεν, ὦ γύναι, τὸ καὶ φθάσαι με τὸν λόγον εἰς ἀγορὰν προϊόντα.

Διορθωτέον εὖ ΓΕ τοῦ τάχους κλπ. τὸ γε ἐξέπεσεν ἕνεκα τῆς ὁμοιότητος τῶν ἀμέσως ἐπομένων δύο γραμμάτων.

13. Τοῦ αὐτοῦ τ. 1. σ. 249.

Μέγα δὲ τεκμήριον εὐφυΐας καὶ ἀρετῆς ἢ τῆς ἀδοξίας εὐλάβεια καὶ τὸ πρὸς τὰ δεινότατα τῶν ὄντων, θάνατον καὶ πόνον, ἀδεῶς ἐχούσας αἰσχροῦ φαντασίαν μὴ ὑπομεῖναι [μηδ' ἐνεγκεῖν αἰσχύνῃς μετὰ θάνατον ἐσομένης].

Ἐκβλητέαι αἱ λέξεις μηδ' ἐνεγκεῖν αἰσχύνῃς μετὰ θάνατον ἐσομένης, αἵτινες σχόλιον οὔσαι τῶν λέξεων αἰσχροῦ φαντασίαν μὴ ὑπομεῖναι παρενεβλήθησαν εἰς τὸ κείμενον ὑπὸ τινος ἀντιγραφέως παθοῦσαι καὶ τινα μεταβολήν, ὅπως αἱ λέξεις αἰσχύνῃς ἐσομένης, αἵτινες ἐξηρτῶντο ἀπὸ τοῦ

ένεγκειν καὶ ἦσαν κατ' αἰτιατικὴν, ἐξαρτηθῶσιν ἀπὸ τῆς φαντασίας. Κατὰ τὴν ἐξάρτησιν ὅμως ταύτην ἡ λέξις φαντασία παρέλκει, διότι αἰσχροῦ φαντασία ἐστὶν ἢ μετὰ θάνατον ἐσομένη αἰσχύνη.

14. Τοῦ αὐτοῦ Συμποσ. βιβλ. Γ. πρόβλ. Γ.

Τρίτον τοῦτο τὸ περὶ τὰς ταφὰς αἰρατὰ θήλεα τῶν ἀρρένων εἶναι· λέγεται γὰρ ὑπὸ τῶν σκευωρουμένων τάδε συντίθεσθαι παρὰ δέκα νεκροὺς ἀνδρῶν ἓνα γυναικὸς καὶ συνεξάπτεσθαι, δαδῶδές τε καὶ λιπαρὸν αὐτῶν τῆς σαρκὸς ἐχούσης, ὥστε ὑπέκκαυμα γίνεσθαι τῶν ἄλλων.

Ὁ Dübner ἀποδεχόμενος χάσμα ἐν τῷ μέσῳ τῆς λέξεως αἰρα συμπληροῖ οὕτω· τὸ περὶ τὰς ταφὰς αἰΡΕΙ ΘΕΡΜΟΤΕΡΑ· ἂν ὅμως παραβάλη τις τὸ τοῦ αὐτοῦ Συμπ. πρόβ. 10, 4—5, «τὸ δ' ἀπὸ τῆς ἐλαίας (ξύλον) τὰ μὲν σώματα ταῖς πυρίαις εὖ διατίθησι, τοῖς δὲ βαλανείοις πολέμιόν ἐστι καὶ λυμνίνεται τὴν πινάκωσιν αὐτῶν καὶ τοὺς θεμελίους ὑποκαιόμενον. Ὅθεν οἱ χαρίεντες ἀγορανόμοι τοὺς ἐργολαβοῦντας οὐκ ἐῷσιν ἐλαίνοις ξύλοις χρῆσθαι, καθάπερ οὐδ' ΑἰΡΑΣ ἐμβάλειν εἰς τὴν ὑπόκαυσιν,» οὐχὶ ἀπιθάνως ἴσως θέλει διορθώσει καὶ στίξει τὸ χωρίον ὡδὲ πως·

Τρίτον τοῦτο, τὸ περὶ τὰς ταφὰς Οἶον αἰρατὰ θήλεα τῶν ἀρρένων εἶναι κλπ.

15. Αἰλ. ποικ. ἰστ. 13, 1.

Ἰδατά τε διατελῆ [καὶ αἰεὶ ῥέοντα] καὶ καθαρὰ ἰδεῖν καὶ ψυχρὰ . . . χύδην καὶ ἀφθόνως ἐπέρρει.

Ἐκβλητέαι αἱ λέξεις καὶ αἰεὶ ῥέοντα ὡς γλώσσημα τῆς λέξεως διατελῆ.

16. Ἀλμίου συναγωγὴ Αἰσωπείων μύθων 61. β.

Καὶ θηράσας ἀλώπεκα, προσάψας δαλόν, πρὸς τὸ τοῦ γείτονος ἀφίησι λήιον. Ἡ δὲ καθ' ἧς ἀφείτο μὴ παριοῦσα βουλομένου τοῦ δαίμονος τὸ τοῦ πέμψαντος ἐνέπρησε λήιον.

Διορθωτέον καθ' οὗ ἀντὶ καθ' ἧς. Ἀνεξήγητος θὰ ἦτο ἡ γραφὴ καθ' ἧς, ἂν μὴ ὁ μῦθος οὗτος διεσώζετο καὶ παρὰ Βαβρίῳ (Συλ. 1. μῦθ. 11. ἐν Λυρ. Ἀνθ. Th. Bergk). Κατὰ τὸν ἐν τῇ

συλλογῇ ταύτῃ μῦθον ὁ προσάψας τὸν δαλόν τῇ οὐρᾷ τῆς ἀλώπεκος ἐπεθύμει οὐχὶ νὰ διαφθείρῃ τὸ τοῦ γείτονος λήιον, ἀλλὰ νὰ τιμωρήσῃ αὐτὴν τὴν ἀλώπεκα τὴν ἐχθρὰν ἀμπέλων καὶ κήπων ξένῃ αἰκίῃ. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ὁ μῦθος κατ' ἀρχὰς μὲν εἶχεν ὡς καὶ παρὰ Βαβρίῳ, εἶτα δὲ διεσκευάσθη ὑπὸ τινος, ὅστις δὲν μετέβαλε καὶ τὸ καθ' ἧς εἰς καθ' οὗ, ὡς τὰ συμφραζόμενα ἀπαιτοῦσιν.

17. Αὐτ. μῦθ. 276.

Ὁ δὲ λύκος γελάσας καὶ τοὺς ὀδόντας θήξας φησὶν· ἀρκεῖ σοι καὶ τὸ μόνον σῶαν ἐξελεῖν τὴν κεφαλὴν.

Διορθωτέον δεῖξας ἀντὶ θήξας πρῶτον διότι τὸ μὲν δεῖξαι τοὺς ὀδόντας τὸν λύκον γελάσαντα καὶ φυσικὸν εἶνε καὶ ἀπειλήν τινα ἅμα ἐμφαίνει, τὸ δὲ θήξαι ἐμφαίνει μὲν ἀπειλήν, ἀλλὰ παρὰ φύσιν ἐνταῦθα κεῖται ἅτε ἐπὶ ζώου γελῶντος λεγόμενον, ἐν ᾧ κυρίως λέγεται ἐπὶ ἐξωργισμένων καὶ ἐξηγριωμένων ἕνεκα καταδιώξεως (παράβ. Ὀμ. Ἰλ. 11. 416 καὶ 13, 475), ἔπειτα διότι νομίζω ὅτι διὰ τῆς διορθώσεως ταύτης κάλλιον ἀποδίδοται ἢ παρὰ Βαβρίῳ (Ἀνθολ. Λυρ. Th. Bergk συλ. 1, 94) φράσις κάρχαρον (=τραχὺ κατὰ Σουίδαν) μειδήσας.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 15 Δεκεμβρίου 1883.

Γ. Α. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ.

ΕΝΑΙΣΙΜΟΣ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

ΕΛΕΥΘ. ΤΡΙΑΝΤ. ΚΟΥΣΗ

ΠΕΡΙ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΙΑΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥ

(Ἴδε συνέχ. εἰς σελ. 410 τεύχ. Ι', ΙΑ' καὶ ΙΒ' Τόμ. Ε').

κδ') Πρώτη κλίσις.

Πρώτης κλίσεώς ἐστι πάντα τὰ εἰς ας καὶ ες (ἐκ τοῦ ἦς συστολῆ τοῦ ἦ) καὶ ἦς ἀρσενικά, ὡς παραδοτῆς, καὶ πάντα τὰ ἐπαγγέλματα ὀνόματος, ὡς σιμιττῆς, σαλεπτῆς, περζῆς, ἐσκι-

τῆς, ἃ ὡς ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ γινόμενα δύναται καὶ περισπᾶσθαι κατὰ τὰ ἰδιόκλιτα Μίνασῆς κτλ., τὸ δὲ ἀναγνώστης, καρδιογνώστης, προφήτης, ψευτοπροφήτης (ἀντὶ ψευδοπροφήτης) ἢ ἐκκλησία διέσωσε· τὸ ἀφέντης=ὁ πατήρ ἐκ τοῦ αὐθέντης ἐκ τῶν Βυζαντιακῶν παρέμεινε χρόνων. Ἰῶν εἰς ἡς ἔνια συγχοπῆ τοῦ ἡ λήγει εἰς ς, ὡς δεσπότης, Ἀράπς (Ἀράπ(η)ς) ἐν τῇ δημ. Ἀράπης=Ἀραψ· Ἀρμένς (Ἀρμέν(η)ς). Ἰῶν δὲ εἰς ας πολλὰ ἐκ τῆς γ'. μετενήνεκται κλίσεως, ἢ λίαν κεκολλόβωται, τῶν ὀνομάτων αὐτῆς τῶν μὲν εἰς τὴν α', τῶν δὲ εἰς τὴν β'. μεταπεσόντων κλίσειν. Ἐὰ δὲ θηλυκὰ τῆς κλίσεως ταύτης λήγει εἰς α, ἢ καὶ ε· χαρά, μαμῆ (μαῖα), νύφε (νύμφη), ἐλάχιστα δὲ τινα ἄνευ καταλήξεως, Τρίτ', (Dienstag), Πέφτ' (Donnerstag), ἃ ἐν τῇ γενικῇ προσλαμβάνει ς· Τρίτς, Πέφτς.

4) σχηματισμὸς ἀρσενικῶν.

α) ας. ὄν. ὀκνέας (ὀκνηρός), γεν. ὀκνέα, αἰτ. ὀκνέαν, κλ. ὀκνέα. Πληθ. ὄν. ὀκνε_άρ', ὀκνε_αρίων, αἰτ. ὀκνεάρς. Οὕτω καὶ τὸ ξερέας (ξηρός, πρὸς περιφρόνησιν), τζεπρέας (λεπρός)· πληθ. ξερε_άντ', τσεπρε_άντ', γεν. ξερε_αντίων, αἰτ. τζεπρε_άτς. μαλέας, πληθ. μαλε_άρ' (ψωραλέος). βασιλέας, πληθ. βασιλε_άντ' καὶ βασιλε_άδες, γεν. βασιλε_αδίων, αἰτ. βασιλε_άδες. ἱερέας καὶ ἀρχιερέας, ὁ πληθ. ὀμαλῶς κατὰ τὴν γ'. κλίσειν, ἱερεῖς, ἔων, εἰς. Νικόλας ἀντὶ Νικόλαος κατὰ τὰ Δωρικὰ Μενέλας, Ἀρκεσίλας, Ἰόλας καὶ Νικόλας (Corp. inser. Bōkh. ἐπιγρ. 7228. 7853. Ἡρόδ. 7, 137), Μενέλα ἢ γεν. (Εὐρ. Ἄνδρ. 487), Μενέλαν ἢ αἰτ. (Ῥησ. 257). ἰδὲ Kühn. Gr. § 103, 3.—θέπεκας (θώς), κάπηλας (κάπηλος)· πληθ. ὄν. καὶ αἰτ. κάπηλαδες, γεν. καπηλαδίων. ἄντρας (ἀνήρ), γεν. ἄντρα καὶ ἄντροῦ, αἰτ. ἄντραν. Πληθ. ὄν. καὶ αἰτ. ἄντρες καὶ ἄντροῦδες, γεν. ἄντρῶν καὶ ἄντρουδίων. — πατρούας (πατριός). Ἐκ τῆς γ'. κλίσεως μετενεχθέντα πρὸς τῶν βασιλέας, ἀρχιερέας, ἱερέας, ἄντρας, ἐστὶ καὶ τὸ βέχας (βήξ), Ἑλληνας, πληθ. Ἑλλενοὶ καὶ Ἑλληνες, αἰτ. Ἑλλενους· μάρτυρας, πληθ.

μαρτῦρ', αἰτ. μαρτῦρς, μάρτυρας καὶ μάρτυρες· ἀγέρακας (ἰέραξ)· κόλακας (κόλαξ)· νάρθηκας (νάρθηξ)· φύλακας (φύλαξ) καὶ φυλακάτορας· πληθ. ὄν. καὶ αἰτ. εἰς ες· μῆνας (μήν), γεν. μηνοῦ· αἰτ. μῆναν· πληθ. ὄν. καὶ αἰτ. μῆνας, γεν. μηνῶν.

β) ες· κράχτες (κράκτης, ὁ προσκαλῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν), γεν. κράχτε, αἰτ. κράχτεν, κλ. κράχτε. Πληθ. ὄν. κράχτηδες, γεν. κράχτηδων· οὕτω καὶ τὸ ράφτες (ράπτης), πληθ. ραφτάδες, γεν. ραφταδίων· καντηλανάφτες (ἐκ τοῦ Λατιν. *candela*)=ὁ ἀνάπτων τοὺς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ λύχνους. Πολίτες (Κωνσταντινοπολίτης), πληθ. ὄν. Πολίτ', αἰτ. Πολίτς· γενειᾶτες (γενειήτης), οὗ τὸ θηλ. παρ' ἀρχαίοις γενειήτις· ψεῦτες (ψεύστης), ὁ τύπος οὗτος ἄνευ τοῦ σ ἀπαντᾷ καὶ παρὰ Δημ. Ζήν. (Βατραχ. στ. 248 ψεύτης), ᾧ καὶ ἡ δημώδης χρῆται· ἐργάτες· πληθ. γενειάτ', ἐργάτ', αἰτ. γενειάτς, ἐργάτς.—κλέφτες, ἐν χωρίοις κλέφτας (κλέπτης)· τεχνῖτες, ψάλτες· πληθ. ψαλτάδες, γεν. ψαλταδίων· μακαρίτες· Μαγγλαβίτες· σημαίνει παρ' ἡμῶν βλάξ· ἴσως δ' ἦν ἐπώνυμον βλακός τινος παροιμιώδους καταστάντος, ἐξ οὗ καὶ χωρίον τι ἐπωνομάσθη «τοῦ Μαγγλαβίτα»· ἡ λέξις δ' ἐστὶ Λατινική, συνήθης ἐπὶ τῶν Βυζαντιακῶν, σημαίνουσα ἀρχὴν τινα, ἣν οἱ ἄρχοντες ἔφερον ἐν ταῖς ζώναις μαγγλάβια (λώρους, μάλιστα) ἐκ τοῦ Λατινικοῦ *manualis clava, manielavia*.

γ) ες· δεσπότης, γεν. δεσπότη, αἰτ. δεσπότη, κλ. δέσποτα, δεσπότη καὶ δεσπότη. πληθ. ὄν. αἰτ. δεσποτάδες, γεν. δεσποταδίων. Οὕτω καὶ τὰ Τουρκικὰ ἐπαγγελματικῶν ὀνόματα πακάλς (παντοπώλης), πληθ. πακάλ' πακαλίων, πακάλς· ἐκταρς (εἶδος Κράμει, ῥωποπώλης). Οὕτω κλίνεται καὶ τὰ ἐθνικὰ Ἀτζέμς (Πέρσης), Ἀρμένς (Ἀρμένιος) καὶ Ἀράπς ἢ Ἀράψ. Ἐν Τριπόλει καὶ Κερασσοῦντι σχηματίζεται τὰ τοιαῦτα ὀρθότερον πακάλης, ἢ, ἢν' πληθ. κατὰ τὴν β'. κλίσειν πακάλοι, ἰων, ους.

δ) ἡς· ὄν. παραδοτής (προδότης), γεν. παραδοτή, αἰτ. παραδοτήν· πληθ. ὄν. αἰτ. παραδοτήδες, γεν. παραδοτηδίων· οὕτω καὶ τὸ τερζής (Τουρκ.)=ράπτης, ἐσκιτζής (Τουρκ.)=ἡπειτής, ἀκεστής, σαλεπτήης (ὁ πωλῶν σαλέπι, διδύμιον κατὰ Βυζάντιον, σε-

ραπιάδα), κατήης (ιερός δικαστής τῶν Τούρκων), κολυμπετής (κολυμβητής), τοκιστής· τὸ δὲ κριτής, ἀσκητής, ἐγγυητής, μαθητής, χορευτής, πραγματευτής (ἔμπορος), προξενετής ἀντὶ ἡδὲς ποιεῖ τὸν πληθυντικὸν εἰς ἀδ ες. Ἡ κατάληξις ἀδ ες εὔρηται καὶ παρὰ Βυζαντιακοῖς· ραφτάδες, μαθητάδες, διαλαλητάδες Muslach Δημ. Ζῆν. σ. 99. ἐν λέξ. διαλαλητάδες), βοροακάδων ἀντ. στ. 416).

Σημ. α.) Τὰ εἰς ες παρεμφερῆ ἐστὶ τοῖς Λατινικοῖς *anagnostes, Apelles, Alcibiades* κτλ. Τὰ εἰς ας ἔχει τὴν γεν. τοῦ ἐνικ. εἰς α κατὰ τὰ Δωρικὰ καὶ εὐαρίθμητά τινα ἐν τῇ Ἀττικῇ διαλέκτῳ παραμείναντα, Ὀρόντας, ὀρνιθοθήρας κτλ. Τὰ εἰς ἦς ἔχει τὴν γεν. εἰς ἦ· ὁ δὲ τύπος οὐ ἐξήλειπται. Τὰ εἰς ς πανταχοῦ συγκόπτει τὸ φωνῆεν ἐν τῷ ἐνικ. ἀριθμῷ. Ὁ πληθυντ. ἀρ. τῶν εἰς ας σχηματίζεται κατὰ μεταπλασμὸν ἐξ ἐπιθέτων εἰς ἀριος ἢ ἀντιος, ἢ λήγει εἰς ἀδες, ἢ ἐκ τῆς α'. κλίσεως μετενῆνεκται τοῦνομα, ἢ σχηματίζεται καὶ κατὰ τὴν γ'. κλίσειν. Τὰ εἰς ες λήγει εἰς ἠδες ἢ ἀδες, ὁμοίως καὶ τὰ εἰς ς καὶ ἦς. Ἡ διαφθορὰ τῆς γλώσσης ἐν τούτοις καὶ ἡ σύγχυσις καὶ ἡ αὐθαιρεσία ἀπεριγραπτος· ἐν ταῖς καταλήξεσιν ἐλάχιστον ὑπελείφθη τὸ Ἑλληνικόν, ἐν πολλοῖς δὲ οὐδ' ἔχνος παρέμεινε καταλήξεως.

Σημ. β'. Ἡ γεν. τοῦ πληθ. ἐν ὀλίγοις λήγει εἰς ω ν, ἐν τοῖς πλείστοις εἰς ί ω ν, ὃ ἐγένετο ἐκ τύπου τῆς β'. κλίσεως ι ος, καθάπερ καὶ ἡ ὀνομ., ἦς ἀποβέβληται καὶ τὸ οἰ καὶ τὸ πρὸ αὐτοῦ ι (ὄκνε ἀριοι, ὄκνε ἀρι', ὄκνε ἀρ'), γεν. ὄκνε ἀρίων· ὑπάρχει δὲ καὶ θηλυκὸν ἐκ τοῦ τύπου τούτου ὄκνε ἀρία· τοῦτο δηλοῦται καὶ ἐκ τῶν ἀριθμητικῶν διακόσ', τρακόσ' (διακόσιοι, διακόσι', διακόσ')· ἰδὲ λ'.), τῷ σχηματισμῷ δὲ τούτῳ κατηκολούθησε καὶ τὰ λοιπά, ἐν οἷς τύπος β'. κλίσεως οὐχ ὑποφαίνεται (δεσποταδίων, μαθεταδίων, τερζηδίων κτλ.).

Σημ. γ'. Τελευταῖον σημειωτέον τινὰ περὶ τῆς καταλήξεως ἑας, τζεπρέας, μαλέας, ξερέας, λεπρέας, κοιλέας, μυτέας, βλαστημέας (ἰδὲ καὶ Μέρος Β'. ἐν λέξ. σκωλεκέας)· αὕτη αὐξητικὴν σημασίαν ἔχουσα παρῆκται πιθανώτατα ἐκ τῆς τῶν ἀρ-

γαίων ί ας· κολπίας, ἀλωπεκίας, λαμπαδίας, ἀνθρακίας, ἀργίας, ἀπαρκτίας, εὐρυβίας, παντοβίας, γυναικίας, διφθερίας, εὐδρομίας, θηλυδρίας, θλαδίας, καλαμαδίας, κορακίας, μαστιγίας, τερατίας, φρονηματίας, οἰηματίας, φρυαγματίας, ὧν ἐν ἐνίοις μὲν ὁμοιότητα, ἐν ἐνίοις δὲ πλησμονὴν δηλοῖ ἢ κατάληξις ί ας, καθ' ἃ καὶ παρ' ἡμῖν ἢ ἑ ας· τούτοις παραβλητέον καὶ τὸ Λατινικὸν *correa* (Suet. v. Tib. 61 καὶ v. Claudi. 8), ὃ ἀντιστοιχεῖ τῷ παρὰ Δίῳ Κασσίῳ (50, 28 καὶ 73, 6) κοπρίας· ἔτι τὸ κατὰ Κοραῆν παρὰ Στράβωνι XIV, 639 πυγαλγέας (ἐν τοῖς χειρογράφοις πυγαλίας), ἀνθ' οὗ ὁ Lobeck (path. pr. σ. 491 ὑποσ. 8) πυγαλίας βούλεται γράφειν, ὃ καὶ ὁ Στράβων ἐκδοῦς Aug Meinekε παρεδέξατο· τοιαύτης τινὸς τοῦ ι εἰς ε τροπῆς παραδείγματα παρατιθέμεθα ἐκ τοῦ Curt. Grundz. σ. 699 τάδε· πατρουέαν=πατρωίαν· οἰκέας=οἰκίας· Λυσέας=Λυσίας· ἡνορέη ἀντὶ ἡνορίη, ὡσπερ ἀνηγορίη· ταύτης δὲ πλείστη ἢ χρῆσις ἐν τοῖς κυρτοῖς ὀνόμασιν, ὧν ἐν τισιν ἀνευρίσκεται καὶ ἡ ἡμετέρα ἑ ας· πρὸς τῇ ἑτέρᾳ αὐξητικῇ ω ν (γάστρων,, γλίσχρων, τρίδων, τρήρων). Ἐκ ταύτης παρῆκται καὶ ἑτέρα ἑ α (ὁμοιότητα δηλοῦσα, ἦς ἀπαντᾷ ἢ αἰτ. τοῦ ἐνικ. μετὰ ῥημάτων ὀσφρήσεως σημαντικῶν· οἶον, βρωμά, μυρίζ' σκυλάζ', (ἐπὶ δυσσομίας (βουτερέαν), ἐλαδέαν, ψαρλαδέαν (ψαρλάδ ἐκ τοῦ ψάρι—ἐλάδιον=ἔλαιον τοῦ δελφίνος), ρακίαν (ρακίιν=Branntwein, ἐξελληνιζόμενον ὑπὸ Βαρε μέθου), κρασέαν (κρασίν=οἶνος), χωματέαν, ἃ ἐν τῇ δημῳδαί λέγεται «μυρίζει ψαρίλλα (αἰτιατ. ἀντὶ ψαρίλλαν), χωματίλλα, κρασίλλα κτλ.), παρὰ δὲ τοῖς ἀρχαίοις ἐξεφέρετο διὰ τοῦ ὄζειν μετὰ γενικῆς· «ὄζει θυμάτων ἐφροστίων» (Αἰσχ. Ἀγαμ. 1310) «τρυγός, τρασιᾶς» (Ἀριστοφ. Νεφ. 51). «ἰων, ῥόδων» (Ἑρμιππ. παρ' Ἀθην. I. σ. 296) καὶ μεταφρ. «Κρονίων ὄζειν» (Ἀριστοφ. Νεφ. 398)· «καλοκάγαθίας ὄζειν» Ξενοφ. συμπ. 2, 4).

2. Σχηματισμὸς θηλυκῶν.

α.) η. μαμή, ἦς, ἦν. Πληθ. ὀν. αἰτ. κλ. μαμηῆδες, γεν. μαμηηδίων·

οὔτω καὶ αὐγή, ὀργή, ἀρχή, ἀνατολή, εἰρήνη, δικαιοσύνη, παρακοή, ἀναπνοή, λύπη, ἀποκοπή (ἐν τῇ φράσει «κατ' ἀποκοπὴν» λεγομένη, ὅτι τις μισθοῖ τινα πρὸς ἀποπεράτωσιν ὄλου τοῦ ἔργου⁽¹⁾· παρὰ Σομαυέρα εὔρηται ἡ φράσις «δουλεύω ἀποκοπτικοῦ» = ἐργολαβῶ (Κορ. Ἀτ. τ. 4. σελ. 30)· γενεθὴ (ἐν τῇ φράσει «ἐκ γενεθῆς» = ἐκ γενετῆς). Παρασκευή (Freitag), γιορτὴ (ἐορτή), συλλογὴ (σχέψις, σύννοια). "Ἄπαντα ταῦτα ἄνευ πληθυντικοῦ· ζώή, πληθ. τὰ ζώιας, ψή (ψυχή), πληθ. τὰ ψίας· ὁ τύπος ψή εὔρηται καὶ ἐν Ἑρωτοκρ. «κ' ψή σου πῶς το κάνει» (ἐκδ. 1876, σ. 204, στ. 23) «ἡ ψή σου ἄς ἔλθῃ νά με ἐρῆ χαρούμενη ἴστον Ἄδην» (αὐτ. σ. 212, στ. 12)· ἀλλὰ καὶ ἐν Κρήτῃ ἔτι καὶ νῦν ἡ λέξις συνήθης ἐστὶ· βρεχὴ (ἐν τῇ δημ. βροχή) = ὑετός· πληθ. τὰ βρεχάντας· κορφὴ (κορυφή), πληθ. τὰ κορφάς· ἀδελφή, πληθ. οἱ ἀδελφάδες· ἐντροπή (αἰδώς), πλ. τὰ ἐντροπάντας, προκοπή (ἐπιμέλεια) πλ. τὰ προκοπάντας· ἀγάπη, πλ. τὰ ἀγάπες· τέχνη, πλ. τὰ τέχνης καὶ τέχνας· ἐλεημοσύνη, πλ. τὰ ἐλεημοσύνας· πιθαμή (σπιθαμή), πλ. τὰ πιθαμάς· αὐλή, πλ. τὰ αὐλάς· φυλακή, πλ. τὰ φυλακάς· καμονή (ἐκ τοῦ καίω) = λύπη, τὰ καμονάντας· γνώμη, πλ. τὰ γνώμας, γνώμης, γνώμης· χολή (χόλος καὶ χολή), πλ. τὰ χολία· ραφή, πλ. τὰ ραφάς καὶ ραφάντας· ἡ πανήγυρη καὶ τὸ πανογύρ', πλ. τὰ πανογύρια· Πόρεψη, πλ. τὰ πόρεψης καὶ πόρεψια· (ἀπόπατος, ἀφοδος, ἀφοδευτήριον, εὐμάρεια, θῶκος)· καὶ παρ' ἀρχαίοις μὲν ἡ λέξις πόρευσις καὶ τὸ πορεύεσθαι οὐδὲν τοιοῦτον δηλοῦσι, ἀλλὰ τί ἕτερον δηλοῖ τὸ ἀφοδεύειν καὶ ἀποπατεῖν (πορεύεσθαι ἀπο); πρὸβλ. καὶ τὸ Ἀριστοφάνειον (Ἑκκλ. 1059) «εἰς ἀφοδὸν . . . ἐλθόντα»· πόρεψις καλεῖται αὕτη καὶ παρὰ Κυπρίοις νῦν, ἐν δὲ τοῖς ἡμετ. χωρίοις χρεῖα, ἐν τῷ δημ. ἀπόπατος.—Κίνηση· (διάρροια) καὶ ἐν τῇ δημῳδῇ.—παίγνη· πλ. τὰ παίγνης = παιδιὰ καὶ παίγνιον· ἴσως λείψανον κολοβὸν τοῦ Ἰωνικοῦ παιγνίη· Λαμπρή, ἐν τῇ δημῳδῇ Λαμπρά = Πάσχα. "Ἄνευ

(1) "Ἦτοι ἐργοδοτεῖ· λέγεται δ' ἡ φράσις καὶ ἐπὶ τοῦ ἐργολαβοῦντος· παρὰ Πολυδ. (7, 199) φέρεται καὶ ἕτερα ὀνόματα τοῦ ἡργολαβημένου, συνθηματικῶς, ἐκδόσιμος.

καταλήξεως Τρίτ' (Τρίτη), γεν. Τρίτς, αἰτ. Τρίτ'. Πέφτ' (Πέμπτη), γεν. Πέφτς, αἰτ. Πέφτ'. Τετράδ' (Τετάρτη) ἐκ τοῦ τετράς (ἐν τῇ δημ. τετράδῃ), γεν. Τετράδς, αἰτ. Τετράδ', πλ. Τετράδες· καὶ τινα ἐκ τῶν ις, λούση καὶ λούσ', πλύση καὶ πλύσ'. ἰδὲ κς'.) ἐν τέλει.

6'.) εἰς α' χαρά, ἄς, ἄν· πλ. τὰ χαράς καὶ χαράντας· χαραδοξία (χαρά—δόξα) = εὐδία· πλ. τὰ χαραδοξίας· οὔτω σχηματίζεται καὶ ταῦτα· βαρυχειμονία (βαρὺς—χειμών), κακοκαιρία (κακός—καιρός)· κοῦρνα = ἀσάμινθος· ἴσως ἐκ τοῦ γρώνη, σημαίνοντος κοίλην πέτραν, καὶ τὴν σκάφην, ἐν ἣ μάττουσι, τὴν μάκτραν, τὴν παρ' ἡμῖν ζύμωτρον καλουμένην· ἐν Κύπρῳ γοῦρνα λέγεται ἡ σκάφη, ἐν ἣ καὶ μάττουσι καὶ πλύνουσι (Κυπρ. Σακελλ. σ. 267 ἐν λ. γοῦρνα).—Ἦρα· σημειωτέα ἡ φράσις «στὴν ὥραν ἄτ», ἡ καὶ ἐν τῇ δημ. λέγεται «στὴν ὥρα του»· παρ' ἀρχαίοις «τὴν τεταγμένην» (Ἰβὺρ. Βακχ. 723) ἢ «τὴν εἰωθυῖαν ὥραν» (Πλουτ. ἠθ. σ. 187. 9.) ἢ καὶ ἀπλῶς «τὴν ὥραν» (Αἰσχ. Εὐμ., 109. Εενοφ. Οἰκ. 20, 16. Ἡσ. ἀσπ. 401. Ἡρόδ. 2, 2).—Ἄναφαγία (ἀστερ. δεδιπλ. καὶ φαγεῖν) = στέρησις ὀρέξεως· Ἄνοχαλία (ἀστερ. δεδιπλ. καὶ χάλι, Τουρκικὸν = κατάστασις) = ἀσθενικὴ κατάστασις, ἐν τῇ δημ. ἀδιαθεσία (ἰδὲ ἀ. 14). Τζοῦνα (κύων), ἐξ οὗ καὶ παρέφθαρται (κύων—τζοῦνα)· οὔτω δ' ὑβρίζονται τῇ λέξει ταύτῃ προσγορευόμεναι αἱ γυναῖκες, καθάπερ ἐν τῇ δημ. τῷ σκύλα, καὶ παρ' Ὀμήρῳ τῷ κύων (Ἰλ. 6, 344. 356.—21, 481.—Ὀδ. 18, 338.—1, 91). Κοτύλα (κοτύλη) τὸ κοῖλον τοῦ αὐχένος καὶ κτύπος ἐπ' αὐτοῦ διὰ τῆς παλάμης· Γλύκκα, καὶ ἐν τῇ δημ. γλυκύτης· ἡ λέξις εὔρηται καὶ παρ' Ἡσυχίῳ διὰ διπλοῦ κ ἐκ τῆς ρίζ. γλυκI' ἐξομειώσει τοῦ I' τῷ κ. (Ἰδὲ Curt. grundz. σ. 164. ἀρ. 98). Ἀθάλα (ἐν Κύμῃ καὶ Κρήτῃ ἄθος· ἰδὲ Ἑφην. Φιλομ. ἀρ. 246) = αἰθάλη· γενεά· πλ. τὰ γενεάς· φωλέα (φωλεά), πλ. τὰ φωλέας· παιδολογέτρια (ἡ γεννώσα γυνή), πλ. οἱ παιδολογέτριες· ἀντροχωρίστρια (ἡ ἐκ τοῦ ἀνδρός χωρίζουσα), πλ. οἱ ἀντροχωρίστρες· προξενέτρια (προξενήτρια, προμνήστρια), πλ. οἱ προξενέτριες, κακία, πλ. τὰ κακίας· λογοῦσα (λεχῶ), πλ. οἱ λογουσάδες· κυρὰ (ἐκ τοῦ ἐκυρά·

οὕτω προσφωνεῖται ἢ τοῦ ἀνδρὸς ἀδελφή, γάλως, ἀνδραδελφή, καὶ τῆς γυναικὸς, κηδέστρια, γυναικαδέλφη)· πλ. οἱ κυράδες· κινήα = κνήδη (ἀκαλήφη παρ' Ἀττικοῖς)· ἐν Οἰνόῃ λέγεται κνήδα, ἐξ οὗ παρέφθαρται καὶ τὸ ἡμέτερον, οὐχὶ δ' τοῦ κνήθω· πλ. τὰ κινήατα. Κοφτά (ἐδέσματος εἶδος, ἐν τῇ δημῳδαί τῷ Ἰουρκικῷ ὀνόματι γυαπράκια (φύλλον) καὶ σαρμᾶς (ἐνείλημα), πλ. τὰ κοφτάδες· ἀντραγαθία, πλ. τὰ ἀντραγαθίας· αἰτία, πλ. τὰ αἰτίας· ἀμαρτία, πλ. τὰ ἀμαρτίας.— Ἡλικία· μόνον ἐν τῇ φράσει «νόμου ἡλικίας,» ἢ κεκολόβωται ἐκ τῆς «ἐνόμου ἡλικίας,» ἀναγινωσκομένης ἐν τῷ «ἱστορία ὠφέλιμος» (Mullach gr. d. gr. vls. σ. 38)· «ἄφες αὐτήν, ἕως ἂν γένηται τῆς ἐνόμου ἡλικίας» καὶ ἐφεξῆς «γενομένης δὲ αὐτῆς (τῆς θυγατρὸς) ὡς ἐτῶν δεκατεσσάρων, λέγω τῇ μητρὶ· «ἰδοὺ γέγονε τῆς ἐνόμου ἡλικίας» ἰδὲ καὶ ἐφεξῆς ἐν λέξ. παραποταμέα καὶ λή. 12 ἐν λέξ. ἐμπροστά.— Ἀντρεία, πλ. τὰ ἀντρείας· ἀνεψιά (ἢ ἀνεψιά καὶ ἢ ἐγγόνη), οἱ ἀνεψιάδες· βλαστημία (βλασφημία), πλ. τὰ βλαστημίας· γλώσσα, πλ. τὰ γλώσσας· γραία, πλ. οἱ γραιάδοντες· ζωγραφία, πλ. τὰ ζωγραφίας· δουλεία (ἔργον καὶ ἐργασία), πλ. τὰ δουλείας· ταὐτὸ δηλοῖ ἢ λέξις (δουλειᾶ) καὶ ἐν τῇ δημ. καὶ παρὰ τοῖς Βυζαντιακοῖς Mullach, Δημ. Ζήν. σ. 41 ἐν λ. δουλειᾶ· ὁμοίως καὶ παρὰ Δημ. Ζήν. (διάλ. στ. 4) «δουλειᾶ σπουδακτικῆ» καὶ ἐν τῇ ἱερᾷ Γραφῇ «καὶ καταστήσουσιν αὐτοὺς ἕνα ἕκαστον ἐπὶ τὴν δουλείαν αὐτοῦ» ἐλαία, πλ. τὰ ἐλαίας· θαματοουργία (θαματοουργία), πλ. τὰ θαματοουργίας· λειτρουγία καὶ λουτρουγία (λειτουργία), πλ. τὰ λειτρουγίας καὶ λουτρουγίας καὶ λουτρουγίας· πανουργία, πλ. τὰ πανουργίας, ζεμία, πλ. τὰ ζεμίας. Ἱστορία (διήγησις καὶ εἰκὼν), πλ. τὰ ἱστορίας· ἐν Ἑρωτοκρίτῳ εὔρηται ἢ λέξις στόρησις εἰκόνα σημαίνουσα «εἶδε τὴν στόρησις τῆς α. σ. 54 στ. 5) καὶ νῦν ἔτι ἐν Κρήτῃ· παρὰ δὲ Δημ. Ζήν. ἐν παραφρ. βατραχ. στ. 2 σημαίνει ἢ ἱστορία διήγησιν· ἀνά μ' ἀποστείλη βοηθοὺς ἔς τούτην τὴν ἱστορία»· τοῦτο ἐδήλου ἢ λέξις ἤδη καὶ παρὰ Πλουτάρχῳ, εἰκόνα δ' ἐδήλου παρὰ τοῖς Βυζαντιακοῖς συγγραφεῦσι (λέξ. Passow ἐν λ. ἱστορία)· κοιλία, πλ. τὰ κοιλίας· κολακεία, πλ. τὰ κολακείας· λαλία (λαλιά, φωνή), πλ.

τὰ λαλίας· ἢ λέξις εὔρηται ταὐτὸ σημαίνουσα καὶ παρὰ Δημ. Ζήν. (παραφρ. βατρ. στ. 354 «κ' ἔχασε τὴν λαλίαν» = ἀπώλεσε τὸ φθέγμα· καὶ παρὰ Φραντζῆ (χρον. βιβλ. δ' κεφ. κ' ἐπιστ. Βησσαρίωνος) «χωρὶς λαλίας.»—εὐλογία, πλ. τὰ εὐλογίας (εὐτυχίας, πλοῦτος, ἀγαθὰ, ὄφελος, κέρδος). Ἡμέρα, πλ. τὰ ἡμέραις· ἢ φράσις «ἐν τῇ ἡμέραις ἐπέρασα» ὁμοίᾳ τῇ «οἴας ἡμέρας δοκεῖς μ' ἀγειν» (Εὐρ. Φοίν. στ. 540) = ὁλον δυστυχῆ βίον· κακογνωμία (δυστροπία), πλ. τὰ κακογνωμίας· ἀντίθετον, καλογνωμία, πλ. τὰ καλογνωμίας· μαεία (μαγεία), πλ. τὰ μαείας· μαθέτρια, πλ. οἱ μαθέτρες· μετρούα (μητρυιά), πλ. οἱ μετροῦες. Μυῖα, πλ. τὰ μυίας· «τὴν μυῖαν ἐποῖκεν καμὲλ'» παροιμία ἐπὶ τῶν ὑπερβολῆ χρωμένων μεγάλῃ, ὁμοίᾳ τῇ ἀρχαίᾳ «ἐκ μυίας ἐλέφαντα ποιεῖς» σκυλόμυια, ἀλογόμυια, νεστεία (νηστεία), ἀνομία, οἰκονομία, παρανομία, προξενεία, συντζία (συντυγία = συνδιάλεξις)· ὑποψία, πλ. τὰ ὑποψίας, νηστείας, ἀνομίας κτλ. ἰσχύα (σικιά), πλ. τὰ ἰσχυάδες· ἀκαταστασία, δυστυχία, εὐτυχία· ἀγρυπνία, περηφάνεια (ὑπερηφάνεια), φαντασία (οἰήσις), φιλία, αἱματοξυσία (αἵματος ἔκχυσις = χύσις αἵματος ἐν συμπλοκῇ καὶ θρήνος μέγας), ἐγκάλια (ἀγκάλη), στρωμοθῆκα καὶ στρωματοθῆκα (ἐνθα τὰ στρώματα ἐναποτίθεται, ἐν τῇ δημ. μουσάντρα), ἐβδέλλα (βδέλλα), τζιγλάκα (κίχλη), κορώννα (κορώνη)· ἀράχνα, τὸ ζωῦφιον, ὃ παρ' ἀρχαίοις ἀράχνη καὶ ἀράχνης ἐλέγετο, οὗ τηρουμένης τῆς διαφορᾶς αἰεὶ, ὅτι τὸ μὲν ἀράχνη ἐπὶ τοῦ ὑφάσματος, τὸ δὲ ἀράχνης ἐπὶ τοῦ ζωῦφιου ἐλέγετο· τὸ ἀράχνης ἐλέγετο ἐπὶ μόνου τοῦ ζωῦφιου, ἀλλὰ τὸ ἀράχνη ἐπὶ ἀμφοτέρων· (ἰδὲ λέξ. Σοφ. EHendt ἐν λ. ἀράχνη)· οὕτω καὶ παρὰ Ῥωμαίοις τὸ ἀγαθὸν ἐδήλου ἀμφοτέρω· ἰδὲ καὶ κς'.) ὁ ἐν λ. ἀραχνούδιασμα· ἄχνα καὶ ἄφνα καὶ ἄχνότε καὶ ἄχνότα (ἢ πνοή τοῦ στόματος) ἐκ τοῦ ἀρχαίου ἄχνη, συγγενοῦς τῷ χνόη· ἐκ τῆς αὐτῆς παρέφθαρται λέξεως καὶ τὸ δημῳδες ὁ χνότος ἢ τὸ χνότον, πλ. τὰ χνότα, ὅπερ ὀρθῶς μὲν ὁ Βυζάντιος (λέξ. ν. Ἑλλ.) ἐρμηνεύει (ἢ τοῦ στόματος ἀποφορά), ἡμαρτημένως δ' ὁ Κοραῆς (Ἄτ. τ. 1. σ. 218) ἐρμηνεύει «ἐκείνο ἐξαιρέτως τῆς δυσωδίας τὸ εἶδος, τῆς γεννωμένης ἀπὸ παλαιώσιν ἢ σῆψιν, ὡς εἶναι ἢ δυσω-

δία τῶν Ὀνησιμαίων» καὶ ἐτυμολογεῖ ἐκ τοῦ ὀνήσκειν ὀρθότερα ὁ αὐτὸς ἐν Ἄτ. τ. 4. σ. 683 καὶ 712· διαπάννα (δαπάνη), κολῶνα (κίων) ἐκ τοῦ Λατ. columna· σαργάνα (σαργάνη), μύξα, οὔρα (ιδ. ιά.), οὔβα (ιδ. ιά.), πέτρα, γλῶσσα, κίσσα, πίσσα, δξέα (δξύα), λιμαγκοῦρα (πεῖνα μεγάλη), ἐν Κύπρῳ λέγεται λιμάγκρα· ἀπάντων ὁ πληθ. εἰς ας· θάλασσα, πλ. τὰ θάλασσας=κύματα. — Ταβάρα, ἀγνωστον τὸ ἔτυμον, ὁ παρ' ἀρχαίοις ἐφιάλτης, πνιγαλίων, ἠπιάλη ἢ ἠπιάλος, εὐόπαις, τίφης (μὴ ἐκ τούτου τὸ ἡμέτερον;) παρὰ Σομαυέρα βαρυχνᾶς βραχνᾶς καὶ βαρχυνᾶς· παρὰ Δουκαγγίῳ βαβουτσιά καὶ βαβουτσικάριος (ιδ. Κορ. Ἄτ. τ. 4. σ. 46 ἐν λ. βαρυχνᾶς). Σκοτία, ἐν τῇ δημῳδαὶ σκοτειδί καὶ σκοτάδι· παρὰ Σομαυέρα σκοτεινάδα, σκοτεινάγρα, σκοτεινιά, σκοτοῦφλα, σκοτειδί καὶ σκότος, παρὰ δὲ Δουκαγγίῳ καὶ σκοτεινοῦρα καὶ σκοτεία (γρ. σκοτία) καὶ σκοτεινιάσμα (Κορ. τ. 4. σ. 516 ἐν λ. σκοτεινάδα)· ἢ λέξ. σκοτία καὶ παρ' ἀρχαίοις (Ἀπολλ. Πρόδ. 4, 1698) Ἄνθολ. 8, 187. Ἀπλοχερία (εὐρυχωρία)· παρὰ Σομαυέρα εὐρηται ἡ λέξις ἐλευθεριότητα δηλοῦσα (Κορ. Ἄτ. 4. σ. 116 ἐν λ. ἐλευθερία). Ἀπλοχωρία (εὐρυχωρία).—Γυναῖκα, γεν. γυναικός, αἰτ. γυναῖκαν· πλ. ὄν. οἱ γυναῖκες ἐν Τριπόλει καὶ Κερασσοῦντι οἱ γυναῖκοι, αἰτ. τσοὶ γυναῖκους), γεν. γυναικίων, αἰτ. γυναῖκες καὶ συγκ. γυναῖκς. Βραβουλίτσα (εἶδος κοκκυμηλέας) ἐκ τοῦ βράβυλον· πλ. τὰ βραβουλίτσας.—Τσίμπλα καὶ ἐν τῇ δημ. =λήμη, hippitudo· κατὰ μὲν τὸν Βυζάντιον (λεξ. ν. Ἑλλ. τσίμπλα) ἐκ τοῦ σιπαλή, καθ' Ἡσύχιον «σιπαλή, ἢ ἐπάργεμος, τουτέστι λεύκας ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἔχουσα» κατὰ δὲ Lobeck (path. pr. σ. 140. ὑποσ. 9) ἐν τοῖς χειρογράφοις τοῦ Δυκόφρονος φερομένου σίφλος καὶ σίμφλος· ἰδὲ καὶ Κορ. Ἄτ. τ. 4. σ. 596 ἐν λ. τσίμπλα· καὶ λεξ. Σοφ. Ellendt ἐν λ. ἀργεμος.—Νοσσάκα (νόσσαξ, νοσσάριον, νοσσάς=ἀλεκτορίς· πλ. τὰ νοσσάκας (ιδὲ Sturz. d. dial. Maced. σ. 186). Ναράιδα καὶ Αναράιδα (Νηρηΐς), ἐν τῇ δημ. Νεράιδα· πλ. οἱ Ἀναράιδες· τὸ ὑπὸ τοῦ Δουκαγγίου ἐκ τινος Joannis Canabutza παρατιθέμενον . . . Ἐραγίδας «τὰς Νηρηίδας αἱ γυναῖκες βαρβαρίζουσαι Ἐραγίδας καλοῦσιν» καὶ τὸ τοῦ Lobeck ναγαρίδας καὶ

ναρίδας (Path. el I. σ. 116) οὐκ οἶδα, εἴ που Ἑλληνικῆς γῆς ἤκουσται· ἐν Beck. anecd. τ. 3. σ. 1097 ἀναγινώσκεται ἡ λέξις εἰρίνας, ἐρμηνευομένη διὰ τῆς νεραίδος· ποδέα, ἐν τῇ δημ. ποδιά (οὐχὶ ποδία κατὰ Δουκάγγιον)=κράσπεδον τοῦ ἱματίου, pargo, vestis, Saum, (οὐχὶ vestis laticaris κατὰ Δουκάγγιον), κτλ. τὰ ποδέας, κονίδα (ὠδὸν φθειρός, (κονίς), πληθ. τὰ κονίδας· γρὰ (χρυσία), πληθ. τὰ χρᾶς. — Τσίπα = ὀμφαλός· παρὰ Σαμαυέρα φέρεται καὶ ἀτζίπα, παρὰ δὲ Δουκαγγίῳ τζήππα καὶ τζίππα καὶ τούπα καὶ ἐρμηνεύεται ὑμῆν τῶν ὠδῶν, ἢ γραῦς ἢ ἐπίπαγος τοῦ γάλακτος (crème), ἢ τῶν δικτύων ἀψίς (αἱ ὀπαί). Ὁ Κοραῆς (Ἄττ. τ. 4. σ. 598) ἐτυμολογεῖ τὴν λέξιν παρὰ τὸ σιπύη ἢ σιπιύς=ἀγγεῖον, πυξίς· οὐδὲν τοῦτο πρὸς Διόνυσον· πιθανώτερα λέγει ὁ αὐτὸς τὰ τοῦ Ἡσυχίου «σίφα, χωρία» ἐρμηνεύων «νοῶν ἴσως τὸ χόριον ἢ χωρεῖον, τὸ περιέχον τὸ ἔμβρυον εἰς τὴν μήτραν, ἀνάλογον τῆς τσίπας τοῦ αὐγοῦ» τῷ ὑμένι τοῦ ὠοῦ ὁμοία τίς ἐστὶ καὶ ἡ τοῦ γάλακτος γραῦς· ὁμοιον δὲ τι φαίνονται τὸ σχῆμα καὶ αἱ τοῦ δικτύου ὀπαί· καὶ ὁ ὀμφαλὸς ταῖς ὀπαῖς ταύταις λίαν παρεμφερής· ἀπίθανος ἔτι τοῦ Κοραῆ καὶ ἡ παρὰ τὸ Ῥωμαϊκὸν cippus (ποδοκάκη), ἢ τὸ κύπη, ἢ τὸ σύφαρ, ἢ σύπφαρ, ὀρθῆ δ' ἢ ἐκ τοῦ σίφα ἐτυμολογία· διορθωτέον δὲ τὸ τοῦ Ἡσυχίου χωρία εἰς χόρια καὶ γραπτέον τὰ παρὰ Δουκαγγίῳ ποικίλα ἅπαντα τσίπα.—Χαμοῦφτα, ἢ ἐν τῇ δημῳδαὶ καλουμένη φράουλα ἐκ τοῦ λατιν. fraga (κόμαρα)· ἴσως ἐκ τοῦ χαμόφυτον· παρὰ Πλινίῳ XV, 24, § 28) φέρεται «fraga terrestia»=κόμαρα ἔγγεια (χαμοῦφται).—Μοῦστα=πυγμή, μουστέα καὶ μουστουνέα ἢ διὰ πυγμῆς πληγῆ· καὶ ῥῆμ. μουστουνιάζω=πλήττω πύξ. Παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς ταῦτὸ σημαίνει ἡ λέξις musthi, ἣν ὁ Bopp καὶ Bonfey οὐκ ἀπιθάνως παραβάλλουσι τῇ τε ἑλλην. πυγμῇ καὶ ταῖς λατινικαῖς pugnis, pugil, τοῦ m ἐκ τοῦ p παραχθέντος· Curt. grundz. σ. 286). Ἐν Τραπεζοῦντι, οἶμαι, παρὰ Περσῶν παρεληφθαι τὴν λέξιν, παρ' οἷς must ἢ πυγμή λέγεται· καὶ ἄλλαι ἐνταῦθα παρεισέφρησαν Περσικαὶ λέξεις κατὰ Fallmerayer (gesch. d. Kaiserthums von Trapezunt. 3 Theil).—Βροθάκα=βάτραχος· ποικίλοι μορ-

φαί τῆς λέξεως παρ' ἀρχαίοις βράταχος, βλίταχος, βρόταχος, βόρ-
ταχος, βρύτιχος, βύρθακος, βάτραχος, βάθρακος, βότραχος
(Curt. st. 4. σ. 189 καὶ ἐξῆς), αἷς προσθετέον καὶ τὴν παρὰ Δημ.
Ζήν. (Mullach. gr. d. gr. vls. σ. 194) βορθακός, ἐξ ἧς καὶ ἡ
ἡμετέρα μεταθέσει ἐγένετο· «οἱ βορθακοὶ ἐμάθασιν ἐτοῦτα τὰ μαν-
τάτα.» «οἱ λόγοι ἐτοῦτοι ἐτάραξαν τῶν βορθακῶν τὰς φρένας.»
«τοὺς βορθακοὺς τοὺς ἄθλιους νὰ τοὺς φονεύῃ οὕτως.» «εἰς
τοὺς βορθακοὺς ἔδραμε κ' ἐκεῖνοι ἐσκιαχτήκαν.» ὁ τύπος βορ-
θακός ἀκούεται ἐν Κρήτῃ Ἐν Οἰνόῃ λέγεται μαθράκα ὁ βρά-
τραχος. Χέρα (χῆρα), πλ. οἱ χεράδες. Στράτα, ἐν τοῖς χω-
ρίοις=ὁδός· (ἐκ τοῦ λατιν. strata=ὁδός λιθόστρωτος καὶ via
strata)· κακοπειρία (κακῶν πεῖρα)=ταλαιπωρία· λέξις κομψὴ οὐκ
ἀπαντῶσα ἐν τοῖς λεξικοῖς· κακοχρονία=ἀπαίσιον ἔτος· κακοζωία,
καὶ παρ' ἀρχαίοις. Τὰ ἐπόμενα ἄνευ πληθυντικοῦ· εὐκрасία (ἐν τοῖς
χωρίοις)=εὐδία, αἰθρία· προξενετάβα=προξενήτρια· ποπαδία=ἡ
γυνὴ τοῦ ἱερέως· κατηβασία=κατάρρους· βασιλεία, ἐπιθυμία, λι-
γοθυμία (λειποθυμία), προθυμία, ἀλήθεια, ὁμόνοια, σωτηρία, ἀνάγ-
κεια (ἀνάγκη), γέννα, πείνα, δίψα, δόξα, σειρά. Κόρδα, πλ. τὰ
κόρδας· ἡ λέξις καὶ ἐπὶ Εὐσταθίου συνήθη (1915, 25) «χορδή,
ὁ παραφθείροντες κόρδαν οἱ χυδαῖοί φασιν.» (Θεοφ. σ. 571, 19)
κόρδη τοῦτον ἀπῆγγεν (ιδὲ Ἑλληνα φιλόλ. Κ. Κόντου, ἔτ. Α'. σ.
12. ὑποσ. 1. Πρὸς τὸ λατιν. chorda. Παρ' ἡμῶν λέγεται καὶ
μεταφορικῶς «ἐκόπην ἡ κόρδα τ'»=πτωχός ἐγένετο, ἐθραύσθη ἢ
ἐκ τοῦ πλούτου δύναμις.—Κάτα· πλ. τὰ κάτας· ἐν τῇ δημ. γάτα·
(γαλῆ, αἰλουρος). Παρ' Εὐαγρίῳ 6, 24 κάττα· ἡ λέξις εὐρηταί
καὶ παρὰ Πρωχοπρ. βιβλ. Α. στ. 294. Χολομανία=ὀργή, ἀγα-
νάκτησις (ἐκ τοῦ χολή καὶ μανία)· ἡ λέξις καὶ παρὰ Σομαυέρα
(Κορ. Ἀτ. τ. 4, σ. 686). Χολοσκασία=ταραχὴ ἐκ θυμοῦ—Κω-
λισίαῦρα (σαύρα)· ἐν τῇ τοῦ Wagner συλλογῇ (σελ. 190, που-
λολόγος) στ. 370 ἀναγινώσκειται καὶ κωλοσαύρα· «ὀφίδια τρῶς
καὶ ποντικούς, μᾶλλον καὶ κωλοσαύρας» καὶ ἐν στ. 395.—Ὀρ-
τυκομάνα, ἡ παρ' Ἀριστοτέλει (π. ζώ. 1, 8, 12) ὀρτυγομήτρα,
περὶ ἧς ὁ Ἡσύχιός φησι «πτηνόν τι μετὰ τῶν ὀρτύγων συνεκτε-

πιζόμενον, συνδιαιτώμενον.» Παραποταμέα, τόπος παρὰ ποταμῶ
καὶ ὄχθῃ· τὸ αὐτὸ καὶ βαρβαρικῇ κολοβώσει ποταμέα, ὡσπερ
σπλαγχνικός ἀντὶ εὐσπλαγγνικός, νόμου ἡλικίας ἀντὶ ἐνόμου ἡλι-
κίας κτλ. ἐν Ἡλιοδώρου Λιθιοπ. X ἐν ἀρχῇ κεῖται ἡ λέξις πα-
ραποταμία, ἐρμηνευομένη ὑπὸ Mullach (Δημ. Ζήν. σ. 114 ἐν λ.
τὸ παραπόταμο) «intelligi debet de locis fluvio vicinis»· ιδὲ
καὶ λζ'. ἐν λ. παρά. καὶ λή.) 2 ἐν λ. ἐμπροστά. Τελευταῖον κα-
ταλέγομεν ἐνταῦθα καὶ τὰ ἐκ τῆς γ'. κλίσεως μετενεχθέντα· φτεῖ-
ρα (φθειρά)· οὕτω καὶ ἐν Κύπρῳ «κ' ἡ φτεῖρα 'καλονάρκα» (Κυπρ.
Σακκελλ. σ. 123 ἄσμ. 3. στ. 2)· βέχα βήξ), Κερασοῦντα, Τρα-
πεζοῦντα, ἐλπίδα, εἰκόνα, φλόγα, νύχτα, φλέβα, λαμπάδα, ἀγε-
λάδα, (δάμαλις), ἐβδομάδα, ἀκρίδα, λαβίδα, πατρίδα, σφραγιδα,
φοράδα=ἡ ἵππος, τρίχα. Τούτων τὸ εἰκόνα καὶ λαμπάδα ἐν τῇ
πληθυντικῇ ἐστὶ πλήρη· ὄν. αἰκ. εἰκόνας, γεν. εἰκονίων· λαμπάδες,
λαμπαδίων· τῶν λοιπῶν τὰ μὲν ἔχει ὄν. καὶ αἰτ. εἰς ας (φτεῖρας,
νύχτας, φλέβας, φοράδας), τὰ δὲ εἰς ες (ἐλπίδες, ἐβδομάδες), τὰ
δ' ἄλλα ἄνευ πληθυντικοῦ. Κατὰ ταῦτα σχηματίζεται καὶ πλεῖστα
θηλυκὰ τῶν εἰς ος καὶ υς ἐπιθέτων λήγοντα εἰς εσσα (καλέσσα—
καλός, παχέσσα—παχύς κτλ.), ὧν ὁ πληθυντικὸς ἀριθμὸς ὅμοιος τῷ
τῶν ἀρσενικῶν.

γ'.) εἰς ε. ἡ πῆχε, ἐν τῇ δημ. ἡ πήχη=ὁ πήχυς· γεν. τῶ
πῆχες· αἰτ. τὴν πῆχεν· πλ. ὄν. αἰτ. τὰ πῆχες καὶ πήχης· ἀχνότε
(ἡ πνοή, ὁσμή τοῦ στόματος, λεγομένη καὶ ἀχνότα καὶ ἄχνα καὶ
ἄφνα· ιδὲ β'), αἰτ. ἀχνότεν· πλ. ἀχνότες καὶ ἀχνότας· νύφε (νύμ-
φη), γεν. ες, αἰτ. εν· πλ. νυφάδες, γεν. νυφαδίων, σκευοπλύτε,
λεγομένη καὶ ἀρσενικῶς σκευοπλύτες (τόπος πρὸς πλύσιν σκευῶν)
γεν. ες, αἰτ. πλ. ες.

σημ. α'. Τὸ ν τῆς αἰτιατικῆς μαμήν, δόξαν, βασιλέαν κτλ. ἀπο-
βάλλεται πρὸ τοῦ μ καὶ σ τῶν ἀντωνυμιῶν μ', σ', μουν, σουν,
μας, σας· τοῦτο δὲ γίνεται καὶ ἐν τοῖς ὀνόμασι τῆς β'. κλίσεως·
τὸν ἄνθρωπο μ', τὸν λόγον σ'· ιδὲ κέ.) σημ. α'. Οὐ δεῖ δὲ γράφειν
«τὴν καρδίαν μ'» ὡς εἶδόν ποτε ἐν βιβλίοις, ἀλλὰ «καρδία μ'»
ἐπεὶ καὶ εἰ, τοῖς κανόσιν ἀκολουθοῦντες, φυλάττομεν ἐν τοῖς τοιού-

τοῖς τὸ ληκτικὸν ν εἰς μ μεταβέβλημένον πρὸ τοῦ μ, τεκμηρίοις χρώμενοι καὶ ταῖς ἐπιγραφαῖς καὶ τοῖς διαλεκτικοῖς ἰδιωτισμοῖς, ἀλλ' ἐν τῷ «τὴν καρδία σ'» τί ποιήσομεν; ἢ οὕτω γράφομεν «τὴν καρδίασ σ',» ἢ «τὴγ καρδίασ σ'!» ἀλλὰ τουτὶ ἀτοφωλίω τινὶ εἰσκει τέρατι· πρὸς δὲ ἐν τῇ ἐκφωνήσει οὐδαμῶς διπλοῦν μ ἀκούεται· τὸ ν τοῦτο τέλεον ἐξηφάνισται, ὡς περ πλείσθ' ἕτερα γράμματα (ἀνθρώπ(ιοι) πλ. ὄν., ἀνθρώπ(ου)ς αἰτ. νύμφη — νύφε, παιδίον — παιδίον, ὀμμάτιον — ὀμμάτ', δεσπότης — δεσπότης, εἰπέ — πέ· ἔχει — ἔχ'· ψυχὴ — ψή)· οὐ θρηνοῦμεν οὖν τὴν τοσαύτην ἀπώλειαν ἀλλὰ μηχανώμεθα τὸ ν ἐκεῖνο διασῶσαι; ὥστε ὀρθότερόν μοι δοκεῖ εἶναι πρὸς τε τὴν ἀπαγγελίαν καὶ τὴν πολλαπλὴν τῆς γλώσσης κολέβωσιν ἀφορῶντας τὸ ν τοῦτο ἀποβάλλειν. Αὐτὸ τοῦτο συμβέβηκε καὶ ἐν τῷ καμένος (κεκαυμένος) οὐχὶ καυμένος (καυμένος, καβμένος, μαμμένος) καὶ καμονή οὐχὶ καυμονή (καυμονή, καβμονή, καυμονή = καῦμα τῆς ψυχῆς, λύπη· πρᾶμαν (πρᾶγμα) οὐχὶ πρᾶμαν, μάλαμαν (μάλαγμα, ὁ χρυσός) οὐχὶ μάλαμαν καὶ θαυματουργός θαυματουργός), οὐχὶ θαυματουργός· εἰ γὰρ ἐν τοῖς τοιούτοις τὸ υ τῆς διφθόγγου αυ ὡς ἔκφωνούμενον βουληθεῖν μὲν πάσῃ μηχανῇ διασῶσαι τρέποντες αὐτό τε καὶ τὸ γ πρὸ τοῦ μ εἰς μ, πάντες μηχανῆς τινος δεῖ, ὅπως καὶ ἐν τῷ ἐσπλαχνία (εὐσπλαχνία) τὸ ἐκπεσόν υ διασώσωμεν· γραπτέον οὖν ἐσπλαχνία, ἵνα καὶ τὸ ἀπολόμενον γ μὴ ἀπόληται. Ἄλλ' εἶποι τις ἄν, τότε δὴ γαπτέον καὶ κομένος, γραμένος, γραμένος, γράμαν, ἅτε δὴ οὐδ' ἐν τῇ τούτων ἀπαγγελίᾳ κατανοουμένου ἵχνους τινός τοῦ διπλασιασμοῦ τοῦ μ· ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει· καὶ γὰρ πολλαχοῦ τὸ διπλοῦν τοῦτο μ εὐδιακρίτως ἀκούεται· ἀλλὰ καὶ εἰ μὴ ἦν τοῦτο, ἐν τοῖς τοιούτοις τὴν ὀρθὴν γραφὴν ἐκ τῶν ἀρχαίων καταγομένην διφυλάττειν ὀφείλομεν· τὰ δ' ἡμέτερα κοινὰ ὄντα κοινῶς δεῖ καὶ γράφειν.

Σημ. β'. Ἡ πληθ. ὄν. καὶ αἰτ. τῶν θηλυκῶν ἐπὶ μὲν ἀνθρώπων ἐκφέρεται μετὰ τοῦ ἀρσενικοῦ ἄρθρου, ἐπὶ δὲ τῶν λοιπῶν μετὰ τοῦ οὐδετέρου. Τοῦτο συμβαίνει καὶ ἐν τοῖς ἐπιθέτοις τοῖς ὀρίζουσι τὰ ὀνόματα πολλάκις ἐν τε τῷ ἐνικῷ καὶ τῷ πληθυντικῷ· οἶον, εἷνας γυναῖκα, ἕναν λαλίαν (ἢ αἰτιατικὴ πολλάκις κεῖται

ἀντὶ ὀνομαστικῆς ἀέκοσπεν ἕναν λαλίαν» = ἠκούσθη μία φωνή)· οὕτω καὶ μετὰ τοῦ κανέναν ἢ κανεῖνας = οὐδεῖς· «κανεῖνας γυναῖκα,» «κανέναν κοιλίαν» καὶ τὰ ἀφρηρημένα τὰ ἀρσενικά· καὶ ἄλλα τινὰ ἔχει τὸ ἕναν καὶ κανέναν· ἕναν βέγας» = εἰς βήξ· «κανέναν νάρθηκας» = οὐδεῖς νάρθηξ· ἐν πολλοῖς δὲ καὶ τὸ κατηγορούμενον ὄνομα ὄν κατ' αἰτιατικὴν τίθεται, τῆς αἰτιατικῆς τόπον ἐχούσης τῆς ὀνομαστικῆς· οἶον, «ἀτὸ ἐν' λαλίαν,» «ἀτὸ ἐν' συντζίαν,» «ἀτὸ ἐν' πίσσαν,» «τρανὸν δουλείαν ἐν' ἀτό.» Ἐν τοῖς λοιποῖς ἐπιθέτοις ὀρώμεν συμφωνίαν οἶαν καὶ ἐν τῷ ἄρθρῳ ἐν τῷ πληθ. ἀριθμῷ· οἶον, καλοὶ γυναῖκες, καλοὶ μαμηδες, καλὰ ἡμέραις, καλὰ λαμπάδες, παχέα ὀρτύκας· ἐν δὲ τῷ ἐνικῷ, καλέσσα γυναῖκα, μαμή, ἀλλὰ καὶ καλὸν λαμπάδαν, καλὸν ἡμέραν. Ταῦτα διαφορᾶς καὶ βαρβαρότητος ὄντα λείψανα οὐδὲν ἔχει κοινὸν τοῖς ἀρχαίοις τῷ χεῖρε, τοῖν χεροῖν, τῷδε, τούτω, ἀλλήλω, τούτοι, αὐτοῖν, μόνω, ἀξίω, ἀμφοτέροι, μετὰ θηλυκῶν· «τῷ χεῖρε ἀφεμένω» (Ξεν. ἀπ. 2, 3, 18)· ἰδὲ Krüg. Spr. 1 Th. 2 H. § 58, 1, 3 καὶ Bernhardy paralip. syntax. Gr. σ. 36—39 § 10· οὐδὲ τῷ ἢ Ἐλευθέριον, ἢ Ἀφροδίσιον κτλ. οὐδὲ τῷ «ἔτεα τεσσαρεσκαίδεκα,» «τεσσαρακαίδεκα τοὺς ἐλευθέρους» κτλ., περὶ ὧν ἰδὲ Kühn. Gr. § 183, 1. Ῥητέον νῦν καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἀριθμητικῶν ἐπιθέτων τοῖς ὀνόμασι συναπτομένων· δύο, τρία, τέσσαρα, διακόσια κτλ. μετὰ τῶν οὐδετέρων ὀμαλῶς· δύο παιδιά, τρία μήλα· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν μὴ σημαίνοντων ἀνθρωπον· τρία νοσάκας, χίλια λαμπάδες. Ἄλλ' ἐπὶ ἀρσενικῶν καὶ θηλυκῶν ἀνθρωπον σημαίνοντων δοί, ἐκ τοῦ δοιοῖ συγκοπῆ, ὅπερ καὶ δοῖσι ἀπαγγέλλεται, ἢ δύοσι (ὅπως ἄν τις βούλοιο· ἀτέκμαρτα γὰρ ἅπαντ' ἐν τοιούτῳ βορβόρω), δοὶ γυναῖκες, δοὶ καλογέρ' (μοναχοί), δοὶ ραφτάδες, δοὶ χαμάλ' (Τουρκ. ἢ λέξις = ἀχοφόροι)· κατ' ἀναλογίαν τούτου ἐπλάσθη καὶ τροὶ ἀντὶ τριοῖ· τρί' ἀνθρώπ', τρί' (ἢ τροὶ) γυναῖκες· οὕτω καὶ τεσσάρ' (τεσσάρ(ιοι), οὐ ἢ αἰτιατικὴ ἐν μὲν Τριπόλει καὶ Κερασοῦντι τέσσαρους, παρ' ἡμῖν δὲ συγκεκομμένη τεσσάρς· τοῦ διακόσια, τριακόσια κτλ. ὁ πληθυντ. ἐπὶ ἀρσενικοῦ καὶ θηλυκοῦ γένους διακόσ', τρακόσ' κτλ.—Σχηματίζεται δ' ἢ

ὄνομ. τοῦ πληθ., ὡς ἐκ τῶν παραδειγμάτων δηλοῦνται, εἰς ἄντας, ἄδες, ἡδες, ες καὶ ας. Καὶ τὸ μὲν ας κατάληξις ἐστὶν αἰτιατικῆς ἀντὶ ὀνομαστικῆς· συγγέονται γὰρ αἱ δύο αὗται πτώσεις οὐ μόνον ἐν τῷ πληθυντικῷ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ἐνικῷ ἀριθμῷ πολλαχίς· τὸ δ' ες κατάληξις ἐστὶ τῆς γ'. κλίσεως κατὰ μεταπλασμὸν εἰς τὴν ἄ. μετενεχθεῖσα. Καὶ τὰ μὲν εἰς ἡδες (μαμηῆδες) καὶ ἄδες (ἀδελφάδες) καὶ τὰ ἐκ τῆς γ'. κλίσεως μετενεχθέντα (γυναῖκα, ἀναράϊδα, λαμπάδα, ἐλπίδα, ἐβδομάδα κτλ.) γραπτέον πάντως δι' ε' (γυναῖκες, λαμπάδες κτλ.), ἀλλὰ τὸ παιδολογέτρια, ἀντροχωρίστρια, προξενέτρια, μαθέτρια, ἡμέρα, μετρούα, πῆχε, ἀχνότε κτλ. ὀφείλομεν γράφειν δι' ε (μαθέτριες, ἡμέρες) κατ' ἀναλογίαν τῶν λοιπῶν, ἢ δι' αἰ (μαθέτραις, ἡμέραις) κατὰ τὸν Αἰολικὸν τύπον, ταῖς δίκαις, ὄχλαις, κυλίχλαις κτλ., (περὶ ὧν ἔπιθι Kühn. Gr. § 26, σελ. 116 ac und a); πότερον τὸ ὀρθότερον ἐν τῷ αὐτῷ παραχῆ καὶ συγγύσει καὶ κυκεῶνι, ἐγὼ μὲν οὐκ οἶδα. Τελευτῶντες μνημονεύομεν καὶ τοῦ ὀνόματος ἡμέρα, ὅπερ ἐν τῇ πληθ. γεν. σχηματίζεται ἡμερῶν «πύσων ἡμερῶν εἶναι;», κάμποσων ἡμερῶν, δύο ἡμερῶν, τρία καὶ τριῶν ἡμερῶν, τέσσερα καὶ τεσσάρων ἡμερῶν, τραχοσίων ἡμερῶν κτλ. μετὰ δὲ τοῦ ἄρθρου ἡμερίων τῶν ἡμερίων τὰ ἔργατα. Περὶ τῆς εἰς εων γενικῆς τοῦ πληθυντικοῦ γενήσεται λόγος ἐν τῇ δευτέρᾳ κλίσει.

3) Συνηρημένα.

Τούτων ἐλάχιστα διασέσωσται· γῆ, γῆς, γῆν· φακῆ, βορ_εἰς· τὸ δὲ ἀλευρᾶς, ψωμᾶς, λαχανᾶς, τὰ σημαίνοντα τὸν πωλοῦντά τι καὶ τὸν πληθυντικὸν εἰς ἄδες σχηματίζοντα, ὡς περ καὶ τὰ εἰς ἡς ἐπαγγέλματος Τουρκικὰ ὀνόματα σιμψῆς, σαλεπτῆς, παστουρματῆς καὶ τὰ ὅμοια, τὰ τὸν πληθυντ. εἰς ἡδες σχηματίζοντα, τοῖς ἰδιοκλίτοις μᾶλλον καταλεκτέον, περὶ ὧν ἐροῦμεν ἐν κζ').

κέ.) Δευτέρα κλίσις.

Αὕτη περιέχει τὰ εἰς ος ἀρσενικὰ καὶ τινὰ θηλυκὰ τῶν διγενῶν ἐπιθέτων, ὀνόματα δὲ θηλυκὰ ἴσως μόνον τὰ ὀνόματα, ἢ δρόσος, ἢ

νε_όνυφος (νεόνυμφος), καὶ πλείστα οὐδέτερα εἰς ον ἢ ιν (παιδῖν) συγχοπῆ τοῦ ο ἐκ τῶν εἰς ιον (παιδί(ο)ν), ἢ καὶ ἄνευ καταλήξεως, ὡς σινάπ' (σινάπ[ιον])=μήλου εἶδος (ἐκ τῆς πόλεως Σινώπης, ἢ τουρκιστὶ Σινάπ' καλεῖται).

Σχηματισμὸς ἀρσενικῶν καὶ οὐδετέρων.

"Ἄνθρωπος καὶ ἄθρωπον (ιδὲ σημ. ἄ.), γεν. ἀνθρώπ' καὶ ἀνθρωπί' αἰτ. ἄνθρωπον, κλ. ἄνθρωπε. Πληθ. ὄν. ἀνθρώπ', γεν. ἀνθρωπίων, αἰτ. ἀνθρώπες· ξύλον, γεν. ξυλί', αἰτ. ξύλον. πλ. ὄν. αἰτ. ξύλα, γεν. ξυλίων. παιδῖν, γεν. παιδί'· πλ. ὄν. αἰτ. παιδία, γεν. παιδίων· σινάπ', γεν. σιναπί' πλ. ὄν. αἰτ. σινάπια, γεν. σιναπίων.

Παραδείγματα.

"Ἄγγελος, διάβολος, διάκον (διάκονος)· δράκος καὶ δράκον, πλ. ὄν. δράκ', αἰτ. δράκεις (δράκων)=ὄφεις, μυθολογικὸν θηρίον. Δρακοντικός=μέγας, ἰσχυρός, φοβερός (ὡς δράκων)· δρακοντικὸν καρὰβ' (πλοῖον), κορμῖν (σῶμα), παιδῖν, χέρ', ὄρμᾶν (ὑλη), πεγάδ' (κρήνη), δεινόν, δρακοντικὰ ὀμμάτια κτλ. λαός (ἄνευ πληθ.). Σπартζίν, ὃ χρώνται ἐν τοῖς λουτροῖς πλέγμασιν ἐκ λίνου, ἢ μετὰξῆς, ἢ ἐρίου τρίβοντες τὸ σῶμα καὶ τοὺς ῥύπους ἀποβάλλοντες· παρέφθαρται δ' ἡ λέξις ἐκ τοῦ σπартίον, λεγομένη καὶ ἐπὶ Εὐσταθίου (Παρεκβ. εἰς "Ὀμηρ. σ. 1604 «πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα τῶν πάλαι χρηστῶν λεκτῶν παρέφθαρται, ὧν ἐστὶ καὶ τὸ ἰδιωτικῶς λεγόμενον σπартζίον, σπартίον ὀφείλον λέγεσθαι κατὰ τὴν ἀνέκαθεν χρείαν· εὐρέθη γὰρ ποτε τοῖς λουομένοις ἀντὶ σπόγγων σπλέγματι ἀπὸ σπάρτων, ὡς εἰκός. Καὶ λέγεται Ἀριστοφάνης παραδηλοῦν αὐτὸ ἐν δράματι· καλουμένῳ Ἀναγύρω» φόβος, πλ. τὰ φόβια καὶ τὰ φόβεις· ἀνόμματος, καὶ παρὰ Σοφοκλεῖ (Φιλοκτ. 855) «ἀνήρ δ' ἀνόμματος» (ὁ κοιμώμενος Φιλοκτῆτης καὶ τούτου ἕνεκα οὐ βλέπων)· παρ' ἡμῖν=τυφλός· ἐν τῇ δημῳδαὶ ἀόμματος· ἀνευλόγητος (ἀστερ. εὐλογία=ὄφελος)=ἀνωφέλητος. «ἀνωφέλητα φυτεύει τέχνα» (Σοφ. Ἀντιγ. 645), ἔνθα ὁ σχολ. σημειοῦται «μὴ παρέχοντα αὐτῷ ὠφέλειαν» παρ' ἡμῖν «ἀνευλόγητα παιδία.» (ἀκολουθεῖ)

Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑ ΕΝ ΤΗ ΠΡΑΞΕΙ

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ

('Απόσπασμα α'.—1881 'Οκτωβρ. 8).

Σήμερον τέλος πάντων ἐξήγαγον τοὺς μαθητάς μου εἰς περίπατον διδακτικόν. Πόσον ἐφαίνοντο τὰ δυστυχισμένα παιδία εὐχαριστημένα! Εἶναι ἀληθές ὅτι καθ' ὁδὸν ἐθορύβουν καὶ δὲν ἐτήρουν τὴν προσήκουσαν τάξιν, ἀλλὰ κατὰ μέγα μέρος πταίω ἐγώ, μὴ διαιρέσας αὐτοὺς εἰς λόγους καὶ μὴ ὄρισας ὁδηγοὺς ἢ λοχαγοὺς ὑπευθύνους διὰ τὴν εὐταξίαν τῶν ὑπ' αὐτούς. "Ὅτε ὁμοῦς ἠπειλοῦν αὐτοὺς ὅτι δὲν θὰ ἐξέλθωσιν ἄλλοτε εἰς περίπατον, ἐὰν βαδίζωσιν ἀτάκτως καὶ θορυβῶσιν, εὐθὺς ἠσύχαζον.

Γελῶ δὲ μὲ τὴν μωρίαν, ἣν εἶχον νὰ ἐντρέπωμαι ὁδηγῶν τὰ ἀθῶα πλάσματα εἰς περίπατον. "Ὅτε ἐφθάσαμεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ, καὶ εἰς τὸ στρατιωτικὸν πρόσταγμα μου ἄ λ τ ! ἐστάθησαν ὅλοι εἰς γραμμὴν καὶ διελθὼν θριαμβευτικῶς ἔμπροσθεν αὐτῶν εἶδον τὴν φαιδρότητα ἐπὶ τοῦ προσώπου πάντων, ὁμολογῶ ὅτι ἠσθάνθη ἑνδόμυχον χαρὰν ἀναμεμιγμένην μὲ κάποιαν ὑπερηφάνειαν. Τὰ ὀγδοήκοντα ἐκεῖνα παιδία ἀνέμενον τὸ πρόσταγμα μου, διὰ νὰ παίξωσιν. Ἀνεγίνωσκον τὸν πόθον τοῦτον εἰς τὰς ὄψεις πάντων. Πρῶτον μὲν λοιπὸν ἔθεσα ὄρια εἰς τὰ τρεξίματα καὶ τὰς ἀπομακρύνσεις των, διὰ νὰ μὴ μοῦ φύγωσιν, ἔπειτα δὲ εἶπον ὅτι ἔχουσι τὴν ἀδειάν μου νὰ παίξωσι, συστήσας αὐτοῖς μόνον φρόνησιν. Τὰ παιδία ἐν ἀλαλαγμοῖς διέλυσαν τὴν γραμμὴν, ἐσχημάτισαν ὀμίλους καὶ ἤρχισαν τὰς παιδιάς των. Ἐγὼ δὲ καθίσας ἐπὶ ὑψηλῆς πέτρας ἐθεώρουν τὸ μικρὸν στράτευμά μου. Ἐπαιζαν μίαν περίπου ὥραν. Εὐτυχῶς οὐδεμία κεφαλὴ ἔσπασε. Φωναὶ καὶ θόρυβος ἀρκετός· ἀλλὰ τέλος πάντων εἶναι παιδιὰ.

Μετὰ ταῦτα προσέταξα αὐτοὺς νὰ συναθροισθῶσι πάντες περὶ ἐμέ· ἡ προσταγὴ μου ἐξετελέσθη μετὰ τινος δυσκολίας ἢ τοῦλάχιστον βραδύτητος· ἀλλ' ἐξετελέσθη ὅπωςδὴποτε· οὐδέποτε εἶδον τόσας ἐρυθρὰς παρειὰς οὔτε φαιδρότερα πρόσωπα· πολλοὶ ἠσθημαίνον ἔτι ἰσχυρῶς.

Προσέταξα νὰ καθίσωσι πάντες κατὰ γῆς, καὶ ἀφοῦ ἐπέβαλον σιωπὴν, ὠμίλησα εἰς αὐτοὺς περὶ ὄρους, εἰς τοῦ ὁποίου τοὺς πρόποδας ἐκαθήμεθα, καὶ περὶ πεδιάδος, ἣν ἐβλέπομεν ἐκτειμένην πρὸ ἡμῶν, περὶ δένδρων καὶ δασῶν, ἀφ' ὧν ἦτο ἐντελῶς γεγυμνωμένον τὸ ὄρος, παραστήσας τὰ πολλὰ πλεονεκτήματα αὐτῶν, καὶ περὶ καλλιεργείας, ἣς ἀτελῆ δείγματα ἐβλέπομεν ἐν τῇ πεδιάδι. Οὐδέποτε ἐν τῷ σχολείῳ μὲ ἠκροῶντο μετὰ τοσαύτης προσοχῆς καὶ τοσοῦτου ἐνδιαφέροντος.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους ταύτης διδασκαλίας μου προσέταξα πάλιν νὰ τεθῶσιν εἰς γραμμὴν καὶ ἐπεστρέψαμεν τὴν ἕτην μ. μ. εἰς τὸ σχολεῖον. Ἡ πορεία κατὰ τὴν ἐπάνοδον ἦτο πολὺ τακτικωτέρα. Ἦκουσα πολλοὺς μαθητάς συσταίνοντας σιωπὴν καὶ εὐταξίαν εἰς ζωηροτέρους συμμαθητάς των. «διὰ νὰ μὴ δυσαρεστηθῇ ὁ διδάσκαλος καὶ δὲν μᾶς βγάλη ἄλλοτε εἰς περίπατον.»

Οὐσιώδη ἔλλειψιν παρετήρησα εἰς τὸν πρῶτον τοῦτον περίπατον. Πόσον εὐχάριστον θὰ ἦτο, ἂν ἐγνώριζον οἱ μαθηταὶ μου ἄσματα τὰ τινὰ κατάλληλα, ἵνα ᾄδωσιν αὐτὰ κατὰ τὴν πορείαν καὶ ἐν τῷ σταδίῳ τῶν παιδιῶν. Ἡ ἔλλειψις εἶναι ἰδική μου καὶ θὰ προσπαθῶ νὰ τὴν ἀναπληρώσω. Ἄλλὰ καὶ ἄλλη ἔλλειψις· νὰ μὴ ἐνθυμηθῶ νὰ εἶπω εἰς τοὺς παῖδας νὰ συλλέξωσιν ἄνθη τινά; Ἔστω ἐς ἄλλοτε!

13 'Οκτωβρίου. Καθ' ὅλην ταύτην τὴν ἐβδομάδα οἱ μαθηταὶ μου ὑπῆρξαν ἐπιμελέστεροι, φρονιμώτεροι καὶ φιλοτιμότεροι, καὶ περίεργον! ἐντυγχάνοντές μοι καθ' ὁδὸν δὲν ἔφευγον νὰ κρυφθῶσιν, ὡς πρότερον. Νὰ εἶναι ἄρα γε ταῦτα ἀποτελέσματα ἐνός περιπάτου;

(ἔπεται συνέχεια)

ΒΛ. ΣΚΟΡΔΕΛΗΣ.

Ο Λ Ι Γ Α

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΛΟΝΔΙΝῶ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ.

Τὰ ἐν Ἀγγλίᾳ γραμματοδιδασκαλεῖα ἀπὸ τοῦ ἔτους 1870 ὁσημέραι μὲν μεταβάλλονται καὶ τελῶς ἐκ νέου καταρτίζονται, αἱ

ἐπιδιωκόμεναι ὅμως βελτιώσεις δὲν συνετελέσθησαν ἔτι πανταχοῦ.

Καθὼς δὲ μέχρι τοῦ ἔτους 1870, καὶ νῦν ἔτι πολλὰ γραμματοδιδασκαλεῖα εἶναι ἰδιωτικά, ἐν τοῖς ἀπόροις δὲ χωρίοις τότε μόνον ὑφίσταντο σχολεῖα, ἃν ἐφρόντιζον περὶ συστάσεως τοιούτων αἰ ἐν αὐτοῖς θρησκευτικαὶ ἐταιρεῖαι· ἢ δὲ εἰς τὸ σχολεῖον φοίτησις δὲν ἦτο ἀναγκαστική.

Νῦν δ' ὁ νόμος ὀρίζει, γραμματοδιδασκαλεῖα νὰ νομίζωνται πάντα, ἐν οἷς τὰ πρῶτα γράμματα κατὰ τὰς τοῦ νόμου διατάξεις διδάσκονται καὶ τὰ δίδακτρα δὲν ὑπερβαίνουνσι τὰ 75 λεπτὰ καθ' ἑβδομάδα. Τὰ εἰς τοῦ νόμου δὲ τὰς διατάξεις ὑποκείμενα κατώτατα σχολεῖα εἶναι πάντα δημόσια καὶ δικαιούνται νὰ λαμβάνωσι τὸ ὑπὸ τῆς Βουλῆς ἐγκεκριμένον προσκατάβλημα (Grant). Ἡ δὲ εἰς τὸ σχολεῖον φοίτησις ὑποχρεωτικὴ οὔσα ἄρχεται ἀπὸ τοῦ ἵου καὶ λήγει εἰς τὸ 14ον ἔτος· τὰ ἄπορα δὲ παῖδια δύνανται καὶ πρωταίτερα ἀπὸ τῆς ὑποχρεώσεως ταύτης ν' ἀπαλλάσσωνται, ἀλλ' ἐπὶ ὄροις ῥητοῖς. Ἡ τῶν ἱερῶν μαθημάτων διδασκαλία δὲν εἶναι ὑποχρεωτικὴ, ἐκτὸς ἂν οἱ γονεῖς συγκατατεθῶσιν, ὅποτε τὰ παῖδια τὴν ἱερὰν μόνον διδάσκονται ἱστορίαν, διότι τῆς κατηχήσεως ἢ διδασκαλία εἶναι ἔργον τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ βασιλικοὶ ἐπόπται ἐπισκέπτονται ἅπαξ τοῦ ἔτους τὰ σχολεῖα, τὴν δὲ περὶ τῶν ἐπιθεωρήσεων ἐνιαυσίαν ἐκθεσιν ἀποστέλλουσι πρὸς τὸ κοινοβούλιον. Τῆς δλης δὲ παιδείας τὴν ἀνωτάτην διοίκησιν ἔχουσιν οἱ ἐπὶ τῆς ἀγωγῆς, ὧν πρόεδρος καὶ ἀντιπρόεδρος εἶναι τὸ ἐπὶ τῶν δημοσίων Ὑπουργεῖον.

Ἀπάσης δὲ τῆς χώρας κατὰ δήμους διηρημένης ὀφείλει ἕκαστος τούτων κατὰ λόγον τοῦ πληθυσμοῦ καταρτίζων τὰ ἀναγκασιότατα νὰ διατηρῇ γραμματοδιδασκαλεῖα. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ἐκλέγεται ὑπὸ τῶν φορολογουμένων ἐπιτροπὴ, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν τοπικὴν τοῦ σχολείου ἀρχήν. Ταύτης δὲ, τιμητικὸν ἐχούσης τὸ ἀξίωμα, ἔργον εἶναι νὰ ἐπιμελῆται ὅπως κατὰ τάξιν καὶ κανονικῶς λειτουργῇ τὸ σχολεῖον, νὰ διορίζῃ δὲ ἐπόπτην, ὅστις—ἐλεύθερος ὧν ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ—ὀφείλει νὰ ἐπιθεωρῇ ἅπαξ τοῦ ἔτους τὰ τοῦ δήμου σχολεῖα καὶ νὰ ἀναφέρῃ δι' ἰδίας ἐκθέσεως πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν τὰ δέοντα.

Τὰ ἐν Λονδίῳ νέα δημοτικὰ σχολεῖα εἶναι μεγαλοπρεπῆ, εὐρύχωρα, φωτεινὰ καὶ ὑψηλά. Διαιροῦνται δὲ εἰς τμήματα τρία, ἅπερ ἐν τῷ αὐτῷ ὡς τὰ πολλὰ συνηνωμένα χωρῶ, εἶναι ὅμοις κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων. Καὶ τὸ μὲν τούτων εἶναι ὠρισμένον εἰς μικροὺς παῖδας ἀμφοτέρου τοῦ φύλου, τὰ δ' ἕτερα δύο ἐλευθερα ὄντα ἀπ' ἀλλήλων χρησιμεύουσι τὸ μὲν εἰς τὰ θήλεα, τὸ δὲ εἰς τὰ ἄρρένα. Τῶν δύο πρώτων τμημάτων, ἐν οἷς μόνον διδάσκαλισσαι διδάσκουσι προέστανται διευθύντρια, τὸ δὲ τῶν ἄρρένων διευθύνεται ὑπὸ Σχολάρχου. Ἡ τῶν μαθημάτων διδασκαλία ἐν πᾶσι τοῖς τμήμασι ἄρχεται πρὸ μεσημβρίας μὲν ἀπὸ τῆς 9ης μέχρι τῆς 12ης, μετὰ μεσημβρίαν δὲ ἀπὸ τῆς 2ας μέχρι τῆς 4ης. Τὸ δὲ Σάββατον οὐδὲν διδάσκεται μάθημα.

Εἰς τὸ κατώτατον τμήμα φοιτῶσι παῖδες πενταετεῖς ἕως ἑπταεταῖς, ἀλλὰ καὶ τετραετεῖς. Τὰ νεώτατα τὴν ἡλικίαν φοιτῶσιν ἐν τῷ *Babyroom*. Τὰ μικρὰ ταῦτα παῖδια τῆς κατωτάτης τοῦ λαοῦ τάξεως, παρημελημένα ὡς τὰ πολλὰ καὶ εὐτελεῶς ἐνδεδυμένα, ἐθίζονται μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς ἀυστηρότητος εἰς τὴν τάξιν καὶ τὴν καθαριότητα, εἰς τὴν εὐπροσηγορίαν, τὴν φιλαλήθειαν καὶ τὴν ἀπλότητα· ἀφιστάμενα δὲ ἀπὸ τοῦ πολλαχῶς βλαβεροῦ ἀνά τὰς ἀγυῖας βίου τὸ πλεῖστον σχεδὸν τῆς ἡμέρας διημερεύουσιν ἐν τῷ σχολείῳ, ὅπερ παρέχει αὐτοῖς τοῦ τε σώματος καὶ τῆς ψυχῆς τὴν ὑγείαν. Πλείστη δὲ προσοχὴ δίδεται εἰς τὴν ἐξεύρεσιν καὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν διευθυντριῶν· εἰκότως· διότι αὐταὶ μάλιστα εὐλαβῶς καὶ εὐδοκίμως τὸ ἔργον αὐτῶν ἐπιτελοῦσαι εἶναι ἡ κυρία οὕτως εἰπεῖν τοῦ ὅλου σχολείου ψυχὴ. Τὰ μικρὰ παῖδια κατὰ μὲν τὸ πρῶτον ἔτος, περὶ τοὺς ἐν τῷ σχολείῳ κήπους ἐνασχολούμενα καὶ παίζοντα, διδάσκονται τὸ μικρὸν ἀγγλικὸν ἀλφάβητον, κατὰ δὲ τὸ δεύτερον τὸ μέγα. Ὑστερον δὲ δοκιμασθέντα μεταβαίνουνσι εἰς τὸ κυρίως γραμματοδιδασκαλεῖον, εἰς ὃ φοιτῶσι τὰ πλεῖστα μέχρι τοῦ 14ου ἔτους.

Ἐν δὲ τῷ ἀνωτέρῳ τμήματι ὑποχρεωτικὰ μαθήματα εἶνε ἡ ἀνάγνωσις, ἡ γραφὴ, ἡ ἀριθμητικὴ καὶ τὰ χειροτεχνήματα. Εἰς πάν-

των δὲ τούτων τὴν διδασκαλίαν μισθὸν προσκαταβάλλει καὶ ἡ Πολιτεία. Ὑπὲρ τῶν ἱερῶν δὲ μαθημάτων, ἅπερ διδάσκονται μὲν, ἀλλ' οὐχὶ ὑποχρεωτικῶς, ἡ Πολιτεία οὐδὲν χορηγεῖ. Προαιρετικῶς δὲ μαθήματα, ἅπερ ὁμοῦς διδάσκονται ἐν τοῖς κλειστοῖς σχολείοις, εἶναι ἡ ᾠδική, ἡ γεωγραφία, ἡ φυσιογνωσία, ἡ ἱστορία, ἡ ἰγνογραφία καὶ ἡ γυμναστική. Πλὴν δὲ τούτων ὅσοι τῶν μαθητῶν εὐφυεῖς τυγχάνουσιν ὄντες ἀσχολοῦνται καὶ εἰς δύο ἕτερα μαθήματα, ἀλλὰ πάντοτε ὑπὸ τὴν ἔγκρισιν τοῦ βασιλικοῦ ἐπόπτου.

Μεγάλη δίδοται προσοχὴ εἰς τὰς ἐξετάσεις. Τὰ παιδιά ἐν τοῖς διαφόροις μαθήμασι γράφουσι πολλὰ ἐξ αὐτοσχεδίου, ἔπειτα δὲ—τὰ μὲν μικρὰ κατὰ τάξεις, οἱ δὲ πρεσβύτεροι τὴν ἡλικίαν καθ' ἑκάστους—ἐξετάζονται, ἂν κρίνωνται ἄξιοι εἰς ἀνωτέραν τάξιν νὰ προαχθῶσι. Διδάσκονται δὲ καὶ ἀπὸ μνήμης λέγονται πολλὰ μηχανικῶς.

Τὸ παρὰ τῆς Πολιτείας χορηγούμενον χρῆμα εἰς τὰ σχολεῖα τῶν μικρῶν παιδίων δὲν εἶναι σταθερόν, ἀνερχόμενον καθ' ὅλου εἰς 9,80 ἕως 12,60 δραχ. καθ' ἕκαστον παιδίον, ὄριμον εἰς προβιβασμόν. Ἄν δὲ ὁ ἔφορος εὐρὴ τὴν τοῦ σχολείου κατάστασιν μετρίαν, καλὴν, λίαν καλὴν, δίδοται καὶ ἀνάλογον χρῆμα ὡς ἀνταμοιβή, ἅπερ εἶναι 2,80, 5,60 καὶ 8,40 δραχ. Ἐν δὲ τοῖς τῶν θηλέων καὶ τῶν ἀρρένων σχολείοις ἢ ἐπιχορήγησις εἶναι σταθερὰ ἕως 24,50 δραχ. καθ' ἕκαστον παιδίον, ἢ δὲ ἀμοιβὴ ἀπὸ 2,80 ἕως 4,20 δραχ. Τὸ ὑπὸ τῆς Πολιτείας χορηγούμενον χρῆμα εἰς τὰ ἐν Λονδίῳ σχολεῖα εἶναι ὠρισμένον τοῖς διδασκάλοις οὕτως ὥστε ὁ μὲν Διευθυντῆς λαμβάνει τὸ ἥμισυ, τὸ δ' ἕτερον διανέμονται ἐξ ἴσου οἱ λοιποὶ διδάσκαλοι.

Τὰ ἀριστεύοντα παιδιά βραβεύονται, τὸ δὲ βραβεῖον εἶναι ὡς τὰ πολλὰ δημοσίᾳ ἔπαινος. Ἐν δὲ τῷ Babyroom, ὅπου, ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐλέχθη, φοιτῶσι τὰ νεώτατα τὴν ἡλικίαν παιδιά, εἶναι ἀναγεγραμμένα μικρῶν μαθητῶν πολλὰ ὀνόματα, εἰς τὰ μαθήματα εὐδοκιμησάντων.

Αἱ ἀνωτέρω βραχεῖαι, ἀλλ' ἀκριβεῖς πληροφορίες περὶ τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως ἐλήφθησαν μεταφρασθεῖσαι ἐξ

ἐπισήμου καὶ αὐθεντικοῦ περιοδικοῦ, ἐνῶ τὸ πρῶτον κατεχωρίσθησαν ὑπὸ ἐμπείρου περὶ τὰ τοιαῦτα γερμανοῦ διδασκάλου, ἐπισκεψαμένου κατὰ τὰς ἐν τῇ Γερμανίᾳ τῶν διδασκαλείων διακοπὰς τὰ πρωτεύοντα τοῦ Λονδίνου σχολεῖα. Καταχωρίζονται δ' αὐταὶ καὶ ἐν τῷ «Πλάτωνι» ἔνθεν μὲν ὅπως γένηται καὶ παρ' ἡμῖν γνωστόν εἴ τι ἀγαθὸν κέκτηται τὸ δημοτικὸν σχολεῖον τοῦ μεγάλου ἐκείνου καὶ σώφρονος ἔθνους, δυνάμενον καὶ εἰς τὰ παρ' ἡμῖν σχολεῖα νὰ εἰσαχθῇ, ἔνθεν δὲ ἵνα κατ' ὀλίγον μάθωμεν καὶ ἡμεῖς, ὧν ἡ Πατρίς ἐν τῇ ἀρχῇ ἔτι τῆς πολιτικῆς καὶ διανοητικῆς ἀναπλάσεως εἶναι, νὰ ἐργαζώμεθα μὲν καὶ μετὰ λόγου νὰ καταρτίζωμεν τὰ τῆς δημοτικῆς ἡμῶν ἐκπαιδεύσεως, εὐλαβῶς καὶ σωφρόνως ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ ἀνθρωπινώτερον ἀνακαινίζοντες καὶ μεταρρυθμίζοντες αὐτά, νὰ μὴ ἀγανακτῶμεν δέ, ὅτι δὲν ἔχομεν εὐθύς τὸ τέλειον, μηδ' ἀκαίρως νὰ ἐγκαυχώμεθα εἴτι ὀρθὸν ἐν αὐτοῖς προσγίγνεται. Διότι, ὅπου Ἄγγλος ἀνὴρ ἐκ μετριοφροσύνης ἢ καὶ κατ' ἀλήθειαν εἶπε πρὸς τὸν ἐπισκεψάμενον τὰ σχολεῖα τῆς κραταιᾶς πατρίδος αὐτοῦ γερμανὸν διδασκάλον «οὐδὲν παρ' ἡμῖν θὰ μάθητε, διότι ἔρχεσθε ἐκ Γερμανίας· οἶδα τὰ γερμανικὰ σχολεῖα, ἅπερ εἶναι τὰ ἄριστα πάσης τῆς οἰκουμένης,» τί δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ἡμεῖς, παρ' οἷς μόλις, ὡς τὸ εἶκός, ἀπὸ ὀλίγων ἐτῶν ἤρξαντό πως τὰ τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως βελτιούμενα;

Ἄν δ' ἐπὶ τοῦ νῦν τὰ τῆς παιδείας διέποντος Ὑπουργοῦ, ἀνδρὸς σώφρονος καὶ εὐμούσου, κατορθωθῇ, εἴ τι καὶ ἕτερον, νὰ ἀπαλλαγῶσι μὲν οἱ εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα τῆς πατρίδος ἡμῶν φοιτῶντες παῖδες ἀπὸ τῶν διδάκτρων, εἰσαχθῶσι δὲ ταῦτα εἰς τὴν μέσσην καὶ ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν, πάντες δ' οἱ εὐπαροὶ δῆμοι συναισθανθῶσιν, ὅτι ὀφείλουσιν αὐτοὶ ἴδια ν' ἀνοικοδομῶσι δημοτικὰ σχολεῖα, ὑφ' ἀπάντων δὲ τῶν πολιτῶν ποτε κατανοηθῇ, ὅτι ὁ τῶν πρώτων γραμμάτων διδάσκαλος, ἄριστα ἐν πᾶσι κατηρτισμένος, μέγα δύναται, τότε δυνάμεθα ἀσφαλῶς καὶ ἀνεπαισχύντως νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἀληθῶς ἡ Πατρίς καὶ τὸ ἔθνος ἡμῶν γινώσκει νὰ φιλή τὰ γράμματα καὶ νὰ ἀγαπᾷ τὰ μικρὰ παιδιά, εἰς ἃ ἀνατίθενται αἱ τοῦ μέλλοντος ἐλπίδες.

ΛΟΓΟΣ ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ

ΑΠΑΓΓΕΛΟΕΙΣ

ΥΙΟΥ ΤΟΥ Κ^ο Ν. ΚΑΖΑΝΗ

ΕΠΙ Τῆ ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ ΕΠΕΤΕΙΩ ΕΟΡΤῆ.

ΤΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Βαρβακείου Λυκείου τῇ 30 Ἰαν. 1884.

Κύριοι,

Λαμβάνων τὸν λόγον σήμερον, κατ' εὐγενῆ τοῦ προεδρείου τοῦ ἡμετέρου συλλόγου πρόσκλησιν, εὐχαριστῶ κατὰ πρῶτον αὐτῶ ἐπὶ τῇ ἀπονεμηθείσῃ μοι τιμῇ τοῦ πανηγυριστοῦ τῆς μεγάλης ταύτης, τῆς ἀρχαιοτάτης καὶ πανελληνίου πνευματικῆς εορτῆς, οὐδέποτε ἐκλιπούσης, οὐδέποτε παραμεληθείσης κατὰ τὴν μακρὰν τοῦ ἔθνους ἱστορικὴν ἐργασίαν, ὑπὸ τε τὰ μέλανα σκότη τῆς δουλείας, καὶ ὑπὸ τὰ περιφανῆ φῶτα τῆς ἐλευθερίας.

Ἀπεκάλεσα τὴν εορτὴν ταύτην ἀρχαιοτάτην, πανελλήνιον.

Πράγματι· ἀπὸ τῆς μεταμορφώσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ διὰ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος, ἡ εορτὴ αὕτη ἐγένετο μία τῶν ἐθνικωτάτων ἐν τῷ ἐθνικῷ βίῳ. Πανταχοῦ, ὅπου ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα λαλεῖται, ὅπου ἐπισώζεται ἔτι ἡ ἐπίδρασις αὐτῆς καὶ αἱ παραδόσεις, ὅπου τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἡ δημιουργικὴ ἐργασία κατέλιπεν ἀνεξίτηλα ἶχνη, ἡ σημερινὴ ἡμέρα ἀνεγράφη ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἔθνους ὡς ἡ εορτάσιμος τοῦ πνεύματός του ἡμέρα. Δὲν ὑπάρχουσι διαγεγραμμένα γεωγραφικὰ ἢ ἐθνολογικὰ ὄρια πρὸς καθορισμὸν αὐτοῦ. Πανταχοῦ, ὅπου ἐξεδηλώθη, δρῶν, ἐργαζόμενον, γονιμοποιὸν, πανταχοῦ εἶνε ἑλληνικὴ πατρίς· ὑπὸ τὸν θαυμάσιον οὐρανόν, ὑφ' ὃν αἰωρεῖται, αἰέποτε περιφανῆς, αἰέποτε διδάσκουσα τοὺς τύπους τοῦ καλοῦ, ἡ γηραιὰ Ἀκρόπολις, ὑφ' ὃν συνέλαβον καὶ ἀνέπτυξαν τοὺς αἰωνίους νόμους τῆς φύσεως καὶ τῆς ἱστορίας τὰ ὕψιστα τῶν πνευμάτων τῆς ἀρχαιότητος, ἐν ταῖς ἰταλι-

καὶ παραλίας τῆς Μεγάλῃς Ἑλλάδος, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Νείλου, ὑπὸ τὴν στέγην τοῦ περιφανοῦς Μουσείου, ἐνθα διετύπωσαν τὰς κοσμολογικὰς αὐτῶν θεωρίας ὁ Ἴππαρχος καὶ ὁ Πτολεμαῖος, ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τοῦ μαγικοῦ Βοσπόρου, ἢ ἐν ταῖς χριστιανικαῖς ἐκκλησίαις τῆς Ἀντιοχείας, πανταχοῦ ὑπάρχει Ἑλλάς ζῶσα, διανουμένη, πρωταγωνιστοῦσα. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ εορτὴ τῆς ἡμέρας ταύτης, ὡς χριστιανικὴ εορτὴ καὶ ὡς εορτὴ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Οἱ σήμερον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐν τῇ θρησκευτικῇ τῶν πιστῶν συνειδήσει εορταζόμενοι τρεῖς ἱεράρχαι τῆς ἐκκλησίας ἐγένοντο μὲν οἱ ὑπέρτατοι ἱεροφάνται καὶ χρησιμῶδοι τῆς νέας μεταμορφώσεως τοῦ ἱστορικοῦ βίου τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τοῦ χριστιανικοῦ βίου, ἀλλ' ἅμα καὶ οἱ πολιοῦχοι προστάται τῆς ἑλληνικῆς παιδείας κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους τῆς πνευματικῆς παλιγγενεσίας. Εἶχον ἐκλίπει πλέον ἀπὸ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, συγκινοῦσαι αὐτὴν καὶ διεγείρουσαι, αἱ θεωρίαι τῆς Ἀκαδημείας, αἱ σκέψεις τοῦ Λυκείου, αἱ συζητήσεις τῆς Στοᾶς, ἀλλ' ἀντήχησεν ὁ ἄμβων τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ νέος κόσμος, φέρων ἤδη τὸν τύπον διαφόρου κοσμολογικῆς ἀπόψεως, ἐξεδηλοῦτο ὑπὸ ἀντιθέτους καθ' ὀλοκληρίαν τάσεις, ὑπὸ διάφορον χαρακτῆρα. Ἦλθε ν' ἀνατρέψῃ τὸ καθεστῶς ἐκεῖνο, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀντανεκλῶντο εἰσέτι αἱ τελευταῖαι ἀκτῖνες τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος· ἀλλ' ἐλάμβανε τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἀκουσίως ἀπὸ τῶν ἀκτίνων τούτων. Ὁ νικητὴς ἐπέβαλλε τὸν τύπον αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ νικητοῦ· ἡ λαμπρὰ θεότης τῆς σοφίας, ἡ Παλλὰς Ἀθηναῖα, προσέφερε τὴν χάριν αὐτῆς, τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν σεμνότητα, εἰς τὸν νέον κόσμον, ὅστις, εἰ καὶ ἀλλότρια ἰδεώδη ἐπιδιώκων, ἐζήτει τὴν πραγμάτων αὐτῶν διὰ τῆς γοητείας τῶν Σειρήνων τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος.

«Καὶ νῦν ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.» Ὁ χριστιανισμὸς ἐξέφραζεν ἀληθῶς τὴν ἰδέαν τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως, τὴν ἰδέαν τοῦ λόγου, μεταβαλλομένου εἰς σάρκα, ἵνα πραγματώσῃ τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ ἀποστολὴν, ἀλλ' ἦτο εἰσέτι περιορισμένος ἐντὸς τοῦ στενοῦ γράμματος τῆς ἰουδαϊκῆς ἐξηγήσεως, ἂν δὲν κατέπνεεν ἐπ' αὐτοῦ ἡ ζωὴ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος·

ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς ὀδύνης, ἀλλ' ἅμα καὶ τῆς ἱστορικῆς ἀποκαλύψεως τοῦ μέλλοντος, κατενόει ὁ ἀγωνιῶν προφήτης τοῦ ἀνατέλλοντος νέου κόσμου τὴν σημασίαν καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, τῆς μόνης δυνάμεως, ἣτις θὰ κατάρθου ν' ἀναπλάσῃ καὶ νὰ διασώσῃ τὰ δημιουργικὰ τοῦ χριστιανισμοῦ δόγματα. Ἐν τῇ γενναίᾳ αὐτοῦ διὰ τῆς ἱστορίας ἐργασία τὸ παγκόσμιον πνεῦμα, κατὰ πρῶτον ἐν τῇ Ἑλλάδι εἶχε λάβει τύπον καὶ χαρακτῆρα καθαρῶς ἀνθρώπινον. Ἐκ τῆς χοάνης τῆς ἐργασίας ἐνός Ἀναξαγόρου, ἐνός Σωκράτους, ἐνός Ἀριστοτέλους, ἐνός Ζήνωνος, ὁ ἄνθρωπος ἐξῆλθε κατ' ὀλίγον ἀπὸ τοῦ περιορισμένου ὀρίζοντος τοῦ ἄστεως, τῆς φυλῆς, διὰ ν' ἀπολουσθῇ ἐν τῇ εὐρείᾳ κολυμβήθρα τῆς ἀνθρωπότητος. Οἱ νόμοι τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ καλοῦ, οἳ διετυπώθησαν ὑπὸ τῆς σκέψεως τῆς ἐλληνικῆς, ἔφερον χαρακτῆρα καθολικὸν μᾶλλον, ἀνθρώπινον, ἢ φυλετικόν, ἀτομικόν, ἐθνικόν. Ἦσαν αἰώνιοι τύποι ἱστορικῆς ἀληθείας, τοὺς ὁποίους δὲν ἠδύνατο νὰ παραβλέψῃ ὁ χριστιανισμὸς, ἡ νέα αὕτη ἀναγκαία ἱστορικὴ φάσις καὶ ἐξέλιξις τῆς ἀνθρωπότητος, διὰ νὰ εὐδοκιμήσῃ, διὰ νὰ πραγματώσῃ τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ ἐργασίαν, τὸν νέον κόσμον, ὅστις ἤδη ἐβασίζετο ἐπὶ καθολικωτέρας ἀπόψεως—τῆς ἐνότητος καὶ ἀλληλεγγύης τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τὴν ὁποίαν τοσοῦτον ἐπιτυχῶς διετύπωσε—μεθ' ὅλην τὴν ἱστορικὴν ἔτι αὐτοῦ πρωϊμότητα—τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος διὰ πάντων τῶν εἰδῶν τοῦ ἐπιστητοῦ, διὰ πάσης τῆς τέχνης ἐξασκήσεως, διὰ πάσης τῆς ἀτομικῆς ἐργασίας ἐνεργείας καὶ πραγματώσεως, ἥς ἕνεκα τοσοῦτον ηὐρύνθησαν τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος τὰ ὄρια καὶ αἱ κατακτήσεις—ἀπὸ τοῦ Ἰσοτεφάνου τῶν Ἀθηνῶν ἄστεως, ἀπὸ τῶν ἐπιχαρίτων ἀκτῶν τῆς Ἰωνίας καὶ τῆς Ἰταλίας, μέχρι τῶν ἱερῶν ὄχθων τοῦ Γάγγου, ἀφ' ὧν πάλαι ἐξῆλθεν εἰς τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ πραγματώσειν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Παράδοξος σύμπτωσις τῆς ἱστορικῆς προνοίας! Καθ' ἣν στιγμὴν ἀπεκαλύπτετο ἐν τινὶ χωρίῳ τῆς Ἰουδαίας ἡ νέα ἰδέα τῆς ἐνότητος καὶ τῆς ἀλληλεγγύης τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, παρίσταντο ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ κόσμου, ἐν ὅλῃ αὐτῶν τῇ ἀκμῇ καὶ τῷ πλούτῳ, ἡ ἐλληνικὴ γλῶσσα

καὶ ἡ ἐλληνικὴ ἐπιστήμη, ἵνα παράσχουσιν εἰς τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν ταύτην συνείδησιν τῆς ἀνθρωπότητος τὸ καταλληλότερον ὄργανον πρὸς διάδοσιν τῆς ἤδη διατυπωμένης τοῦ ἠθικοῦ κόσμου ἀπόψεως καὶ ἀληθείας. Χαῖρε, ἐμπνευσμένε προφήτα τῆς νέας γνώσεως! Καὶ νῦν ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου! Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἔμελλε νὰ ἐκδηλώσῃ καὶ αὐθις τὴν δημιουργικὴν αὐτοῦ ἰσχύϊν καὶ γονιμότητα διὰ τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος ἐν τῇ ἱστορίᾳ, καὶ δοξασθῆν νὰ σὲ δοξάσῃ!

Ὅ,τι προεφήτευσεν ὁ Ἰησοῦς, καθίστατο ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἀλήθεια καὶ πραγματικότητα. Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο· ἡ νέα διδασκαλία δὲν εὗρισκεν ἀποστόλους καὶ ζηλωτὰς, ἐνθουσιωδεστέρους τῶν ὑποφητῶν τῆς ἐλληνικῆς ἐπιστήμης. Ὁ ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἐλληνικὸς κόσμος ἐχαιρέτισεν ἀμέσως μετὰ πίστεως τὰ νέα δόγματα, τὰ ὁποῖα καθίσταντο κοινὰ, διδασκόμενα ἐν ἐλληνικῇ γλώσσῃ καὶ διὰ τῆς ἐλληνικῆς μεθόδου. Ἐν μέσῃ πλατείᾳ τοῦ ἐθνικοῦ ἄστεως, ὑπὸ τὴν ἱερὰν σιγὴν τῶν πρεσβυτέρων τῆς πόλεως, ἐπὶ ἄρχοντος Διονυσοδώρου, ἀπέναντι τοῦ ἀγάλματος τῆς παρθένου, γλυφάνοιο ἔτι ἀπόσδοντος, ἀκτινοβολοῦντος ἐκ ζωῆς καὶ χάριτος, ἀκούεται ἡ ἰσχυρὰ φωνὴ τοῦ ἀποστόλου τῶν Ἑθνικῶν, ἀποκαλύπτουσα τοῖς Ἀθηναίοις τὸν Ἄγνωστον. Ἐκτοτε ἄρχεται ἡ ἐπὶ τῶν πτερύγων τοῦ Ἑλληνισμοῦ θριαμβευτικὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ πορεία. Τὰ ἐξοχώτατα τῶν πνευμάτων κλίνουσι πρὸ τῆς δυνάμεως τῆς νέας ἰδέας. Καὶ ἐνῷ μετ' ὀλίγον θὰ ζητήσῃ νὰ ἐξευτελίσῃ αὐτὴν εἰς τῶν τελευταίων Σκεπτικῶν τῆς ἐλληνικῆς πολυθείας, ἐν τῷ μέσῳ εὗρισκόμενος δύο κόσμων, τοῦ δύνοντος ἤδη καὶ τοῦ ἀνατέλλοντος, καταλαμβάνομενος ἐξ εἰρωνείας διαθέσεων ἐπὶ τῇ ματαιότητι καὶ ἐπὶ τῇ ἀβεβαιότητι τῶν τοῦ κόσμου τούτου πραγμάτων, οἱ ἀπόστολοι τῆς νέας θρησκείας ζητοῦσι νὰ συνδιαλλάξωσι παραχρῆμα τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα μετὰ τοῦ χριστιανικοῦ, τὴν τεχνικὴν ἐμπνευσιν μετὰ τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, τὴν ἀρχὴν τῆς ἰουδαϊκῆς θεότητος μετὰ τῆς ἐλληνικῆς

ποικιλίας, ἵνα διαδώσωσι τὰ δόγματα καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς νέας πίστεως καὶ διδασκαλίας.

Κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας τῆς πρώτης ἀποκαλύψεως τοῦ χριστιανισμοῦ, ἐπὶ τῶν ἠρωϊκῶν ἐκείνων αἰώνων τῆς νέας ιστορικής περιόδου, δεινὸς τελεῖται ἀγὼν μεταξὺ τοῦ παλαιοῦ καὶ τοῦ νέου κόσμου. Ἐτύγγανε τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, εἰ καὶ πολιτικῶς εἶχεν ἐκλίπει, ἀλλ' ὡς ἰδέα, ἀλλ' ὡς πνευματικὴ συνείδησις, μεγίστων ἱεροφάντων καὶ οἰωνοπόλων. Ἐγίνοντο ἀπόπειραι πρὸς παλινόρθωσιν αὐτοῦ. Αὐτοκράτωρ εὐγενής, ἀλλὰ χιμαιρικὸς καὶ ιδεολόγος, μὴ κατανοῶν τὸ πνεῦμα τοῦ καιροῦ του, μὴ ἐνωτιζόμενος τὴν φωνὴν τῆς ἱστορίας, καταληφθεὶς δὲ ὑπὸ τῆς ἐνθέου ἐκείνης μανίας, ἣτις χαρακτηρίζει τὰ μεγάλα, ἀλλὰ θεωρητικὰ πολλάκις πνεύματα, ἀπεπειράθη τὴν παλινόστησιν τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἐν τῇ δημιουργηθείσῃ νέᾳ τάξει τῶν πραγμάτων. Ὁ Ἰουλιανὸς, ἐζήτησε ν' ἀναβιβάσῃ ἐκ νέου τὴν θρησκείαν τοῦ Ὀλύμπου, τὴν θεολογίαν τοῦ Ὀμήρου, τὴν τέχνην τοῦ Φειδίου, τὴν ἔμπνευσιν τοῦ Αἰσχύλου, ἐπὶ τοῦ χριστιανικοῦ θρόνου τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ ἐν τῇ πίστει αὐτοῦ ἐζήτησε τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ μέλλοντος ἀπὸ τοῦ κατερειπωθέντος χρηστηρίου τῆς ἑλληνικῆς Πυθίας. **Χαμαὶ πέσε δαίδαλος αὐλὰ,** ἀπεκρίθη μελαγχολικὴ ἢ ἰέρεια τῆς Φωκίδος. Ἀληθῶς ἠρημώθη τὸ ἱερόν ἄλσος, συνετρίβη ὁ μαντικὸς τρίπους· ἀπεδήμησεν ὁ θεὸς τῆς Ἑλλάδος. **Πᾶν ὁ μέγας τέθνηκεν.**

Ἐνῶ ἀντεπάλαιον πρὸς ἀλλήλας αἱ δύο αὗται ἱστορικαὶ δυνάμεις, ἡ ἑλληνικὴ ἰδέα ὑπετάσσετο τῇ χριστιανικῇ· ἀλλὰ διὰ τὴν καταβάλη ὑπὸ τὸν ἀνώτερον αὐτῆς τύπον καὶ τὴν ἀφομοίωσιν, ἔστω καὶ ἀφομοιουμένη πρὸς στιγμὴν μετ' αὐτῆς. Οἱ μέγιστοι τῶν μυστῶν τῆς νέας θρησκείας κατενόουν τὴν δύναμιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, τὴν ὑπηρεσίαν, ἣν δύναται νὰ προσενέγκῃ εἰς τὸ ἤδη ἐκδηλούμενον χριστιανικὸν πνεῦμα. «Οὐκ ἀλλότριά εἰσι τὰ Πλάτωνος διδάγματα τοῦ Χριστοῦ,» ἔλεγε κατὰ τὸν δεῦτερον Μ. Χ. αἰῶνα Ἰουστίνος, ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς τοῦ χριστιανισμοῦ, μὴ διστάζων ν' ἀποκαλέσῃ τὸν Ἡράκλειτον καὶ τὸν Σωκράτη

χριστιανούς πρὸ τοῦ Χριστοῦ, ὡς καὶ «πάντας τοὺς καὶ ὅπως δῆποτε κατὰ λόγον βίον σπουδάζοντας.» Ἄλλος θιασώτης τῆς νέας θρησκείας, ἀλλὰ μύστης τῶν ἑλληνικῶν φιλοσοφημάτων, ὁ Ἀθηναγόρας, ἀναγνωρίζει τὸν Πλάτωνα τοῦτον, ὃν ὅτε μὲν ἐχαράκτῃριζον ὡς **μωσίζοντα**, ὅτε δὲ ὡς πρόδρομον τοῦ Ἰησοῦ, ὡς κατανοήσαντα τὸν ἀληθῆ θεόν, ὡς «τὸν αἰδίου νοῦν περινοήσαντα θεόν.» Αἰῶνα ἕνα μετὰ ταῦτα, Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς συνελάμβανε πληρεστέραν ἔννοιαν τῆς ἱστορικής σημασίας καὶ ἀποστολῆς τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας· «ἡ φιλοσοφία, λέγει, ἐπαιδαγώγει τὸ ἑλληνικόν, ὡς ὁ νόμος τοὺς Ἑβραίους εἰς Χριστόν.» Καὶ μετὰ ταῦτα: «Ἦν μὲν οὖν, πρὸ τῆς Κυρίου παρουσίας, εἰς δικαιοσύνην Ἑλλησιν ἀναγκαία φιλοσοφία· νυνὶ δὲ χρησίμη πρὸς θεοσέβειαν γίνεται, προπαιδεῖα τις οὖσα τοῖς τὴν πίστιν δι' ἀποδείξεως καρπουμένοις.» Οὕτως ὁ πατὴρ τῆς ἐκκλησίας κατενόει, ὅτι δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ πίστις πρὸς τὴν μελέτην καὶ γνῶσιν τῆς θρησκείας, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπόδειξις, ἡ ἐπιστήμη· ταύτην δὲ δὲν ἠδύνατό τις ν' ἀνεύρῃ ἀλλαγῶν, ἢ ἐν τοῖς μνημείοις τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος.

Ἀλλὰ τὴν δύναμιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, τὴν κοσμοϊστορικὴν αὐτοῦ ἀποστολὴν καὶ σημασίαν, οὐδεὶς τῶν περὶ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὑποφητῶν τοῦ λόγου κατενόησε καὶ διέτύπωσε, οὐδεὶς ἐξύμνησε κρεῖττον τῶν τριῶν μεγάλων τῆς ἐκκλησίας ἱεραρχῶν, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ὧν πανελλήνιος ἡ μνήμη καὶ ἡ ἑορτὴ, οὐχὶ ἐκκλησιαστικὴ μόνον, ἀλλ' ἑορτὴ ἅμα καὶ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐπιστήμης. Βασίλειος ὁ Μέγας ἦτο θερμὸς λάτρης τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀλλ' ἡ ἐν ταῖς ἐθνικαῖς Ἀθήναις διαμονὴ αὐτοῦ κατέλιπεν ἀνεξίτηλα ἔχνη τῆς ἑλληνικῆς ἐπὶ τοῦ πνεύματός του ἐπιδράσεως. Κατανοῶν τὴν σημασίαν τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης ὁ ἐκ Καισαρείας ἐπίσκοπος, ἔγραφεν εἰς τοὺς συγχρόνους αὐτῶ νεανίσκους: «Καθάπερ φυτοῦ οἰκεία μὲν ἀρετὴ τῶ καρπῶ βρύειν ὠραίω, φέρει δὲ τινὰ κόσμον τὰ φύλλα τοῖς κλάδοις περισειόμενα· οὕτω δὲ καὶ ψυχῇ προηγουμένως μὲν καρπὸς ἢ

ἀλήθεια, οὐκ ἄχαρί γε μὴν οὐδὲ τὴν θύραθεν σοφίαν περιβεβλήσθαι, οἷόν τινα φύλλα σκέπην τε τῷ καρπῷ καὶ ὄψιν οὐκ ἄωρον παρεχόμενα. » Καὶ ἀναγνωρίζει τὰ συγγράμματα τῶν ἐθνικῶν Ἑλλήνων ὡς διεξελοθέντα ἀρετῆς ἔπαινον, αἰώνια μνημεῖα τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ, ἀναπόφευκτα ἐγχειρίδια πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν μόρφωσιν τοῦ πνεύματος. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος καὶ παρ' αὐτοῦς ὁ Νύσσης καὶ ὁ Συνέσιος, δὲν παραμελοῦσι τὴν λατρείαν τῶν Σειρήνων τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, μετὰ τοῦ αὐτοῦ θεραπεύοντες αὐτὰς ἐνθουσιασμοῦ καὶ ζήλου. Καθ' ὃν χρόνον διὰ τῆς ὑπερφουσίας τῆς ἐλληνικῆς ἐπιστήμης καὶ τέχνης οἱ τελευταῖοι τῶν Ἑθνικῶν, ὁ Λιβάνιος, ὁ Ἰουλιανὸς, ἐξαγγέλλουσι τὰ ἔσχατα ζώπυρα τῆς ἐθνικῆς ἐμπνεύσεως, οἱ πατέρες τοῦ χριστιανισμοῦ διὰ τῆς ἐμπνεύσεως ταύτης ζητοῦσι νὰ σαγηνεύσωσι τὰς ψυχὰς τῶν παιδευομένων νέων. Ἡ γλῶσσα τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Δημοσθένους δὲν ἀπώλεσε τὴν ἀρχαίαν αὐτῆς γοητείαν, ἔχει εἰσέτι θαλερὰ τινὰ ἀνθή, ἵνα τὰ ρίψη, σπένδουσα εἰς τὴν ἀθανασία, ἐπὶ τῆς γλώσσης τοῦ Γρηγορίου καὶ τοῦ Χρυσοστόμου. « Ἐὐλογημένη ἡ στιγμή τῆς ἐλληνικῆς ταύτης ἐμπνεύσεως καὶ ἐπιδράσεως ! ὦ Ἀθῆναι, ἱερά τῶν Μουσῶν πόλις, ὦ Ἑλλάς τῆς Ἑλλάδος ! διήλαθεν ἐπὶ τῶν μαρμαρίνων βωμῶν σου, ἐπὶ τῶν ὑπερηφάνων θεάτρων σου, ἐπὶ τοῦ πνεύματός σου καὶ τοῦ ἐδάφους σου, ὁ ἄνεμος τῆς καταστροφῆς, ὁ κονιορτὸς τῆς ἐρημώσεως. Οἱ ἱερεῖς σου καὶ οἱ ὑποφῆται σου ἐτόνισαν τὸ νεκρώσιμον μέλος σου· οἱ ἄπιστοι σὲ καθύβρισαν, οἱ φανατικοὶ σ' ἐξηυτέλισαν, οἱ σκεπτικοὶ ἠδιαφόρησαν ἐπὶ τοῖς παθήμασί σου, χωρὶς οὐδεὶς ἐπ' αὐτοῖς νὰ ἀλγήσῃ ἢ νὰ μελαγχολήσῃ· ἀλλὰ σὺ δὲν ἀπέθανες, μεθ' ὅλα τὰ δυσοίωνα μαντεύματα τῶν ψευδοπροφητῶν. Τὸ πνεῦμά σου ἔμεινεν ἀθάνατον, προωρισμένον αἰετοῦ νὰ ἐρμηνεύῃ, ἀποκαλύπτον πᾶν ὅ,τι μέγα καὶ γενναῖον δύναται νὰ ἐπιδείξῃ ἡ ἀνθρωπότης, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ἐπιστήμη !

Κατανοεῖτε ἤδη διὰ τίνα λόγον ἡ ἑορτὴ τῶν τριῶν μεγάλων ἱεραρχῶν τῆς ἐκκλησίας εἶνε συνάμα καὶ ἑορτὴ πανελλήνιος, ἑορτὴ

τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, ὡς ἱστορικῆς ιδέας, ὡς δημιουργικῆς δυνάμεως τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ ; Οἱ πατέρες οὗτοι τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας ἦσαν τὰ ἐξοχώτατα πνεύματα τοῦ αἰῶνός των, οἱ θερμότεροι ἐνθουσιασταὶ τῆς νέας θρησκείας, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ οἱ μᾶλλον ἀφωσιωμένοι λάτρεις καὶ θεράποντες τῆς ἐλληνικῆς ἐπιστήμης καὶ γλώσσης. Καθ' ἣν στιγμήν ὁ ἀναπτυσσόμενος θρησκευτικὸς ζήλος, προβαίνων εἰς τὰ τελευταῖα ὄρια τοῦ φανατισμοῦ καὶ τῆς μισαλλοδοξίας, ἔρριπτε μέλαιναν σκιάν ἐπὶ τοῦ ἐλληνικοῦ ἐδάφους, καὶ κατεστρέφοντο τὰ μνημεῖα τοῦ λόγου, καὶ ἠκρωτηριάζοντο τὰ μνημεῖα τῆς τέχνης, καὶ ἡ τυφλὴ πίστις, ἀνακηρυττομένη ὡς ἡ μόνη σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, ἤρξατο ἤδη ἀντικαθιστῶσα τὴν ἔρευναν καὶ τὴν συζήτησιν, οὗτοι οἱ τρεῖς ἱεράρχαι ἦσαν μεταξὺ τῶν ὑπολειπομένων ἀρχαίων οἱ τελευταῖοι αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπιφανέστατοι τῶν συγχρόνων των. Ὁ νέος κόσμος εἶχεν ἤδη ἀνακράξει κατὰ τῆς οἰχομένης ἀρχαιότητος τὴν ρωμαϊκὴν κατάραν *Vae Victis!* καὶ ἐτελεῖτο τῆς καταστροφῆς τὸ ἔργον, ἐν ἐπευφημίᾳ καὶ θριάμβῳ, ἐν ταῖς πλατείαις τῆς Ἀλεξανδρείας διὰ τοῦ θανάτου τῆς Ἰπατίας, καὶ ἀλλαγῆς τῶν ἐλληνικῶν πόλεων διὰ τῆς πυρπολήσεως τῶν ἔργων τοῦ λόγου, διὰ τοῦ ἀκρωτηριασμοῦ τῶν μνημείων τῆς τέχνης. Ὀλίγοι ὑπῆρχον ἔτι ἐν τοῖς χρόνοι ἐκείνοις οἱ ποθοῦντες νὰ ὑποθάψωσι τὰ ἐναύσματα τοῦ ἐλληνικοῦ πυρός, νὰ παρατείνωσι καὶ συντηρήσωσι τὰ ζώπυρα τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος. Ἀλλ' ἦσαν μεταξὺ αὐτῶν καὶ οἱ τρεῖς ἱεράρχαι, ἐκ τῶν κρατίστων, ἐκ τῶν γενναιοτάτων πνευμάτων, θερμοὶ λάτρεις τοῦ χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐνθουσιώδεις θιασῶται τῆς ἐλληνικῆς ιδέας. Ἐντεῦθεν ἡ καταγωγὴ καὶ ἡ σημασία τῆς ἡμέρας ταύτης ὑπὸ διπλὴν ἔννοιαν: ὡς χριστιανικῆς ἑορτῆς καὶ ὡς ἐλληνικῆς πανηγύρεως. Ἡ ἐκκλησία ἀνέγραψε μεταξὺ τῶν μεγίστων αὐτῆς ἑορτῶν τὴν ἑορτὴν ταύτην τῶν τριῶν λαμπροτάτων φωστήρων, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐλληνικὸς κόσμος, ἅπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ διασποράς, ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν

Ἄντιοχεία, ὥρισεν αὐτὴν ὡς τὴν ἑορτὴν αὐτοῦ. Ἡ μνήμη τοῦ Χριστιανοῦ ιεράρχου, τοῦ ἐν ἡμέραις καταδρομῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ γενικῆς μὴ διστάσαντος νὰ διδάξῃ τοὺς συγχρόνους του νέους «περὶ τοῦ πῶς ἂν ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων,» ἦτο προσφιλὴς ἔκτοτε εἰς τὴν ἐλληνικὴν συνειδήσιν. Ἡ μνήμη τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τοῦ Γρηγορίου, τῶν μεγάλων τούτων τοῦ λόγου καλλιτεχνῶν κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ, τῶν ἀπολογητῶν τῆς ἐλληνικῆς ἐμπνεύσεως καὶ ἐπιστήμης, ἀλλ' ἅμα καὶ τῶν ἀποστόλων τῆς ἐκκλησίας, ἦτο μὲν ἐξόχως χριστιανικὴ, ἀλλ' ἐπίσης καὶ ἐλληνικὴ. Ἐν δὲ τῇ διπλῇ αὐτοῦ οὐσίᾳ ἔκτοτε τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος, ὡς ἀσπασθὲν τὰ δόγματα τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς συντηρῆσαν τὰ ζώπυρα τῆς πρώτης αὐτοῦ ἱστορικῆς συνειδήσεως καὶ ἀνατροφῆς, τελεῖ τὴν ἑορτὴν ταύτην τῶν τριῶν μεγάλων ιεραρχῶν καὶ φωστήρων τοῦ λόγου: ἑορτὴν τῆς ἐκκλησίας καὶ ἑορτὴν τοῦ πνεύματος.

Ἐν τῇ ἐλληνικῇ ταύτῃ ἑορτῇ τοῦ λόγου καὶ τοῦ πνεύματος, τῆς συναντήσεως καὶ ἀδελφώσεως δύο μεγάλων ἱστορικῶν ιδεῶν καὶ περιόδων, τῆς ἐλληνικῆς ιδέας καὶ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου τοῦ μέλλοντος, ἐπιτρέψατέ μοι νὰ σᾶς διαγράψω, διὰ βραχείων, τοὺς προέχοντας τύπους καὶ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, ν' ἀναλύσω αὐτὸ φυσιολογικῶς, ἠθικῶς καὶ ἔθνικῶς, νὰ καταδείξω τὴν κοσμοϊστορικὴν αὐτοῦ σημασίαν καὶ αἰδιότητα. Ἐὐὲν ἐλληνικὸν πνεῦμα ἐξεδηλώθη καὶ ἀνεπτύχθη, ἂν οὐχὶ αὐτοφυῆς, ἀλλ' αὐθυπόστατον ἐν τῇ ἀρίστη καὶ ἀρμονικωτάτῃ τῶν χωρῶν τῆς ὑδρογείου. Ἐὰν εἶνε ἀληθὲς, ἀποδεικνυόμενον καὶ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης καὶ ὑπὸ τῆς ἱστορίας, ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ φύσις εἶνε ἢ κατ' ἐξοχὴν ἐπιδρῶσα ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι ὁ πνευματικὸς οὗτος κόσμος εἶνε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον μετὰ φρασὶς τοῦ φυσικοῦ, δὲν ὑπάρχουσι πρὸς μὴδὲν σχηματισμὸν, ὀργάνωσιν καὶ ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τοῦ πνευματικοῦ τούτου κόσμου, τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ συστάσεως, εὐγενέστεροι παράγοντες, δραστηκώτεροι καὶ ποικιλώτεροι τῶν παραγόντων τῆς

ἐλληνικῆς φύσεως. Ἡ Ἑλλάς, ἐν τῇ φυσικῇ αὐτῆς καὶ γεωγραφικῇ συστάσει, ἀντιπροσωπεύει καθ' ἑαυτὴν ἐν συνόλῳ ὅ,τι αἱ ἄλλαι χῶραι μεμερισμένως. Ἡ ἐνότης ἐν τῇ ποικιλίᾳ εἶνε ἢ καθὰ ἑκφρασίς τῆς ἐλληνικῆς φύσεως. Ἐλλειος μικρόκοσμος, ἀντιπροσωπεύει κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἅπαντα τὰ κλίματα καὶ τὰς ζώνας τῆς ὑδρογείου σφαιρας. Τοιοῦτος δὲ διατυποῦται ἐν τῇ θρησκείᾳ κατὰ πρῶτον, καὶ ἀκολούθως ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐν τῇ τέχνῃ, ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐν τῇ πολιτείᾳ· ποικιλία εὐφυστάτη τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἐδημιούργησεν εὐχερῶς, ἀνωδύνως, τὴν ἐκτεκτονικὴν ποικιλίαν τοῦ ἐλληνικοῦ κόσμου, τὴν τοσοῦτον περιφανῶς ἐκδηλωθεῖσαν ἐν ἅπασιν τοῖς ἔργοις καὶ δημιουργήμασι τῆς ἐλληνικῆς διανοίας. Ὁ μελετῶν σήμερον τὰ ἔργα αὐτῆς, παραβάλλει δ' αὐτὰ πρὸς τὰ προηγούμενα καὶ τὰ μετὰ ταῦτα, ὑποθέτει ὅτι ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς γενεάν, ἀνωτέραν τῆς συνήθους ἱστορικῆς κινήσεως τῆς ἀνθρωπότητος. Εἶνε τοσοῦτον διάφορα τῶν λοιπῶν ἱστορικῶν ἔργων, καὶ ἐν τούτοις τοσοῦτον ἐπιπνέει ἐπ' αὐτῶν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα· ὑπὸ τὸ ἀρμονικώτατον τῶν κλιμάτων ἐμορφώθη ἢ ἀρμονικωτάτη τῶν γλωσσῶν καὶ ἡ τελειοτάτη τῶν φιλολογιῶν, φέρουσα τὸν τύπον ἀνωτέρας, ἰδανικωτέρας ἐμπνεύσεως. Ὅπου δὲν ὑπάρχει ἐλληνικὸν πνεῦμα, ἐκεῖ οἷονδὴποτε ἀνθρώπινον δημιουργημὰ φαίνεται ὠχρὸν, σκιῶδες, λίαν ἀμυδρῶς κατορθοῦν νὰ διατυπώσῃ τὴν ἐξάρχουσαν ἐν αὐτῷ ἐσωτερικὴν ιδέαν καὶ σημασίαν. Ἐὐὲν ἐλληνικὸν πνεῦμα εἶνε ἢ χρησιμωδὸς ἐκείνη Σίβυλλα, περὶ ἧς λαλεῖ ὁ Ἡράκλειτος, ἣτις φθέγγεται ἐξ ἐμπνεύσεως, καὶ ἧς ἡ φωνὴ ἀντηχεῖ θείας ἀληθείας ἐν τῷ διαστήματι τῶν αἰώνων. Ἐν τῷ κόσμῳ τῆς σκέψεως καὶ ἐν τῷ κόσμῳ τῆς πραγματικότητος ἀπανταχοῦ ἐπιφαίνεται ἡ δημιουργικὴ αὐτὴ μεγαλοφυΐα, ἣτις κατέστησεν ἀθάνατον αὐτὸ, μηδέποτε διακοπέτης τῆς μακρᾶς αὐτοῦ ἐπιδράσεως ἐπὶ τῆς ἱστορίας.

Ὁ ἐλληνικὸς πολιτισμὸς, τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα δὲν ὑπῆρξαν ἀναμφιβόλως αὐτοφυῆ καθ' ὀλοκληρίαν προϊόντα τοῦ ἐλληνικοῦ ἐδάφους. Ἐπάρχει διαρκῆς ἄλυσις ἀλληλουχίας ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Οὐδὲν ἔθνος προσήλθε μέχρι τοῦδε ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς μετὰ

τῆς ἰδίας μόνον πανοπλίας, ἀνεξάρτητον τῆς προηγηθείσης ἱστορικῆς κινήσεως, ἄνευ ξένης ἐπιδράσεως καὶ διδασκαλίας. Ἡ ἔμπνευσις τῆς ἐθνικῆς ἀτομικότητος ἀειγενῆς, ἀμετάβλητος, ἡ δημιουργικὴ αὐτῆς μεγαλοφυΐα, ὑπῆρχον μὲν αἰείποτε ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐξώθεν ἤλθεν ἡ πρώτη ὥθησις, ἐξώθεν μετεδόθη ὁ σπινθὴρ τῆς φλογὸς ἐκείνης, ἣτις ἔμελλεν ἐντὸς βραχείου χρόνου νὰ θερμάνῃ, διὰ νὰ θέσῃ εἰς κίνησιν τὸ πνεῦμα τῆς Ἑλλάδος. Ὁ ἐκ τῆς Φοινίκης ἔμπορος, ὁ ἐκ τῆς Αἰγύπτου ταξιδιώτης, ἀπὸ παλαιοῦ χρόνου μετήνεγκον, μετὰ τῶν ἔμπορευμάτων αὐτῶν, καὶ τὰ πρῶτα τοῦ πολιτισμοῦ στοιχεῖα εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τοῦ ἀλφειοῦ τοῦ Κάδμου, μέχρι τοῦ πρώτου εὐκόσμου πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ Κέρκροπος. Οἱ μεγάλοι μύσται τῆς ἑλληνικῆς σοφίας, ἀπὸ τοῦ Σόλωνος μέχρι τοῦ Πλάτωνος, ἔσπευδον πρὸς τὴν Ἀνατολήν, ἵν' ἀποκαλύψωσι τὰ μυστήρια τοῦ κόσμου παρὰ τῶν ἱερέων τῆς Ἰνδικῆς καὶ τῆς Αἰγύπτου. Ἀλλ' ὑπὸ τὴν ζωηρὰν ἐπίδρασιν τῆς ἑλληνικῆς φύσεως, ὁ παχυλὸς ἐκεῖνος ἀνατολικὸς πολιτισμὸς ἄλλως ὑποτυποῦται, λαμβάνων ὑψηλοτέραν καὶ ἰδεωδεστέραν ἐκδήλωσιν καὶ ποιότητα. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ πρωταγωνιστεῖ ἡ αἰσθητικὴ μόνον ἀποψις τοῦ ἠθικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου. Ὁ ἄνθρωπος στερεῖται ἀτομικότητος, βουλήσεως, ὑφίσταται μεμειωμένον πνευματικὸν καὶ κοινωνικὸν ὄν. Μόνη ἡ ἀποκάλυψις εἶναι τὸ α καὶ τὸ ω τῆς γνώσεως ἢ πίστεως εἰς τὸ ἀποκαλυφθὲν ἅπαξ ἄνευ συνειδήσεως καὶ ἄνευ ἐλέγχου, εἶνε ὁ γνώμων πάσης πράξεως ἐν τῷ βίῳ τούτῳ. Ἡ Ἀνατολὴ εἶνε Σφιγξ ἔτι ἐν τῇ ἱστορικῇ δημιουργίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος, οὐδὲν δὲ τῶν ἐν αὐτῇ δρώντων προσώπων, ἀπὸ τοῦ ἰσοθέου αὐτοκράτορος καὶ τοῦ ἱερέως, μέχρι τοῦ τελευταίου τῶν κοινωνικῶν ἀποκλήρων, γινώσκει πόθεν ἔρχεται, ποῦ βαίνει καὶ τίς ὁ σκοπὸς τοῦ βίου του ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἀπαίσιος παμβασιλεία, ἐν τε τῷ πνευματικῷ καὶ τῷ κοινωνικῷ βίῳ, ἀπορροφᾷ πᾶσαν ἐσωτερικὴν ἰσχύον καὶ ἐνέργειαν. Αὕτη δὲ ἡ ἐπίδρασις καταφαίνεται ἀπανταχοῦ: ἀπὸ τῆς ὀρησκευτικῆς θεωρίας, ἀπὸ τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας, μέχρι τοῦ κοινωνικοῦ καὶ πολιτικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς χώρας. Γιγαντιαῖος

ὄρις περισφίγγει διὰ σιδηρᾶς ἰσχύος ἐν τοῖς ψυχροῖς αὐτοῦ περιελιγμοῖς, πᾶσαν ζωὴν, πᾶσαν κίνησιν, πᾶσαν ἐνέργειαν τοῦ πνεύματος. Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ἐκλείπει ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τῆς ἱστορίας ἐνώπιον τῆς ὑπερφυσικῆς ἐκείνης δυνάμεως, ἣν ποικίλως ὑποτυποῖ, ἣτις εἶνε ὁ Θεὸς αὐτοῦ, ἀλλὰ Θεὸς, συντρίβων καὶ καταβάλλων πᾶσαν πνευματικὴν ἔξαρσιν καὶ ἐλευθερίαν.

Ἀλλ' ἤδη ἐν Ἑλλάδι ἄλλη καθ' ὀλοκληρίαν ἀναπτύσσεται σκηνογραφία. Οὐδὲν μυστήριον ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ἱστορικῆς ἀποκαλύψεως τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως, ἀνέκραξεν ἡ μαντικὴ Πυθία Γνωθι Σαυτὸν, ἐνῷ ταυτοχρόνως ὁ ἰσόθεος Προμηθεὺς ἀποκαλύπτει τὸ πῦρ τῆς ζωῆς τοῖς ἀνθρώποις. «Ἐπόμεθα τῷ λόγῳ σὶ ἂν ἄγῃ ἡμᾶς,» ἔλεγεν ὁ Πλάτων, ἐν τῷ λόγιῳ δὲ τούτῳ ἐκδηλοῦται ἡ δημιουργία τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἡ πίστις εἰς τὸν δαίμονα τοῦ ἱστορικοῦ αὐτοῦ μέλλοντος. Καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο. Πᾶν ὅ,τι ἤλθεν ἐξ Ἀνατολῆς βάρβαρον, τραχὺ, ἀκατασκευάστον, μετασχηματίζεται καὶ μεταμορφοῦται τελειούμενον ἐν τῇ χοάνῃ τοῦ ἐργαστηρίου τοῦ ἑλληνικοῦ Ἡφαίστου, λαμβάνον πρωτότυπον, ἀλλ' ἐξάισιον τύπον. Ὁ φοβερὸς τύραννος τοῦ κόσμου τούτου, ὁ καταδιβρώσκων τὰ τέκνα αὐτοῦ ἀλληγορικὸς Κρόνος τῆς ἀνατολικῆς ἐπιδράσεως, καθίσταται ἐν τῇ ἱστορικῇ ἀνακυκλώσει τοῦ ἐθνικοῦ βίου Ζεὺς ἀγαθοποιὸς, φίλος τοῦ ἔρωτος καὶ τῶν ἀνθρώπων, εὐθυμὸς τοῦ Ὀλύμπου συμπότης ἐν μέσῳ τῶν καλλονῶν καὶ τῶν θαυμασίων τῆς φύσεως. Ἡ παχεῖα αἰσθητικὴ Ἀστάρτη τῆς Ἀσσυρίας μεταβάλλεται ἐν τάχει εἰς τὴν οὐρανίαν Ἀφροδίτην τοῦ ἑλληνικοῦ μύθου. Μόνον μία θεότης ἐξέρχεται γηγενῆς, στεφανηφόρος, μὲ πλήρη τὴν πανοπλίαν, ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διός. Εἶνε ἡ Ἀθηνᾶ, παρθενικὴ καὶ ἀγέρωχος θεότης, ἡ ἐκπροσώπησις τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως καὶ ἀυστηρότητος, ἀπηνῶς τιμωροῦσα τοὺς ἀναισχύντως εἰς αὐτὴν προσβλέποντας· εἶνε ἡ διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου κατὰ πρῶτον ἀποκαλυπτομένη τῷ κόσμῳ ὑπὸ τὴν γονιμοποιὸν ἐργασίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, τὰ πάντα διευθετοῦσα καὶ ἐποπτεύουσα πρὸς τὴν ὅσον ἐνεστὶν ἀρμονικωτέραν ἐξέλιξιν τῶν τοῦ βίου τούτου πραγμάτων. Μετὰ τοῦ

Ἀπόλλωνος, τοῦ ἀργυροτόξου Θεοῦ τοῦ φωτός καὶ τῆς ἁρμονίας, τοῦ προφήτου τούτου τοῦ νέου κόσμου, ἀνατρέπει τὰ εἰδωλα τῆς Ἀσίας, τὴν μουσαν τῆς Φρυγίας, τὸν κοινωνικὸν ὀργανισμὸν τῆς Αἰγύπτου, ἐν ὀνόματι τῶν Θεῶν τῆς ἐλληνικῆς συνειδήσεως. Οὕτως ἀπεκαλύφθη ἡ Ἑλλάς εἰς τὴν ἱστορίαν, ἐξεδήλωσαν δ' αἱ Ἀθηναῖαι πᾶσαν τὴν ἔμπνευσιν, πᾶσαν τὴν ἰσχὺν, πᾶσαν τὴν δημιουργικὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ πόλει τῇ ἀντιπροσωπευούσῃ κατ' ἐξοχὴν τὸν ἐλληνικὸν βίον, συνενοῦται καὶ ἁρμονικῶς συνδυάζεται ὁ δωρικὸς καὶ ὁ ἰωνικὸς κόσμος, ἀντίπαλοι δυνάμεις κατὰ πρῶτον, ἀλλ' εἶτα μεταμορφούμεναι εἰς συμμάχους καὶ συμπράκτορας ἐν τῷ σταδίῳ τῆς ἐλληνικῆς σκέψεως. Συντήρησις καὶ μεταβολή, καθοριστῶς καὶ νεωτερισμὸς, ἔλξις καὶ ἄπωσις· τοιαῦτα τὰ δύο ταῦτα ἀντίπαλα στοιχεῖα ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους, συγκρουσθέντα πολλάκις ἐκ φιλοδοξίας καὶ φιλοπρωτίας, ἀλλὰ πολλάκις καὶ δόντα ἀλλήλοις τὴν χεῖρα πρὸς ἐθνικὴν συνεργασίαν, ἐν στιγμαῖς μεγάλων κοινωνικῶν κρίσεων καὶ ἱστορικῆς ἀφετηρίας. Ὑπὸ τὴν σύνθεσιν τῶν δύο τούτων στοιχείων, τοῦ δωρικοῦ καὶ τοῦ ἰωνικοῦ, ἐθριάμβευσε κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα καὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν μαχῶν, καὶ ἐν τῷ σταδίῳ τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης· ἡ ἐσωτερικὴ δύναμις καὶ ἡ ἐξωτερικὴ χάρις ἀνεπτύσσοντο ἐν ἁρμονίᾳ καὶ συγχρόνως ὑπὸ τὴν ἀνωτέραν δημιουργικὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐθνικοῦ πνεύματος, ποικίλως διατυπωμένου καθ' ὅλας τὰς σχέσεις τοῦ βίου. Οὕτως ἐξεδηλώθη τοῦτο ἀτίθαστον, ἀνεξάρτητον πάσης ξένης ἐπιδράσεως, αὐθυπόστατον, ἐλεύθερον, ὡς αἰ ἐν τῇ φύσει τοῦ τόπου ἐκδηλούμεναι ποικίλαι δυνάμεις, ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ Διὸς καὶ ὑπὸ τὴν ἔμπνευσιν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἀνέβη ὁ ἄνθρωπος πρὸς τὸν οὐρανὸν, ἐν' ἀναζητήσῃ διὰ τῆς μυστικῆς τοῦ Ἰακῶβ κλίμακος τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καὶ τὸ τέλος, τὸ πρόβλημα τῆς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ εἰμαρμένης του. Ἀλλ' ἐν Ἑλλάδι κατέβη ὁ Θεὸς εἰς τὴν γῆν ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου, μαχόμενος καὶ συνεργαζόμενος μετὰ τῶν ἀνθρώπων, συμμεριζόμενος πάντων αὐτῶν τῶν αἰσθημάτων

καὶ τῶν ἀναγκῶν, διὰ τοῦ τρόπου δὲ τούτου ἀποκάλυψεν αὐτοῖς τὸ μυστήριον, τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως.

Ὁ βίος τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος ἀρχεῖται ἀπὸ ἡμιθέων καὶ ἐξακολουθεῖ ἐξελισσόμενος δι' ἡμιθέων. Ἀπὸ τῶν πρώτων ὀπτασιαστῶν τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας, μέχρι τῶν τελευταίων τραγικῶν αὐτῆς ἡρώων, πρωταγωνιστεῖ τὸ ἐλεύθερον πνεῦμα, ἡ ἀνεξάρτητος ἀτομικότης καὶ αὐτοβουλία. Ἐν τε τῷ μεταφυσικῷ καὶ ἐν τῷ θετικῷ βίῳ παρακολουθοῦμεν διαρκῶς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν πραγμάτωσιν τῆς ἐλευθερίας. Αὕτη ἐκδηλοῦται κατὰ πρῶτον ἐν τῇ ἱερᾷ βίβλῳ, τῇ κοσμογονίᾳ τῶν Ἑλλήνων, τῇ ὀμηρικῇ ἐποποιίᾳ, ἐνθα Θεοὶ καὶ ἄνθρωποι συναδελφοῦνται ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, τὸ ὅποιον κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἶνε συγχρόνως ἀφετηρία τῆς ἱστορικῆς τοῦ ἔθνους ἐμφανείας καὶ προόδου· ἀποκαλύπτεται ἀκολούθως διὰ τοῦ ἱστορικοῦ ἔργου τοῦ Ἴωνος Προδότου, τοῦ δικαίως ἐπικληθέντος Ἐννέα Μοῦσαι, ἅτινα ἀμφοτέρωθεν χρησιμεύουσιν ὡς προοίμια, ἀγάλματα, ἱστάμενα ἐνθεν καὶ ἐνθεν τῶν προφυλαίων τοῦ ἱεροῦ πανθέου τῆς ἐλληνικῆς δόξης. Ἐν τῇ κλασικῇ ταύτῃ καὶ ἀμιμῆτῳ σκηνογραφίᾳ τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας καὶ δόξης ἐκπροσωπεῖται πᾶσα ἰδέα, πᾶσα σκέψις καὶ ἔμπνευσις, πᾶσα πράξις τοῦ ἐθνικοῦ βίου. Ἦνε ἀπαραμίλλος, διότι οὐδεμίαν προσήγγισεν εἰς αὐτὴν μέχρι τοῦδε ἱστορικῆς περιόδου τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀπὸ τῆς ἱερείας τῶν Δελφῶν, φλεγγομένης τὸ Ἐνθουσιαστικὸν τοῖς ἀνθρώποις, μέχρι τῆς τελευταίας ὑποφήτιδος τῆς ἐπιστήμης—τῆς Ἰπατίας ἐπιφαίνεται ἡ νεότης καὶ ἀκμὴ τοῦ ἐλληνικοῦ, καθ' ὅλα τοῦ ἐπιστητοῦ τὰ εἶδη—ἐν τῇ τέχνῃ, ἐν τῇ ποιήσει, ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ, ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐν τοῖς αἰδίῳ νόμοις τῆς χάριτος καὶ τῆς ἀληθείας. Ἡ φύσις ἐμειδίασε καὶ ἐκ τοῦ μειδιάματος αὐτῆς ἀνεπήδησεν ἡ Ἑλλάς, καλλικόμος, εὐγενής, στεφανηφόρος. Καὶ ὅποιος στέφανος! ὅποια ἀμάραντα ἄνθη δόξης, εὐγενείας, χάριτος, ἐνθουσιασμοῦ! Ἡ Ἰλιάς τοῦ Ὀμήρου, ὁ Προμηθεὺς τοῦ Αἰσχύλου, ὁ Οἰδίπους τοῦ Σοφοκλέους, ἡ πολιτικὴ ἐμβριθεία τοῦ Θουκυδίδου, ὁ Νόστος τοῦ Ἀναξαγόρου, ἡ Τέχνη τοῦ

Φειδίου, τὸ Δαιμόνιον τοῦ Σωκράτους, ἡ ἔμπνευσις τοῦ Πλάτωνος, ἡ εὐγλωττία τοῦ Δημοσθένους, ἡ ἀρετὴ τοῦ Ἀριστείδου, καὶ ἐν τῷ μέσῳ ἡ μεγάλη προσωπικότης τοῦ Περικλέους, ἀδαμάστου πρὸ τῆς μοχθηρίας καὶ τοῦ μίσους τῶν σοφιστῶν καὶ τῶν συκοφαντῶν, μηδὲν ἀνῆθικον παραμελούντων πρὸς ἐξόντωσιν τοῦ μεγάλου πολίτου, τοῦ ἀστράπτοντος, βροντῶντος, ξυγκυκῶντος τὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τῆς δυσφημίας αὐτοῦ μέχρι τῆς συκοφαντίας τῶν φίλων του, ἀλλὰ συντρίβοντος ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν παλάμην τῆς εὐγλωττίας καὶ τῆς ἐργασίας πᾶσαν ἀντίδρασιν τῶν φθονερῶν (ζωηρὰ χειροκροτήματα). Οὐδεμία εἰκὼν, μεστὴ φωτὸς καὶ κάλλους, ἄνευ σκιάς. Ἐν τῇ ἐποποιίᾳ τῆς Ἰλιάδος, παρὰ τὸν Ἀχιλλεῖα θὰ εὐρεθῇ ὁ Θεραϊτῆς, ἐν τῇ ἐποποιίᾳ τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος τῶν Ἀθηναίων, παρὰ τὸν Ἀριστείδην καὶ τὸν Σωκράτη θὰ εὐρεθῶσιν ὁ Ἄνυτος καὶ ὁ Μέλιτος, ὦχραι, σκιατραφεῖς φυσιογνωμίαι, ἵνα συντελέσωσιν ἴσως ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὴν λαμπρότητα τῆς ἀρετῆς, τῆς ἐπιστήμης, τῆς δόξης. Ἡ Ἑλλὰς εἶχεν ἐκδηλώσει ἔκπαλαι τοὺς ὑψίστους χαρακτῆρας τῆς ἀφοσιώσεως, τῆς δικαιοσύνης, τῆς φιλοπατρίας· ἀλλὰ συγχρόνως δὲν ἔλειψαν ἀπὸ τοῦ βίου αὐτῆς καὶ οἱ ἀπόβλητοι σάρακες τοῦ φθόνου καὶ τῆς μοχθηρίας. Ἐξοχος οἰκονομία τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων! Ἄνευ τῆς ἀντιθέσεως τοῦ κακοῦ, ἄνευ τῆς πάλης κατὰ τοῦ πονηροῦ, ὅποιαν θὰ εἶχον ὑπόστασιν, ὅποιαν σημασίαν, ὅποιον κάλλος, τὰ ἰδεώδη τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς δικαιοσύνης, τοῦ καθήκοντος καὶ τῆς εὐγενείας;

Ἐν τῇ συνθέσει τοῦ ἐλληνικοῦ βίου ἐναρμονίως συνηρμόσθησαν πάντα τὰ διεστῶτα καὶ αἱ ἀντιθέσεις, πᾶν ὅ,τι γενναῖον καὶ μέγα δύναται νὰ ἐκδηλώσῃ καὶ νὰ ποθήσῃ ἡ ἀνθρωπότης. Δὲν ἀναπτύσσω κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην τὴν μακρὰν τοῦ ἔθνους ἱστορίαν, οὔτε εἰσέρχομαι εἰς λεπτομερείας περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ, ποικίλου κατὰ θεωρίαν καὶ κατὰ δρᾶσιν, ἀλλ' ἐρειδομένου κατ' ὀλοκληρίαν ἐπὶ τῆς αὐτοβουλίας καὶ τῆς ἐλευθερίας. Πανταχοῦ ἐπιφαίνεται ἡ αὐτοβουλία αὕτη. Ὁ ἄνθρωπος ἐνταῦθα δὲν ἐγνώρισε τὸ κῦρος, τὸ συντρίβον τὴν ὑπαρξίν ὑπὸ τοὺς μοιραίους αὐτοῦ τροχούς. Ὅταν ὁ Θεὸς δὲν ἀποκρίνεται κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τοῦ Ἑλ-

ληνος, ἐξανγκνάζεται πρὸς τοῦτο. Ἡ θεοκρατικὴ κοινωνία, ἡ πρώτη ἐκδηλώσις τοῦ βίου τῶν λαῶν, ἐξέλιπεν ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν ἔτι χρόνων, ἀνεπτύχθησαν δ' ἀμέσως τὸ ἄστυ, ἡ πόλις, οἷαν διετύπωσεν ἀκολούθως αὐτὴν τὸ καλλιτεχνικὸν πνεῦμα τοῦ ἔθνους, ὡς τύπον πολιτείας ἐλευθέρως καὶ ἐντελοῦς. Αἱ Εὐμενίδες τοῦ Δισχύλου κατακρίνουσι «τότε ἄναρχον καὶ τὸ δεσποτούμενον,» τὴν ὑπεράγαν ἐλευθερίαν, τὴν πολιτικὴν ἀκολασίαν καὶ τὴν δεσποτείαν. Ἐπιπνέει ἀπανταχοῦ τοῦ ἐλληνικοῦ κόσμου, ἐν τῇ θεωρίᾳ καὶ ἐν τῇ πράξει, ἡ χρυσὴ μετριότης, τὸ μηδὲν ἄγαν. Ἡ ἐλληνικὴ πόλις δὲν ἦτο ἡ στρατιωτικὴ μοναρχία τῆς προτέρας Ἀνατολῆς, ἡ θεοκρατικὴ αὐτῆς μοναρχία· ἀλλ' ἦτο πόλις, κρατύνουσα τὸ αἰσθημα τῆς ἐλευθερίας, τῆς κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης καὶ ἰσότητος, τῆς ἐθνικῆς τιμῆς, τὸν ἐνθουσιασμόν ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἐστιῶν, προβάλλουσα παραδείγματα μιμήσεως ἕνα Κυναίγειρον, ἕνα Λεωνίδα, καὶ ἐν εὐρείᾳ ἐννοίᾳ τὸν Μαραθῶνα καὶ τὰς Θερμοπύλας, τὸ Ἀρτεμίσιον καὶ τὴν Σαλαμίνα. Ἄν ποτε πολιτικὴ ἀνάγκη ἀναβιβάσῃ ἕνα κοίρανον ἐπὶ τὴν ἀρχὴν, ἕνα αἰσυμνήτην, ὁ παράκλητος οὗτος τῆς πολιτικῆς σωτηρίας ἀνὴρ λέγεται Περικλῆς, Πιπτακός. Ἀλλὰ καὶ τὰ φαινόμενα ταῦτα εἶνε σπάνια ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἔθνους. Οὐδέποτε ἡ παμβασιλεία ηὔδοκίμησεν ἐπὶ τοῦ ἐλευθέρου τῆς Ἑλλάδος ἐδάφους. Οὐδέποτε ἡ κατάκτησις ἐπεκράτησεν ἐπ' αὐτοῦ, ἐγκλιματισθεῖσα. Ἡ Φυλὴ θὰ πέμψῃ τὸν Θρασύβουλον, ἵν' ἀπαλλάξῃ τὸ ἐλεύθερον Ἄστυ ἀπὸ τῆς δεσποτείας τῶν Τριάκοντα, ἐπὶ δὲ τῶν πεδιάδων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν θαλασσῶν θὰ ρεύσῃ τὸ αἷμα, ἐφ' οὗ κολυμβῶσα θὰ ἐπιπλεύσῃ ἡ τιμὴ, ἡ ἐλευθερία, ἡ ἀνεξαρτησία τῆς πατρίδος. Οὐδέποτε θὰ ἐκλίπωσιν ἀπὸ τῆς γῆς ταύτης, ἣν ἐμπνέει ἐλεύθερος οὐρανὸς καὶ διαπνέουσι ζεῖδωρα ρεύματα, τὰ ἰδεώδη τῆς ἐθνικῆς τιμῆς καὶ ἐλευθερίας, οὐδέποτε θ' ἀπολεσθῶσιν αἱ παλαισταὶ τῆς μεγάλης ἐποποιίας, ἀπὸ τῶν πρώτων μυθικῶν καὶ ἡρωικῶν χρόνων, μέχρι τῆς σήμερον. Τὸν Ἡρακλῆ θὰ διαδεχθῇ ὁ Ἰάσων, ἵνα ἔλθωσι μετὰ ταῦτα ὁ Ἀγαμέμνων καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς, ὁ Μιλτιάδης καὶ ὁ Ἀγησίλαος, μέχρι τῶν ἡρώων τῶν τελευταίων αἰώνων, ἀπὸ

Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου, μέχρι τοῦ Κανάρη καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἦ ἱερά! ἔσο εὐλογημένη! Ὡς ὑπάρχουσιν ἐδάφη ἐπὶ τῆς σφαίρας ταύτης παμφάγα, διαβρωτικά, ἐγκυμονοῦντα τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν ἐρήμωσιν, ἀφ' ὧν ἐκλείπει ἡ ζωὴ, ἐνῶ περιριπλανᾶται διαρκῆς κάτοικος ἢ καταστροφή καὶ ἡ ἐρήμωσις, οὕτως ὑπάρχουσι καὶ ἐδάφη ζεῖδωρα, ἀγαθοποιᾶ, ἐκάστοτε ἀναδίδοντα νέαν βλάστησιν καὶ νέαν δημιουργίαν. Ὁ λίψ τοῦ ἱστορικοῦ θανάτου δύναται νὰ ἐπιπνεύσῃ πρὸς ὦραν ἐπ' αὐτῶν, νὰ εὐφρανθῇ ἐπὶ στιγμὴν ὁ ἱεραξ τῆς ἀρπαγῆς καὶ τῆς δηλώσεως, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον θὰ κατισχύσῃ ἡ ἐνοικοῦσα δύναμις τῆς ζωῆς, ἡ ζωογόνος πνοὴ τῆς νέας δημιουργίας, ἐν' ἀποκαθάρσιν τὴν μεμολυσμένην ἀτμόσφαιραν ἀπὸ τῶν δηλητηριωδῶν μiasμάτων τοῦ θλήθρου καὶ τῆς ἐρημώσεως.

Τοιοῦτον ὑπῆρξε τὸ ἔδαφός σου, Ἑλλάς! εὐρωστον, ζεῖδωρον, γονιμοποιόν. Παρῆλθον μέχρι τοῦδε ἀπὸ τῆς σκηνῆς τῆς ἱστορίας, τσαῦται ὀρησκεῖαι, τσοσῦτοι πολιτισμοὶ, ἄνευ ἴχνους οἰασθήποτε ἐνεργείας καὶ ἐπιδράσεως ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων, ἐξαντληθέντες τελέως ἐπὶ τοῦ ἀρχικοῦ ἐδάφους, ἀποξηρανθέντες, ὡς τὰ περὶ τὴν Νεκρὰν λίμνην τῆς Ἰουδαίας τέλματα, ἄνευ ἐλαχίστης ζωῆς καὶ ἰσχύος δημιουργικῆς. Μόνον ὁ πολιτισμός σου δὲν ἀπέθανε! διότι ἦτο οὗτος καθολικὸς, τέλειος, ἄψογος, ἐκφράζων οὐχὶ ἰδέαν φυλῆς, ἔθνους, πατρίδος, ἀλλ' αὐτὸ τὸ σύνολον, αὐτὴν τὴν πλήρη καὶ ἐνιαίαν ἰδέαν τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἐρειδομένην ἐπὶ τῶν τριῶν μεγάλων βάσεων τοῦ ἀνθρωπίνου βίου, τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ, ἄνευ τῆς συμπράξεως καὶ συνεργασίας τῶν ὁποίων, οὐδὲν μέγα, οὐδὲν εὐγενές, οὐδὲν αἰώνιον δύναται νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ τελεσιουργήσῃ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Διότι ἐν Ἑλλάδι κατὰ πρῶτον ὠρίσθησαν καὶ διετυπώθησαν οἱ αἰώνιοι τοῦ ἀληθοῦς νόμοι, ἡ ἔρευνα τῶν ὄντων καὶ ἡ μέθοδος τῆς ἐπιστήμης ἐνταῦθα κατὰ πρῶτον ἐπραγματώθη τοῦ ἀγαθοῦ ἢ ἰδέα διὰ κοινωνίας αὐτονόμου καὶ πολιτείας ἀνεξαρτήτου καὶ ἐλευθέρης· ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τέλος τὸ καλὸν ἐπενόησε καὶ παρήγαγε τὰ ἀβρότατα τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰ κάλλιστα τῶν κοσμημάτων του. Θαυμασίᾳ τριλο-

γία τοῦ βίου ἐν τῇ τέχνῃ, ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐν τῇ πολιτείᾳ! Ἐπὶ τῆς μεγάλης πλατείας τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ ἄστεως τοῦ ἐκπροσωποῦντος τὴν Ἑλλάδα τῆς Ἑλλάδος, ἐλαξεύθη κατὰ πρῶτον ἡ ἀνθρωπίνη προσωπικότης, καθολικὴ, ἐντελής, ἀνωτέρα τύπου καὶ χρόνου. Ἐκτοτε ἡ ἱστορία, καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν μακρὰν ἐργασίαν, οὐδὲν ἐποιήσατο γενναιότερον ριζικὸν πρὸς τινα ἀνώτερον τύπον βῆμα. Ἡ ἀνθρωπότης προβαίνει, μεταμορφουμένη κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, ἀλλ' ἐν τῷ συνόλῳ διαμένει ἡ αὐτὴ, ὅποια ἐλαξεύθη ἅπαξ ὑπὸ τῆς δημιουργικῆς χειρὸς τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος.

Κλίνωμεν τὸ γόνυ πρὸ τῶν μυστηρίων τῆς ἱστορίας. Πᾶν ὅ,τι γεννᾶται, εἶνε προωρισμένον καὶ νὰ ἀποθάνῃ. Ἡ Ἰνδική, ἡ Αἴγυπτος, ἡ Ἀσσυρία ἐξέλιπον, χωρὶς νὰ καταλίπωσιν ἀνεξάλειπτον ἐπιδράσεως ἴχνος ἐν τῷ κόσμῳ. Ἀλλ' ἡ Ἑλλάς, πίπτουσα ὡς ἐλευθέρᾳ πολιτεία, ὡς ἠθικὴ κοινωνία, ὡς φυλὴ, ὡς ἔθνος, ἐκλείπουσα ὡς ἄμεσος προνομιοῦχος δημιουργικὸς παράγων ἀπὸ τῆς ἱστορίας, δὲν ἐξέλιπεν ὡς πνεῦμα, ὡς ἰδέα, ὡς σύμβολον πολιτισμοῦ, ὡς διαπλαστικὴ δύναμις. Καταβληθείσης τῆς πολιτικῆς αὐτῆς ἐλευθερίας ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐξεδηλώθη ἤδη ἐν τῇ ἐνεργείᾳ αὐτοῦ καὶ τῇ πραγματικότητι, ἐν τῇ ἰσχύι αὐτοῦ καὶ τῇ καθόλου ἰκανότητι, τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα. Ὁ πραγματικὸς ἐκεῖνος τῆς Ἑλλάδος νεανίας, ὁ νέος τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ Διόνυσος, ἐν τῇ θριαμβευτικῇ αὐτοῦ καθ' ἅπαντα τὸν ἀρχαῖον κόσμον πορεία, μεθῶν ἐκ τοῦ ἀκράτου οἴνου τῆς ἐλληνικῆς σκέψεως, ὃν ἀπλέτως ἐρρόφησεν ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους προσενεγθείσης αὐτῷ κίλικος, μετήνεγκε διὰ τῆς ἀστραπιαίας αὐτοῦ σταδιοδρομίας τὸν ἐλληνικὸν πολιτισμὸν καθ' ἅπαντα τὸν τότε γνωστὸν κόσμον. Ἐκτοτε τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα δὲν ἀνήκει πλέον εἰς τὴν Ἑλλάδα μόνον, εἰς τὴν φυλὴν, εἰς τὸ ἔθνος, ἀλλ' εἰς τὸν κόσμον ὅλον, εἰς τὴν ἱστορίαν. Τὸ παλαιὸν ὄνειρον τῶν σοφῶν τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ τοῦ Σωκράτους μέχρι τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Ἰσοκράτους, ἐλάμβανε σάρκα καὶ ὑπόστασιν διὰ τῆς κατακτήσεως τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἡ Ἑλλάς νικωμένη, ἐθριαμβεῦε. Δὲν ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου κατάκτησις τῆς Ἀσίας ἐκδήλωσις ἐκδικήσεως τῶν Μηδικῶν, ἢ

ἄλλων προγενεστέρων, ἐθνικῶν ἢ φυλετικῶν ἀφορμῶν, ὅπως ἐπρέσβευσαν ἔκπαλαι ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι, ἀπὸ τοῦ Ἰσοκράτους μέχρι τοῦ Ἐγγέλου. Δὲν ἦτο ἡ πραγμάτωσις τῆς πολιτικῆς θεωρίας τοῦ Ἀριστοτέλους, διαιροῦντος τοὺς ἀνθρώπους, μεθ' ἀπάσης τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος, εἰς ἐλευθέρους καὶ δούλους, εἰς Ἕλληνας καὶ εἰς βαρβάρους. Ἡ πρακτικὴ πολιτικὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην γενναιοτέρα, εὐρυτέρα, μεγαλόψυχος, καθ' ὅλοκληρίαν κοσμοπολιτικὴ. Ὁ εὐφάνταστος νεανίας ἦτο ἡ ἐκπροσώπησις τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον ἀληθῶς περὶ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἦτο ἡ πραγμάτωσις καὶ ὁμολογία τοῦ παγκοσμίου πνεύματος. «Ὁὐ γὰρ, λέγει ὁ Πλούταρχος, οὐ γὰρ, ὡς Ἀριστοτέλης συνεβούλευεν αὐτῷ, τοῖς μὲν Ἕλλησιν ἡγεμονικῶς, τοῖς δὲ βαρβάροις δεσποτικῶς χρώμενον, — πολεμοποιῶν φυγῶν ἐνέπλησε καὶ στάσεων ὑπούλων τὴν ἡγεμονίαν· ἀλλὰ κοινὸς ἦκειν θεόθεν ἀρμοστῆς καὶ διαλλακτῆς τῶν ὄλων νομίζων, οὓς τῷ λόγῳ μὴ συνῆγε, τοῖς ὅπλοις βιαζόμενος, εἰς τὸ αὐτὸ συνενεγκῶν τὰ πανταχόθεν — μίξας τοὺς βίους καὶ τὰ ἦθη καὶ τοὺς γάμους καὶ διαίτας, πατρίδα τὴν οἰκουμένην προσέταξεν ἡγεῖσθαι πάντας.» Τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα ἐξήρχετο ἀπὸ τῆς ἀρχικῆς αὐτοῦ κοίτης μετὰ τοῦ ἐν Κορίνθῳ χειροτονηθέντος ἀρχιστρατήγου τῶν Ἑλλήνων ἀκένωτος καὶ ζωοποιὸς κρήνη, διὰ τὴν καταρδεύσιν καὶ γονιμοποίησιν πᾶν ἔδαφος, πᾶσαν χώραν, πανταχοῦ ὅπου ἡ ἀνθρωπότης μεγάλην ἔχει τὴν ἐκτελέσιν ἀποστολῆν. Μεγάλῃς παγκοσμίου συνθέσεως μυστήριον τελεῖται ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Αἱ δύο ἀντίθετοι ἀρχαί, αἱ τέως πολέμιοι ἐν τῷ βίῳ, ἡ αὐθεντεία καὶ ἡ ἐλευθερία, ὁ λόγος καὶ ἡ παράδοσις, ἡ ἀποκάλυψις καὶ ἡ ἔρευνα, συναντῶνται ἐπὶ τινος στιγμῆς ὑπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν σημαίαν, ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ προορισμῷ. Ἐν τινὶ τῶν εἰκόνων τοῦ Ἀετίωνος, ἐνὸς τῶν τελευταίων ἐξόχων ἀντιπροσώπων τῆς ἀρχαίας τέχνης, τὰ μάλιστα διαφημισθεῖσα περὶ τοὺς χρόνους ἐκείνους, παρίσταντο οἱ γάμοι τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, νυμφευομένου τὴν Περσίδα ἡγεμονόπαιδα Ρωξάνην. Ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ, ἥς καλλίστη σώζεται περιγραφή παρὰ τῷ Λουκιανῷ, διετυπώθη κατὰ πρῶτον ἡ ἰδέα αὐτῆς τῆς παγ-

κοσμίου συνθέσεως. Δύο κόσμοι συνηγνῶντο ἐπὶ τοῦ πίνακος ἐκείνου: ὁ ἐλληνικὸς, ἐκπροσωπούμενος ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ, καὶ ὁ ἀνατολικὸς, ὃν ἀπεικονίζει ἡ Ρωξάνη, πάγκαλόν τι χρῆμα παρθένου, εἰς γῆν ὀρώσα, αἰδομένη ἑστῶτα τὸν Ἀλέξανδρον μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν πολυαρίθμου ἀκολουθίας. Ἡ παράστασις τῶν γάμων τούτων εἶνε ἅμα καὶ ἡ παράστασις τῆς συμβολικῆς ἰδέας τῆς κατακτήσεως τοῦ ἀνατολικοῦ πνεύματος. Ὁ κραταιὸς ἐλληνισμὸς διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐθριάμβευεν ἐπὶ τῆς κατακτηθείσης Ἀσίας. Ἐκτακτὸν κοσμοϊστορικὸν σχέδιον διήρχετο ἀναμφιβόλως κατὰ τὴν ἐπίσημον ἐκείνην στιγμὴν διὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Μακεδόνα. Ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δόξης καὶ τῆς μέθης ἐσκέφθη, ὅτι ἠδύνατο νὰ συνδυάσῃ τὸν Ἑλληνικὸν μετὰ τοῦ ἀνατολικοῦ κόσμου, νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἔμπνευσιν τοῦ Ἀπόλλωνος ἐπὶ τῶν μαλακῶν χορδῶν τῆς φρυγικῆς κιθάρας. Θαυμασία σύλληψις, ἐξ ἧς ἔμελλε νὰ δημιουργηθῇ ὁ νέος κόσμος, ἡ κοινωνία τοῦ μέλλοντος, ὑπὸ ἄλλα αἰσθήματα καὶ τάσεις, οὕτω δὲ τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα, ὡς λαμπρὸς, γιγαντιαῖος ἀστήρ, ὠρίζετο νὰ χαράξῃ νέας τροχίας καὶ νὰ διατρέξῃ εὐρυτέρας τρίβους ἐν τῷ ἱστορικῷ σταδίῳ τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὁ πόθος ἐκείνος ἐπληρώθη· ὁ Ἑλληνισμὸς πρωταγωνιστεῖ ἤδη διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀνὰ πᾶσαν τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν, ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν κρασπέδων τῆς Ἀκροπόλεως, ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, ἀπὸ τοῦ τάφου τοῦ μυθικοῦ Ἀχιλλέως, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὠρκίσθη ὁ Ἀλέξανδρος τὴν ἔνδοξον διάδοσιν τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, καὶ καταλήγων εἰς τὰς πρωτογόνους ἐν πολιτισμῷ ὄχθας τοῦ Γάγγου. Θριαμβεῦει ὁ ἐλληνικὸς πολιτισμὸς ἐν πάσῃ Ἀσίᾳ ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τοῦ μεγάλου αὐτῆς ἐξευγενιστοῦ. Ὁ Πλούταρχος παραβάλλει τοὺς μεγίστους τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων, τὸν Σωκράτη, τὸν Πλάτωνα, εὐρίσκει δ' αὐτοὺς κατωτέρους τοῦ Ἀλεξάνδρου. «Εὐφρεῖς γὰρ οὗτοι καὶ ὁμογλώσσους ἐπαίδευον, εἰ μὴδὲν ἄλλο, φωνῆς ἐλληνίδος συνιέντας καὶ πολλοὺς οὐκ ἔπεισαν· ἀλλὰ Κριτίαι καὶ Ἀλκιβιάδαι καὶ Κλειτοφῶντες, ὡς περ χαλινὸν τὸν λόγον ἐκπτύσαντες, ἄλλη που παρετράπησαν. Τὴν δὲ Ἀλεξάνδρου παιδείαν ἀν-

ἐπιβλέπης, Ἵρκανούς γαμεῖν ἐπαίδευσε, καὶ γεωργεῖν ἐδίδαξεν, Ἄρραχωβίους καὶ Σογδιανούς ἔπεισε πατέρας τρέφειν, καὶ μὴ φονεύειν· καὶ σέβεσθαι μητέρας, ἀλλὰ μὴ γαμεῖν. Ὡ θαυμαστῆς φιλοσοφίας, δι' ἣν Ἴνδοι Θεοὺς ἐλληνικοὺς προσκυνοῦσι, Σκύθαι θάπτουσι τοὺς ἀποθανόντας, οὐ κατεσθίουσιν. Θαυμάζομεν τὴν Καρνεάδου δύναμιν, ὡς Κλειτόμαχον, Ἀσδρούβαν καλούμενον πρότερον καὶ Καρχηδόνιον τὸ γένος, ἐλληνίζων ἐποίησε· Θαυμάζομεν τὴν διάθεσιν Ζήνωνος, εἰ Διογένη τὸν Βαβυλώνιον ἔπεισε φιλοσοφεῖν, ἀλλ' Ἀλεξάνδρου, τὴν Ἀσίαν ἐξημεροῦντος, Ὅμηρος ἦν ἀνάγνωσμα, καὶ Περσῶν καὶ Σουσιανῶν καὶ Γεδρωσίων παῖδες τὰς Εὐριπίδου καὶ Σοφοκλέους τραγωδίας ἤδον. Καὶ Σωκράτης μὲν ξένα παρεισάγων δαιμόνια, δίκην τοῖς Ἀθήνησιν ὠφλίσκανε συκοφανταῖς· διὰ δ' Ἀλέξανδρον τοῖς Ἑλλήνων Θεοῖς Βάκτρα καὶ Καύκασος προσεκύνησεν.... Ὡστε, ὅπερ εἶπε Θεμιστοκλῆς.... ὦ παῖδες, ἀπωλόμεθα ἂν, εἰ μὴ ἀπωλόμεθα· τοῦτο περὶ τῶν ἀλόντων ὑπ' Ἀλεξάνδρου δικαιότερόν ἐστιν εἰπεῖν. Οὐκ ἂν ἡμερώθησαν, εἰ μὴ ἐκρατήθησαν· οὐκ ἂν εἶχεν Ἀλεξάνδρειαν Αἴγυπτος, οὐδὲ Μεσοποταμία Σελεύκειαν, οὐδὲ Προφθασίαν Σογδιανοί, οὐδ' Ἰνδία Βουκεφάλιαν, οὐδὲ πόλιν Ἑλλάδα Καύκασος περιοικοῦσιν, αἷς ἐμποδισθὲν ἀπεσθῆσθαι τὸ ἄγριον, καὶ μετέβαλε τὸ χεῖρον ὑπὸ τοῦ κρείττονος ἐπιζόμενον. Εἰ τοίνυν μέγιστον μὲν οἱ φιλόσοφοι φρονοῦσιν ἐπὶ τῷ τὰ σκληρὰ καὶ ἀπαίδευτα τῶν ἠθῶν ἐξημεροῦν καὶ μελαρμόζειν, μυρία δὲ φαίνεται γένη καὶ φύσεις θηριώδεις μεταβαλὼν Ἀλέξανδρος, εἰκότως ἂν φιλοσοφώτατος νομίζοιτο.»

Ὁ ἀγαθὸς Πλούταρχος· ποιούμενος διάκρισιν Σωκράτους, Πλάτωνος, Καρνεάδου καὶ Ἀλεξάνδρου, δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψει, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ὑπῆρξεν ὁ ἐκτελεστής τῆς ἐργασίας τῆς ἐλληνικῆς σκέψεως, ὅτι ὁ μαθητὴς τοῦ Ἀριστοτέλους εἶνε συνέχεια τοῦ Σωκράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος, ἐν ἔτι βῆμα προβάς ἀναπτύξεως ἐν τῷ βίῳ τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ ὑψίστη καὶ τελειοτάτη, ἀλλὰ πραγματικωτέρα ἐκδήλωσις καὶ ἐξέλιξις τῆς ἐλληνικῆς ιδέας, ἥς τὸ πνεῦμα ἐν πλήρει συνθέσει καὶ ἀρμονίᾳ ἀπετυπώθη ἐν τῇ μεγάλῃ προσωπικότητι τοῦ ἀρχιστρατήγου τῶν Ἑλλήνων.

Ἄν τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα διὰ τῶν ὅπλων καὶ τῆς κατακτήσεως κατίσχυσεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἀνατρέψαν τὸν πανάρχαιον αὐτῆς πολιτισμὸν, εἰσδύσαν δ' εἰς τοὺς βίους αὐτῆς καὶ τὰ ἤθη, δὲν εἶνε ἴσως παράδοξον, πρώτην φοράν συμβαῖνον ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ἡ ἰσχὺς τῶν ὅπλων εἶνε συνήθως ἡ ἰσχὺς τοῦ πνεύματος· ὁ νικητὴς ἔχει ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸ δίκαιον, διότι τὸ δίκαιον τοῦτο ἀποδεικνύει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν φυσικὴν καὶ ἠθικὴν ρώμην τῶν λαῶν. Ἄλλ' ἡ Ἑλλάς κατ' ἐξαιρέσιν ἀνατρέπει, διαψεύδουσα τὸν καθολικὸν τοῦτον νόμον τῆς ἱστορίας. Ἡ πνευματικὴ αὐτῆς ρώμη, τῇ ὑποστηρίξει τῆς φυσικῆς, κατίσχυσε τοῦ νωγελοῦς καὶ ἀνειμένου πνεύματος τῆς Ἀνατολῆς, ὑποταγέντος ἄνευ ἀντιστάσεως, ἄνευ διαμαρτυρίας. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον νέα ἱστορικὴ περίοδος ἀνατέλλει. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔθνησεν ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς νεότητος καὶ τῆς ἐνεργείας, ἄμοιρος ἐφαμίλλων ἐθνικῶν διαδόχων, οἵτινες ἔμελλον νὰ προέλθωσιν ἐξ ἄλλης χώρας. Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ παγκοσμίου κράτους τοῦ Ἀλεξάνδρου ἀνιδρύεται μετ' ὀλίγον τὸ ρωμαϊκόν, ἐκλείπουσι δὲ καὶ τὰ τελευταῖα ζώπυρα τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας ἐν Ἑλλάδι. Ὁ Ἕλληνας μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, κατακτῶντος τὸν κόσμον, εἶνε στρατηγὸς, πολιτικὸς, νομοθέτης, ἤδη δὲ μετὰ τῶν Ρωμαίων εἶνε σοφιστὴς, γραμματοδιδάσκαλος, ἀπελεύθερος· ἀλλ' ἡ ἰσχὺς τοῦ πνεύματός του κατίσχυει τῆς ἰσχύος τοῦ νικητοῦ. Ἐν μέσῳ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἀπογνώσεως τοῦ ἔθνους, τῆς τοσοῦτον ἀπαισίως ἐκδήλωθείσης διὰ τῶν Ἐπικουρείων, ἐν μέσῳ τῆς ἀτονίας καὶ τῆς ἀποκαρτερήσεως, τῆς τοσοῦτον ἀτυχῶς ἐκδήλωθείσης διὰ τῶν Στωϊκῶν, τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα εἶνε ἀνώτερον τοῦ ρωμαϊκοῦ, οὐχὶ βεβαίως σφριγῶν, ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ ἀκμῇ καὶ ζωῇ, ἀλλ' ἱκανὸν μεθ' ὅλα ταῦτα νὰ καθυποτάξῃ τοὺς νικητάς.

Graecia capta ferum victorem cepit, et artes
intulit agresti Latium.

Ἐνθυμεῖσθε τὸ ἱστορικὸν ἐκεῖνο ἀνέκδοτον τοῦ Καρνεάδου ἐν Ρώμῃ, τὴν μίαν ἡμέραν ἀποδεικνύοντος, ὅτι τὸ δίκαιον ἀπορρέει ἀπὸ τῆς φύσεως, καὶ τὴν ἐπαύριον ἀντιστρόφως ἀπὸ τῶν Θεσμῶν;

Ἡυχόμεν νὰ νὰ μὴ ἦτο ἀληθές τοῦτο, μολονότι τὸ διηγείται ὁ φιλαλήθης Πλούταρχος, καὶ μολονότι ἀκουσίως ἀνκμιμνήσκωμαι τοῦ ἦ τ τ ο ν ο ς καὶ κ ρ ε ῖ τ τ ο ν ο ς λ ό γ ο υ τ ῶ ν Σοφιστῶν. Ἄ! τὸ ἱστορικὸν τοῦτο ἀνέκδοτον, τὸ ὁποῖον δὲν τιμᾷ βεβαίως τὴν εὐθύτητα καὶ τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον δεικνύει τὴν σοφιστικὴν αὐτοῦ λεπτότητα, εἶνε χαρακτηριστικὸν σημεῖον ἀφ' ἐτέρου τῆς ὑπεροχῆς τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τῶν Ρωμαίων, τολμώντων τῶν πρώτων διὰ τῆς σοφιστείας νὰ ἀντοφθαλήσωσι καὶ καταθαμβώσωσι τοὺς νικητὰς καὶ κυρίους των. Δυσοίωνα προμαντεύματα. Ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ γηραίου Πλάτωνος, ἐπιφωνοῦντος, κινδυνεύουσι τὰ ἦθη, ἀποδιώκοντος στεφανηφόρον ἀπὸ τῆς πόλεως τὸν ἀπαράμιλλον διαλεκτικόν, ἵνα μὴ ποτε τοιαύτη Σειρὴν πνευματικῆς ἀποπλανήσεως ἐπανέλθῃ εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Τιδέρεως. Ἀπῆλθεν ὁ Καρνεάδης, ἀλλὰ τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα ἐνεκλιματίσθη μετ' ὀλίγον ἐν Ρώμῃ, ἵνα ὑποδουλώσῃ τοὺς νικητὰς μέχρι αὐτοῦ τοῦ Κάτωνος, καὶ ὑπὸ τὴν ὑποθήκην ταύτην τοῦ ἐξοχωτάτου τῶν Ρωμαίων λυρικῶν:

«Vos exemplaria graeca
diurna versate manu, versate nocturna.»

Ἄγνώμων εὐεργετηθεῖσα ἀδελφή! Ὡς ἐπικληθῆς, ὦ Ρώμη, μετ' ὀλίγον αἰωνία πόλις, ὡς διέλθῃς θριαμβεύουσα ἐπὶ φυλῶν καὶ λαῶν, καταβάλλουσα πάντα τὰ ἔθνη ὑπὸ τὸν σιδηροῦν κλοιὸν τῆς διακήσεώς σου, ὡς ἐπικρατήσῃς διὰ τοῦ ξίφους κατὰ πρῶτον, διὰ τῆς πονηρίας, τοῦ διαίρει καὶ βασίλευε ἀκολούθως, ὡς ἦσαι τὸ ἀντικείμενον ἐναλλάξ τοῦ θαυμασμοῦ καὶ τοῦ μίσους, τῆς λατρείας καὶ τῆς κατάρας, ὡς θεωρῆσαι ἡ πρώτη μεταξὺ τῶν λαῶν, ὡς ἐκτείνωνται οἱ πλόκαμοί σου μέχρι τῶν ἀπωτάτων τῆς ὑδρογείου σφαίρας· πάντα δὲ ταῦτα ὑπὸ τὰς πτέρυγας καὶ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος. Ἀείποτε ἡ ἐλληνικὴ διαλεκτικὴ, ἡ ἐλληνικὴ μέθοδος, ἐπ' ἀγαθῶ ἢ ἐπὶ πονηρῶ, ὑπῆρξαν τὰ μεγαλήτερα ἔπλα σου. Ἀλλὰ σὺ, Ρώμη, ἐμίσησας τὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τοῦ Σύλλα καὶ τοῦ Μετέλλου, μέχρι τῶν τελευταίων ἱεραρχῶν σου, ἴσως διότι ἡ Ἑλλάς σοὶ παρέσχε τὰς μεγίστας τῶν εὐεργεσιῶν,

καὶ δὲν ὑπάρχει συνήθως ἐν τῇ ἱστορίᾳ εὐχαρίστησις μείζων, εὐχαριστοτέρα τῆς ἡδονῆς τῆς ἀχαριστίας!

Ἡ Ρώμη, καταβαλοῦσα τὴν Ἑλλάδα, κατεβλήθη ἀμέσως ὑπὸ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος. Ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις τῆς κατακτητικῆς μέθης τῶν Ρωμαίων ἐπισπᾷ κατ' ἐξοχὴν τὴν μέριμναν αὐτῶν ἢ διοικήσεις, ἢ θήρα τοῦ χρησίμου, πᾶν ὅ,τι συμβάλλει εἰς τὴν ὕλικὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ εὐζωίαν. Ἐνῶ δ' αὐστηρότατος καὶ ὁ ἐναρετώτατος τῶν πολιτῶν αὐτῆς εἶνε περιώνυμος τοκογλύφος, τὰ ἀντικείμενα τοῦ πνευματικοῦ βίου, αἱ τέρφεις τοῦ ἔξω τῶν αἰσθήσεων κόσμου, εἶνε ἀγνωστα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον καὶ αὐτοῖς τοῖς μᾶλλον εὐ ἡγμένοις. Μόνον ἡ Ἑλλάς ἐργάζεται ἐν Ρώμῃ καθ' ὅλα τοῦ ἐπιστητοῦ τὰ εἶδη. Ἡ ποίησις, ἡ εὐγλωττία, ἡ τέχνη, ἡ ἐπιστήμη, εἶνε ἐξωτικὰ φυτὰ, τεχνητῶς περιθαλπόμενα ἐν τῷ θερμοκηπίῳ ἐκείνῳ τοῦ παγετώδους θετικισμοῦ τῆς ρωμαϊκῆς κοινωνίας. Πᾶν ὅ,τι συνελήφθη καὶ διευτυπώθη ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ τῆς Ρώμης, φέρει τὸν τύπον καὶ τὴν σφραγίδα τῆς ἐλληνικῆς μεγαλοφυΐας· εἶνε ἀντίγραφον, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον ἐπιτυχές, ἐλληνικοῦ πρωτοτύπου. Ἀπὸ τοῦ Βεργιλίου καὶ τοῦ Ὀρατίου, μέχρι τοῦ Κικέρωνος καὶ τοῦ Σενέκα, διαφαίνονται προχείρως τὰ πρωτότυπα ἐλληνικὰ κείμενα, ἡ σύλληψις καὶ αἱ τάσεις τοῦ ἐλληνικοῦ κόσμου. Αὐτὴ ἡ κοινωνία, ἡ τοσοῦτον τεραστίως καὶ ἐπιτυχῶς ἀναπτύξασα τὰς μεγαλουργοὺς καὶ διαπλαστικὰς αὐτῆς δυνάμεις, ἐν τῷ δημοσίῳ βίῳ κατὰ πρῶτον, ἐν τῷ ἰδιωτικῷ δικαίῳ ἀκολούθως, ὑφίσταται τὴν ζωηροτάτην τῶν ἐπιδράσεων. Καὶ εἶνε μαθηταὶ Ἑλλήνων ἰδεολόγων καὶ ὀπτασιαστῶν κρείττονος κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς καταστάσεως οἱ περὶ τοὺς μεταρρυθμιστικοὺς Γράκχους, καὶ εἶνε τρόφιμος ἐλληνικῆς παιδείσεως καὶ ἐπιστήμης ὁ Βρούτος ἐκεῖνος τῆς ἐλευθερίας, ὁ ἀπελπισ αὐτόχειρ, ὁ ἐλληνιστὶ ἀπαγγέλλων κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου τὴν τελευταίαν αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἀρετὴν προσευχὴν. Ἄλλ' ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος καταφαίνεται ζωηρὰ ἐξ ἴσου ἐν τῇ διαπλάσει τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου τῆς Ρώμης, τοῦ μόνου ἀξίου λόγου, διαρκῆ σχόντος ἀξίαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, καρποῦ τῆς ρω-

μαϊκής έργασίας. Ἡ μετὰ τὸν Αὐγούστον ἔκλειψις ἐλευθέρου δημοσίου βίου συνετέλεσε κατ' ἐξοχήν εἰς τὴν ἀσυχολίαν τῶν ὑπολειπομένων ἔτι ἐλευθέρων πνευμάτων περὶ τὴν καλλιέργειαν τοῦ ἰδιωτικοῦ δικαίου τῆς μεγάλης, τῆς παγκοσμίου κοινωνίας. Ὑπὸ τὴν τήβεννον τοῦ Ρωμαίου νομοδιδασκάλου, ὀρίζοντος τὰς καθολικὰς ἀρχὰς τοῦ δικαίου καὶ τοῦ προσήκοντος, ὑπολαμβάνει ὁ Ἕλληνας διαλεκτικὸς τῆς Ἀκαδημίας ἢ τῆς Στοᾶς. Τὸ ἰδιωτικὸν δίκαιον διὰ τοῦ πραίτορος ἀπόλλυσι τὸν ἀρχαῖον αὐστηρὸν καὶ ἀπεγκτον, καθαρῶς ρωμαϊκὸν χαρακτηῖρα· τὸ ποινικὸν δίκαιον ὑφίσταται οὐσιώδη μεταβολήν, κατὰ τὰ ὁσημέραι θριαμβεύοντα ἐν τῇ κοινωνίᾳ δόγματα τῆς φιλανθρωπίας καὶ τῆς ἰσότητος, καὶ ἐπὶ τέλους διατυποῦται ἐν τῇ διεθνεί πραγματικότητι καὶ ἐν τῇ νομοθεσίᾳ ἡ ἰδέα εὐρυτέρου κοσμοπολιτισμοῦ, κατὰ τὰς ὑποθήκας τῆς Στοᾶς καὶ τοῦ Σωκράτους, κατὰ τὸ γενναῖον σχέδιον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἀναγραφόμενον ἤδη ὡς ἐξῆς, καὶ ἑλληνιστὶ, ὑπὸ τοῦ ἐστεμμένου φιλοσόφου Μάρκου Αὐρηλίου: «Πόλις καὶ πατρίς ὡς μὲν Ἀντωνίνῳ μοι ἢ Ρώμῃ, ὡς δὲ ἀνθρώπῳ ὁ κόσμος.»

Τοιοιουτρόπως τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ πρῶτον, διὰ τῆς Ρώμης ἀκολούθως, κατισχύει ἐν τῇ συνειδήσει τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ κόσμος σκέπτεται διὰ τῆς Ἑλλάδος, ἥτις ἐξέλιπε μὲν ὡς ἐλευθέρη καὶ ἀνεξάρτητος πολιτικὴ ἀτομικότης, ἀλλ' ὡς πνευματικὴ δύναμις ἐξασκεῖ τὴν μεγίστην τῶν ἐπιδράσεων καθ' ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ βίου. Ἐνῶ κατισχύει ἐν τῷ Χριστιανισμῷ, παρέχουσα εἰς αὐτὸν πάντα τὰ ὄπλα καὶ τὴν μέθοδον τῆς διαλεκτικῆς, εὐχερῶς ἐπιβάλλουσα αὐτὸν διὰ τῆς ἑλληνικῆς μεθερμηνεύσεως τῶν Εὐαγγελίων εἰς ἅπαντα τὸν τότε γνωστὸν κόσμον, ἀνέρχεται μετὰ τινὰς αἰῶνας, διὰ τῶν διαδόχων τοῦ Κωνσταντίνου, ἐπισήμως ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου, εἶνε δὲ τρόφιμοι καὶ θαυμασταὶ τῆς Ἑλλάδος ταύτης, ἐκείνοι οἵτινες καὶ ἐν τοῖς θεολογικοῖς αὐτῶν συγγράμμασι καὶ ἀπὸ τοῦ ἁμβωνος τῆς ἐκκλησίας ἑλληνιστὶ καὶ ὑπὸ ἑλληνικὴν ἔμπνευσιν διδάσκουσι τὰς ἀρχὰς τῆς νέας θρησκείας, ἐπιδιώκοντες τὴν συνδιαλλαγὴν αὐτῆς μετὰ τῆς ἑλληνικῆς σκέψεως καὶ ἐπιστήμης. Εἶνε πολλοὶ οὗτοι,

σημαιοφόροι τῆς νέας τοῦ κόσμου ἀπόψεως· ἀλλ' ὑπερέχουσι πάντων οἱ τρεῖς μέγιστοι πατέρες καὶ φωστῆρες τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἅμα καὶ οἱ τρεῖς τῶν μεγίστων θεραπόντων καὶ ἱεροφαντῶν τοῦ ἑλληνισμοῦ—Βασίλειος ὁ Μέγας, ὁ Θεολόγος Γρηγόριος, σὺν τῷ κλεινῷ Ἰωάννῃ τῷ Χρυσοστόμῳ.

Ἡ Ἀσία καὶ ἡ Αἴγυπτος, ἀφ' ὧν ἔλαβε τὴν πρώτην ἱστορικὴν αὐτοῦ ἀκτίνα ἄλλοτε τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, διὰ τὴν ἀνάφην τὸν τηλαυγῆ ἐκείνον πυρσὸν τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης καὶ τῆς προόδου, προωρίσθησαν καὶ πάλιν ὑπὸ τῆς ἱστορικῆς προνοίας, ἵνα μεταδώσωσι τὸ θεῖον τοῦτο φῶς εἰς τὸν νεώτερον κόσμον. Ὁ Χριστιανισμὸς ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ὀλκᾶδος τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐξερχόμενος ἀπὸ τῆς Ἀνατολῆς, πελαγοδρομεῖ ἤδη πρὸς νέας ἀκτὰς καὶ στρέφει τὴν πρῶταν πρὸς νέους ὀρίζοντας. Μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, τὸν ἐπελθόντα ἐκ τῆς παρακμῆς καὶ τῆς πτώσεως τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, καὶ ἐκ τῆς μεταναστεύσεως τῶν βαρβάρων τοῦ Βορρᾶ πρὸς τὰς γῶρας τῆς Μεσημβρίας, ἡ θρησκεία τοῦ Ἰησοῦ εἶνε ἡ εὐέλπις περιστέρα, ἡ φέρουσα τὸν κλάδον τῆς ἐλαίας, ἵνα δωροφορήσῃ αὐτὸν εἰς τὴν ἀναγεννωμένην νέαν ἀνθρωπότητα Ἐκ τοῦ φρέατος τῆς πίστεως θέλει ἀντλήσει παρηγορίαν καὶ ἐλπίδα ὁ νέος κόσμος. Ἡ ἠθικὴ αὐτοῦ συνειδήσις κρατύνεται καὶ ἐμπεδοῦται ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦ βίου, ἐν τῇ πάλῃ τοῦ ἀγαθοῦ κατὰ τοῦ πονηροῦ. Ἐπὶ τέλους θὰ θριαμβεύσῃ τὸ ἀγαθὸν πνεῦμα, διότι εἶνε γεγραμμένον ἤδη ἐν ταῖς δέλτοις τῆς ἱστορίας τὸ «ἐν τούτῳ νικήσεις» τῆς νέας σκέψεως, τῆς νέας πίστεως, τῆς νέας δημιουργίας.

Ἄλλ' ἂν ἐξ Ἀσίας ὁ ἑλληνισμὸς μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀποστέλλουσιν εἰς τὴν νέαν κοινωνίαν τὸ φῶς τῆς πίστεως, ἐν τῇ κοιτίδι τῶν Φαραίωνων συλλαμβάνεται θετικωτέρα καὶ ἐπιστημονικωτέρα ἢ ἀποψις τῶν πραγμάτων ὑπὸ τοὺς αἰωνοὺς τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἐπιγαγωγικὴ μέθοδος τοῦ Σταγειρίτου δρέπει νέας δάφνας ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς ἐπιστήμης ἐν τῇ μᾶλλον ὑπερεχούσῃ τῶν ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου κτισθεισῶν πό-

λεών. Ὑπὸ τοὺς θόλους τοῦ περιωνύμου Μουσειῦ τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς κοιτίδος ταύτης, ἐφ' ἧς ἐξῆλθεν ὁ νέος ἐπιστημονικὸς βίος τῆς ἀνθρωπότητος, συλλαμβάνεται ἡ σκέψις τοῦ Ἐρατοσθένους καὶ τοῦ Ἀπολλωνίου, τοῦ Ἰππάρχου καὶ τοῦ Πτολεμαίου, ἀνακαλυπτόντων διὰ τῶν κανόνων τῆς μεθόδου τοῦ Ἀριστοτέλους τοὺς αἰωνίους ἐκείνους φυσικοὺς νόμους τῆς δημιουργίας καὶ τῆς κινήσεως τῶν σωμάτων, τοὺς ὁποίους δὲν ἠδυνήθη ν' ἀνακαλύψῃ τελέως ἐν τῇ προηγηθείσῃ αὐτοῦ λαμπρᾷ περιόδῳ τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα. Λεῖπει ἤδη ἡ ἔμπνευσις, ἡ δημιουργικὴ σύνθεσις ἀπὸ τῆς περιόδου ταύτης· ἀλλ' ἔξοχον τελεῖ ἀποστολὴν ἢ ἔρευνα, ἢ παρατήρησις, ἢ ἀνάλυσις. Ἀντὶ τῆς ιδεώδους τέχνης διατυποῖ τὰς τάσεις αὐτῆς ἡ ἐμπειρικὴ ἐπιστήμη, ἀπὸ τῶν αὐστηρῶν μαθηματικῶν τῶν χρόνων τούτων, μέχρι τῆς τελευταίας τῶν ἐλληνικῶν μουσῶν οἰωνοπόλου καὶ ἱερείας. Ἐν τῇ πάλῃ τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νέου κόσμου θὰ ὑποκύψῃ τὸ παρελθόν, ἐξ ὀνόματος καὶ πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ μέλλοντος! Ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ παρθενικοῦ στήθους τῆς Ὑπατίας, αἰμοφύρτου ἐκ τῶν πληγῶν, ἃς κατήνεγκεν αὐτῇ ὁ χριστιανικὸς ὄχλος τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐξερχομένη πνοή, εἶνε ἢ πνοή τῆς κλασικῆς Ἑλλάδος, ἀδυνατούσης νὰ διεκδικήσῃ πλέον τὸ ἱστορικὸν αὐτῆς δίκαιον ἐνώπιον τοῦ νέου κόσμου. Ave, Caesar, morituri te salutant! Χαῖρε, Κύριλλε, ἐσπαράχθη ὑπὸ τοῦ ὄχλου ἡ Ὑπατία...

Εἶχε πυρποληθῆ ἤδη τὸ Σεράπειον, μία τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ βιβλιοθηκῶν, ὑπὸ τῶν πιστῶν τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς πόλεως Θεοφίλου. Ἀλλὰ καὶ ἄλλη πυρκαϊά, φοβερωτέρα καὶ ἀπαισιωτέρα, μέλλει νὰ καταπλήξῃ τὸν κόσμον. Ὑφίσταντο πολλὰ ἔτι ἐν τῇ μεγαλωνύμῳ πόλει βιβλιοθήκαι, πρὸς φωτισμὸν τῶν δεομένων τοιοῦτου, ἀλλ' ἄνευ θαμῶνων ἐκ τοῦ φόβου τῆς καταδιώξεως. Ἄν τις δ' ὑπελείπετο ἔτι ἐκ τῶν τελευταίων μυστῶν τῆς ἀρχαιότητος, ζητῶν ψυχῆς θεραπείαν ἐν τοῖς ἰατροῖσις ἐκείνοις τῆς ἐλληνικῆς υγείας, δὲν ἐφαντάζετο ὁποῖα συμφορὰ ἀνέμενε τὰ ὑπολειπόμενα μνημεῖα τῆς ἐλληνικῆς μεγαλονοίας. Μετὰ τὴν μακρὰν αὐτοῦ πάλην, ὁ κόσμος πάσχει ἐξ ἀτονίας, ἐκ νάρκης,

αἰνεῖ ἄνευ σκοποῦ καὶ ἐνδιαφέροντος φερόμενος. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἢ πεπηγυῖα ἐκείνη κοινωνία μέλλει νὰ συγκινηθῇ καὶ ν' ἀνανακιρτήσῃ, ἐκ τοῦ κινδύνου μᾶλλον καὶ τοῦ φόβου, ἢ ἐκ τινος ἀνωτέρου αἰσθήματος καὶ ιδεώδους. Φλογερὸς, ὡς ὁ ἄνεμος τῆς ἐρήμου, εἶχεν ἐξέλθει ὁ Ἄραψ ἀπὸ τῆς πρώτης αὐτοῦ κοιτίδος, πανταχοῦ ἐφορμῶν καὶ εἰσβάλλων, πανταχοῦ φρίκην σπειρών, ὑπὸ τὸν ἐκάστοτε αὔξοντα φανατισμὸν, ὑπὸ τὴν τυφλὴν πίστιν εἰς τὰ δόγματα ἐμπνευσμένου προφήτου. Ἡ μεγάλη Ἀλεξάνδρεια, ἡ κλεῖς αὕτη τῆς ἰσχύος τῆς Μεσογείου, εἶνε ἐν τῶν πρώτων σημείων, ἅτινα ἐφείλκυσαν τὴν προσοχὴν τῶν πιστῶν, ἡ δὲ κατάληψις αὐτῆς ἀνήκει ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὸ κατακτητικὸν πρόγραμμα τῆς μεγάλης ἰσλαμικῆς ιδέας. Ἡ Αἴγυπτος μέλλει νὰ δεχθῇ καὶ ἕτερον στρῶμα ξενικῆς κατακτήσεως, νὰ προσκυνήσῃ, κατὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς μοῖραν, καὶ νέους θεοὺς πάλιν, τοὺς θεοὺς τῶν νικητῶν. Ἴδου ὁ στρατηγὸς τοῦ Καλίφου Ὀμάρ Ἀμροῦ, εἰσβάλλων εἰς τὴν χώραν τῶν Φαραώνων καὶ τῶν Πτολεμαίων, καὶ καταλαμβάνων τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ὑπάρχει ἐν αὐτῇ Ἕλληνας Γραμματικὸς, Ἰωάννης Φιλόππος καλούμενος, μηδεμίαν ἴσως ἄλλην ἔχων ἀξίαν, ἐκτὸς τῆς φιλοπονίας του, ἐκ τῶν τελευταίων λειψάνων τῆς ἐπιστημονικῆς εὐκλείας τῆς μεγάλης πόλεως· ἐντὸς βραχυτάτου χρόνου κατέστη οὗτος φίλος ἐπιστήθιος τοῦ νικηφόρου στρατηγοῦ, πρὸς ὃν μίαν μόνον ἔχει παράκλησιν ν' ἀποτείνῃ: τὴν φειδῶ τῆς ὑπολειφθείσης ἔτι βιβλιοθήκης, κατόπι τοσοῦτων πολέμων, κατόπι τῶν καταστροφῶν τῆς δεισιδαιμονίας, κατόπι τῶν ἐρημώσεων τοῦ χρόνου. Ὁ Ἄραψ στρατηγὸς εἶνε φίλος τοῦ Ἕλληνος Γραμματικοῦ, ἀλλ' εἶνε ἅμα καὶ πιστὸς τοῦ Κορανίου Οἰασώτης. Οὗτος ἠρώτησε τὸν Καλίφην, ἂν πρέπει νὰ φεισθῇ τῶν βιβλίων τῶν Ἑλλήνων· καὶ ὁ Ὀμάρ ἀπεκρίθη: «ἄντ' ἱερὰ βιβλία τοῦ Ἕλληνος ἦνε σύμφωνα πρὸς τὸ ἱερὸν βιβλίον τῶν Ἀράβων, τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει εἶνε ταῦτα περιττὰ καὶ ἀνάξια διατηρήσεως· ἂν δὲ δὲν συμφωνῶσι μετ' αὐτοῦ, εἶνε ἐπικίνδυνα. Πυρπόλησον αὐτά.» Φοβερὸν ἀνάθεμα κατὰ τῶν ἔργων τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος! Εὐφραίνου, Θεόφιλε,

ἀπὸ τοῦ τάφου σου. Εὐρέθη διαλεκτικώτερος σοῦ, ἵνα δικαιολογήσῃ τὴν ὑπ' αὐτοῦ συμπλήρωσιν τοῦ ὑπὸ σοῦ ἀρξάμενου ἔργου. Καὶ τὸ πῦρ ἐκεῖνο, τὸ ἱερὸν ἔναυσμα, τὸ ὁποῖον ἐθέρμανεν ἄλλοτε τὸ πνεῦμα τὸ Ἑλληνικόν, ἀπὸ τοῦ Ἀναξαγόρου καὶ τοῦ Πλάτωνος, ἀπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Κλεάνθους, μέχρι τοῦ Πρόκλου καὶ τοῦ Ἐρατοσθένους, μέλλει νὰ θερμαίνῃ ἐπὶ ἕξ μῆνας τὰ λουτρά τῆς Ἀλεξανδρείας πρὸς ἀπόλουσιν καὶ κάθαρσιν τῶν γυναικῶν τοῦ Καλίφου καὶ τῶν στρατηγῶν αὐτοῦ. Οὐδεμία φωνὴ ἠκούσθη διαμαρτυρίας κατὰ τῆς παγκοσμίου βεβηλώσεως, οὔτ' αὐτοῦ ἴσως τοῦ Φιλοπόνου Γραμματικοῦ, ἐκ φόβου ἐκδικήσεως τοῦ κατακτητοῦ, ἢ διότι οἱ υἱοὶ οὔτε τὸν νοῦν ἔχουσι πλέον, οὔτε τὸ σθένος, ἀλλ' οὔτε τὴν ἀρετὴν τῶν πατέρων· ὁμοιάζουσι μᾶλλον πρὸς τὸν καιρὸν αὐτῶν, πρόθυμον νὰ προσκυνήσῃ πάντα νέον θεόν, καὶ ν' ἀποδεχθῇ τὰς διαταγὰς παντὸς νικηφόρου δεσπότη.

Πρὸ τῆς ἀνεπανορθώτου ἀπωλείας παρηγοροῦμαι πιστεύων, ὅτι ἢ ὑπὸ τῶν Ἀράβων πυρπόλησις τῆς Ἀλεξανδρείας, τὸ τραγικόν τοῦτο ἔργον πίστεως, τὸ ὁποῖον ἐτέλεσεν ὁ ἀραβικὸς φανατισμὸς κατὰ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, καὶ τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο τὸ τελευταῖον αὐτοῦ ἀνοσιούργημα κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, εἶχε τὸν ἱστορικὸν αὐτοῦ λόγον. Τίς οἶδεν; ἴσως ἔχει δίκαιον ἕξοχος ἀρχαιοδίφης τοῦ ἑλληνικοῦ βίου⁽¹⁾, εἰπὼν ὅτι ἡ ἀνθρωπότης δὲν ἐξημιώθη ἐκ τῆς μεγάλης ταύτης πυρκαϊᾶς τῶν βιβλιοθηκῶν τῆς Ἀλεξανδρείας, διότι δυσχερῶς ἠδύνατο ν' ἀναγεννηθῇ ὁ πόθος παρὰ τοῖς νεωτέροις τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν γραμμάτων, τοσοῦτων ὑπολειπομένων συγγραμμάτων ἐκ τοῦ πνευματικοῦ θησαυροῦ τῆς ἀρχαιότητος. Μετὰ πόνου προστρέχει συνήθως εἰς τὴν ἐργασίαν ὁ εὐπορῶν, διότι δὲν αισθάνεται τὴν ἀνάγκην αὐτῆς, ἐνῶ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἀπολέσαν τὴν λαμπρὰν αὐτοῦ περιουσίαν ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκείνῃ καταστροφῇ, ἠναγκάσθη ἐκ νέου, ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου, νὰ κατάρξῃται τῆς νέας αὐτοῦ ἱστορικῆς σταδιοδρομίας.

Ὁ ἀραβικὸς κόσμος δὲν ἦτο ξένος, οὔτε πρὸς τὰς τέρφεις τοῦ

πνεύματος, οὔτε πρὸς τὰς ἀνωτέρας ἐκείνας ἐν τῷ βίῳ τάσεις, αἵτινες ἀποτελοῦσι κατ' ἐξοχὴν τὴν δόξαν τῶν ἐθνῶν, τὴν ἀποστολὴν αὐτῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ, ὡς δημιουργικῶν τῆς προόδου παραγόντων. Ἐν ταῖς χρόνοις τῆς βαρβαρότητος αὐτῶν οἱ Ἀραβες εἶχον πυρπολήσει τὰς βιβλιοθήκας τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐκ φανατισμοῦ ἢ ἐξ ἀγνοίας· ἀλλ' ἡ φύσει εὐφάνταστος καὶ διανοητικὴ ἐκείνη φυλὴ, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν νέων περιστάσεων, εἰς ἃς εὐρέθη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, δὲν ἔμεινε ξένη πρὸς τὸν περίεξ κόσμον, οὔ ὑφίσταντο ἔτι ἀμυδραὶ τινες ἀκτῖνες ἐκ τοῦ παρελθόντος. Οὕτως ἀνεπτύχθη παρ' αὐτῇ θαυμασία διάθεσις πρὸς τὴν καλλιέργειαν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν, τάχιστα ἐκδηλωθεῖσα καὶ ἐν βραχυτάτῳ χρονικῷ διαστήματι, ὡς θαυμάσιον τῶν θερμῶν κλιμάτων φυτὸν, ἐξόχους καὶ εὐθραλεστάτους ἀναδείξασα καρπούς. Οὐδέποτε φυλὴ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοσοῦτον ταχέως ὑψώθη, ἀλλὰ καὶ τοσοῦτον ταχέως κατέπεσεν. Ἐν τῇ βραχυτάτῃ ἀκμῇ τοῦ ἀραβικοῦ πολιτισμοῦ, κατὰ τὴν Ἀσίαν, κατὰ τὴν Ἀφρικὴν, κατὰ τὴν Ἰσπανίαν, αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστήμαι θεραπεύονται θαυμασίως, εἶνε δὲ ἅπαντες οἱ μῦσται αὐτῶν ἐρμηνευταί, μαθηταί, μεταφρασταί τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν ἐμπειριστῶν τῆς Σχολῆς τῆς Ἀλεξανδρείας. Περιέργος ἐκδηλοῦται ἐν τούτοις ἀντίθεσις καὶ διχασμὸς ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ τῆς φυλῆς ταύτης. Ἐνῶ ἡ ποίησις καὶ ἡ τέχνη, φλογεραὶ καὶ φαντασιώδεις, ὡς ἡ θερμὴ χώρα, ὑφ' ἣν ἐκδηλοῦνται, ἀποτυποῦσι γνησιώτατα τὸ πνεῦμα τῆς φυλῆς, τὸ ὑναντίον ἢ ἐπιστήμη καλλιεργεῖται ὑπὸ τὴν τεχνικωτάτην καὶ ἐμπειρικωτάτην αὐτῆς ἐφαρμογὴν. Ἀπεναρκώθη καὶ ἀπεκοιμήθη ὁ ἄλλος κόσμος, ἐν τε τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει, ἐντὸς τῶν σαβάνων τοῦ φανατισμοῦ, τῆς μισαλλοδοξίας, τῆς παραδόσεως, ἢ διατελεῖ ἔτι βάρβαρος καὶ ἀκατασκεύαστος, ἐν κοινωνικῇ καὶ ἐθνικῇ ἀπομονώσει· μόνον δὲ ὁ ἀραβικὸς κόσμος παρίσταται ὡς διαδεχθεὶς καὶ συνεχίζων τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, κατ' ἐξοχὴν ἐν ταῖς θεικαῖς τοῦ ἐπιστημονικοῦ βίου ἐκδηλώσεσιν. Ἐν Βαγδατίῳ καὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ κατὰ πρῶτον, ἐν Ἰσπανίᾳ ἀκολούθως, οἱ Ἀραβες σοφοὶ μεταφράζουσι τὰ συγγράμματα τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Ἰπποκράτους.

(1) Ὁ Ὀδοφρείδος Μύλλερὸς ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ τῆς αὐτοῦ ἱστορίας τῆς ἑλληνικῆς Γραμματολογίας.

κράτους, τοῦ Γαληνοῦ καὶ τοῦ Πτολεμαίου. Ἐνῶ ὁ ἀραβικὸς ρυθμὸς ἐν τῇ Ἀρχιτεκτονικῇ παρίστησι θαυμασίαν φαντασίας σύλληψιν καὶ τέχνης λεπτότητα καὶ ποικιλίαν, ἡ ἀραβικὴ ἐπιστήμη ἐν ταῖς μοναδικαῖς σχολαῖς τῆς Σαμαρκάνδης, τοῦ Βαγδατίου καὶ τῆς Σαλαμάγκας συνεχίζει τὴν μεγάλην ἐργασίαν τῆς ἐλληνικῆς ἐπιστήμης τῆς Ἀλεξανδρείας. Οὕτω καλλιεργοῦνται καὶ θεραπεύονται ἅπασαι αἱ θετικαὶ καὶ αἱ διὰ τῆς ἐπαγωγῆς σχηματιζόμεναι ἐπιστήμαι, ἡ Γεωμετρία καὶ αἱ Φυσικαὶ Ἐπιστήμαι, ἡ Ἀστρονομία καὶ ἡ Χημεία, ἡ Μηχανικὴ καὶ ἡ Ἀλγεβρα. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐφευρίσκειται καὶ ἡ νευτικὴ πυξίς, τῇ χρήσει τῆς ὁποίας μετὰ τινὰς αἰῶνας μέλλουσι ν' ἀνακαλυφθῶσι νέοι λαοὶ καὶ πολιτισμοὶ ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἐργασίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος. Διὰ τῶν Ἀράβων τούτων, διὰ τῶν μεγάλων αὐτῶν κατὰ Δύσιν καὶ Ἀνατολὴν ἀντιπροσώπων τοῦ Ἀβερρόη καὶ τοῦ Ἀβικένα, κηρύσσεται ὁ Ἀριστοτέλης, *urbī et orbī*, ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν φιλόσοφος διὰ τοῦ αὐτοῦ ἔφα, ὡς ὁ ὑπέρτατος τῶν μέχρι τοῦ χρόνου ἐκείνου διερμηνέων τῶν ἀποκρύφων τῆς φύσεως. Ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τούτους ἐξεγείρεται βραδέως, ἀλλὰ σταθερῶς ἡ νέα ἀνθρωπότης, ἐκδηλοῦται δὲ ἡ ἔγερσις αὕτη ἐν τῷ πνευματικῷ βίῳ διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ποικίλων φιλοσοφικῶν σχολῶν καὶ αἰρέσεων τοῦ μέσου αἰῶνος, καὶ ἐν τῷ κοινωνικῷ καὶ τῷ πολιτικῷ βίῳ διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν τεχνῶν καὶ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν ἐν ταῖς σχέσεσι τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ ἀραβικὸς κόσμος ὁμοιάζει πρὸς τὰ φωτεινὰ ἐκεῖνα μετέωρα, τὰ ἐπὶ τινὰς στιγμὰς σελαγίζοντα ἐπὶ τοῦ στερεώματος, ἵνα καταπέσωσι μετ' ὀλίγον εἰς νύκτα αἰωνίαν. Ἐκλείπει μετὰ βραχυτάτην ἀκμὴν, ἐξαφανιζόμενος πρὸ τῆς παγερᾶς πνοῆς, ἐν Ἀνατολῇ μὲν τῶν υἰῶν τοῦ Ὄσμαν, τῶν τέκνων ἐκείνων τῆς καταστροφῆς καὶ τῆς ἐρημώσεως, περὶ ὧν ἐγράφη, ὅτι ὅπου πατήσῃ ὁ ποῦς αὐτῶν ἡ φύσις μαραίνεται, ἐν δὲ τῇ Δύσει ὑπὸ τῆς μισαλλοδοξίας καὶ τοῦ φανατισμοῦ τῶν Ἰσπανῶν τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως. Ἄλλ' ἡ διάβασις αὐτοῦ διὰ τῆς ἱστορίας καταλείπει βαθυτάτα ἴχνη. Ὑπὸ τὴν διαλεκτικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, τὴν διὰ τῶν Ἀράβων κατ'

ἐξοχὴν μεταδοθεῖσαν εἰς τὸν νεώτερον κόσμον, ἡ ἐξεγειρομένη Εὐρώπη ἄρχεται σκεπτομένη καὶ δρῶσα. Ὡς ἄλλοτε ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ, ἡ ἐλληνικὴ ἐπιστήμη προοιμιάζεται διὰ τῆς ἐμπειρικῆς μεθόδου, τῆς φυσικῆς ἐρεύνης τῶν φιλοσόφων τῆς ἰωνικῆς Σχολῆς, πρὶν ἢ ἐκδηλωθῇ ἐν τῷ ἰδανισμῷ τῆς τέχνης τοῦ Φειδίου καὶ τῆς μεταφυσικῆς τοῦ Πλάτωνος, οὕτω καὶ ἤδη ἡ νεωτέρα εὐρωπαϊκὴ ἐπιστήμη προοιμιάζεται διὰ τῆς ἐμπειρικῆς ἐργασίας τῶν Ἀράβων, ὧν ἀπόστολοι καὶ διάδοχοι θὰ ἐξέλθωσι μετ' ὀλίγον ἀπὸ τῶν μοναστηρίων, τῶν ἀκαδημιῶν καὶ τῶν πανεπιστημίων τῆς ἐξεγειρομένης Εὐρώπης οἱ περὶ τὸν Ἀβαιλάρδον, τὸν Ραιμόνδον Λούλλιον, Ἀλβέρτον τὸν Μέγαν, Ρογήρον τὸν Βάκωνα, μὲ τὸ γνωστὸν αὐτοῦ δόγμα, τὴν μέθοδον τῆς νέας ἤδη, τῆς ἀρχομένης τῶν ὄντων ἀπόψεως—ἡ φύσις ἐξαγνίζει...

Ἡ φύσις ἐξαγνίζει ἦτο ἡ ἐπάνοδος τῆς ἐξεγειρομένης ἀνθρωπότητος εἰς τὴν φύσιν, εἰς τὴν ζωὴν, εἰς τὴν δημιουργίαν. Μακρὰ εἶνε αἱ περιπέτειαι, δυσχερεῖς οἱ ἀγῶνες, οὓς μέλλει νὰ διαξαγάγῃ ὁ νέος κόσμος κατὰ τοῦ πνεύματος τοῦ παρελθόντος ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει. Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ ἡ νέα ἐπιστήμη, ἀμυδρῶς μόνον συνειδυῖα, φελλίζουσα μόλις τὸν σωτήριον λόγον τῆς ἀπολυτρώσεως, παλαίει κατὰ τῆς παραδόσεως τοῦ καθολικισμοῦ, ἐν τῷ κολοσσιαίῳ ἀγῶνι τῆς κοσμικῆς καὶ τῆς πνευματικῆς ἀρχῆς, τοῦ πάπα καὶ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐν τῇ νυκτὶ τοῦ δεκάτου τρίτου αἰῶνος, ὁ Γιβελλῖνος Ἀλιγιέρης ἀποκαλύπτει τὸ μυστικὸν φῶς τῆς Θείας Κομωδίας, τῆς φοβερᾶς ταύτης τριλογίας τῆς Ζωῆς καὶ τοῦ Θανάτου, ἐνῶ διὰ τῆς Μοναρχίας ἀναπετάννυσι τὸ σύμβολον τῆς νέας πολιτικῆς πίστεως, τῆς χειραφεσίας τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πολιτείας ἀπὸ τῶν μορμολυκείων τοῦ θεοκρατικοῦ καθεστώτος. Μυστηριώδης νύξ, θαυμάσιον διαχέουσα φῶς ἐν τοῖς ἀπορρήτοις τῶν γοθικῶν μητροπόλεων, ἐν τοῖς ἐγκάτοις τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς! Ὁ Δάντης ἔχει ὁδηγὸν τῶν μυστικῶν αὐτοῦ περιπλανήσεων, τῶν καταβάσεων αὐτοῦ εἰς τὸν Ἄδην, καὶ τῶν ἀναβάσεων εἰς τὸν Οὐρανὸν, τὸν μετὰ τοῦ Ἀριστοτέ-

λους ἕτερον διδάσκαλον καὶ μάντην τοῦ μέσου αἰῶνος, τὸν μαθητὴν τοῦ Ὀμήρου, τὸν γλυκὺν κύκνον τῆς Μαντούης Βεργίλιον. Μακρόθεν ὑποφώσκει μυστηριώδες ἔτι, γλυκὺ, ἀνέσπερον φῶς ἐπὶ τοῦ διανοιγομένου σαπφειρώδους ὀρίζοντος :

« dolce color d'oriental zaffiro. »

χαρμόσυνον ἔμβλημα καὶ ἄγγελμα τῆς τελουμένης παλιγγενεσίας, τὸ ὁποῖον διορᾷ ἐν ταῖς ὀπτασίαις αὐτοῦ ὁ ποιητὴς τῆς Θείας Κωμωδίας, τὸ ὁποῖον μετ' ὀλίγον μέλλει νὰ ἐκπέμψῃ διαχυεῖς ἀκτῖνας πολιτισμοῦ, ἐξημερώσεως, δικαιοσύνης. Πόθεν ἤρχετο τὸ φῶς ἐκεῖνο τὸ μυστικόν, τὸ ὁποῖον ἔψαλλεν εἰς ἀμιμήτους στροφάς ὁ Δάντης. Ἄπαντες τὸ ἐμάντευον ἤδη· ἅπαντες μετέβαινον εἰς τὴν Ἀνατολὴν πρὸς φωτισμὸν παρ' αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν Σταυροφόρων ἱπποτῶν τοῦ τάφου τοῦ Σωτῆρος, μέχρι τῶν λογίων προδρόμων τῆς Ἀναγέννησεως. Οἱ Ἄραβες διὰ τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος εἶχον ρίψει ἤδη βαθύτατα τὸν σπῶρον τῆς ἐρεῦνης καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀναλύσεως τῶν ὄντων ἐν τῇ Ἰσπερίᾳ. Πᾶν ὅ,τι ἐδημιούργησαν καὶ κατέλιπον ὀπίσθεν αὐτῶν ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας τῆς ἐλληνικῆς διανοίας· ἀλλ' ἡ μαθηματικὴ αὐτῶν διαλεκτικὴ, διαφθαρεῖσα ταχέως εἰς σχολαστικὴν λεπτολογίαν, δὲν ἐξέρκει μόνη εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῆς νέας δημιουργίας. Ἀπητειτό τις ἰδεωδεστέρα πνοή, θερμότερον ρεῦμα ἠθικῆς συγκινήσεως. Ὀλίγος χρόνος ἀκόμη, καὶ τὸ γλυκὺ φῶς τοῦ ἀνατολικοῦ σαπφείρου, οἷον ὠνειροπόλει αὐτὸ καὶ ἀνέμελπεν ὁ προγεγραμμένος πολίτης τῆς Φλωρεντίας, ὡς τὸ ἀνέσπερον φῶς τῆς νέας πίστεως καὶ ἐργασίας τῆς ἀνθρωπότητος, μέλλει νὰ διαχύσῃ τὰς θερμουργοὺς καὶ εὐεργετικὰς αὐτοῦ ἀκτῖνας ἐπὶ τοῦ ποικίλως ἤδη ζυμωθέντος καὶ διαχυλακισθέντος ἐδάφους τῆς Αὐσωνίας, διαγράφον διὰ λαμπρῶν χαρακτήρων ἐπὶ τοῦ διανοιγομένου νέου ἱστορικοῦ ὀρίζοντος τὴν παλαιὰν προσφώνησιν τοῦ εὐσεβοῦς Αἰνείου, κομίζοντος πρὸς ξένας ἀκτὰς τὰ ἱερὰ τῆς κατερειπωθείσης πατρίδος: *Italiam, Italiam!*

. Τῆς ἱστορίας ὁ βίος εἶνε διηγετικὸς ἐξέλιξις καὶ μεταμόρφωσις. Ἐὰ πάντα φθείρονται καὶ παρέργονται ὑπὸ τὴν καταστρεπτικὴν δύναμιν τοῦ χρόνου. Ὅπως αἱ ἡμέραι τοῦ ἀνθρώπου εἶνε γόρτος, οὕτω γόρτος εἶνε καὶ αἱ ἡμέραι τοῦ ἐκάστοτε ἱστορικοῦ πνεύματος, ἐκλείποντος ὑπὸ τὴν πνοὴν τοῦ λιθοῦ τοῦ θανάτου, ἵνα παραδώσῃ τὰ σκῆπτρα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐργασίας εἰς τὸν νέον κόσμον, τὴν νέαν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐκλείπουσιν ἔθνη καὶ λαοὶ ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ βίου, συγχρόνως δὲ καὶ τὸ ἐκπροσωποῦν αὐτὰ ἐκάστοτε ἱστορικὸν πνεῦμα· ἀλλὰ μόνη ἡ Ἑλλάς δὲν ἐξέλιπε καὶ ὡς ἔθνος, καὶ ὡς κοινωνία, καὶ ὡς ἰδέα. Ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου, ἀπὸ ἑνδεκα ἡδὴ αἰῶνων, ἀκτινοβολεῖ ἐκ νέου ὁ ἀστὴρ τοῦ ἐλληνικοῦ κόσμου, ὁ προοιμιάσθεις διὰ τῶν Γρηγορίων καὶ τῶν Χρυσοστόμων, ἐκπέμπων ἀείποτε ἀκτῖνας φωτὸς καὶ ζωῆς ἐν τῇ ζοφερᾷ νυκτὶ τοῦ μέσου αἰῶνος, ἐν ἣ παροδικὴν μόνον παρέστησαν μετεώρου τροχίαν οἱ Ἄραβες· εἶνε ὠχρὸς, ἄτονος, στείρος τοῦ θερμουργοῦ ἐκείνου πυρὸς, τὸ ὁποῖον ἐθέρμαινεν ἄλλοτε τοὺς φιλοσόφους τῆς Ἀκαδημίας, τοὺς ρήτορας τῆς Πυκνός, ἀλλ' εἶνε τὸ μόνον ἀκτινοβολοῦν ἔτι φῶς τοῦ λόγου καὶ τῆς σκέψεως. Παρῆλθον αἰῶνες ἤδη, ἀφ' ὅτου ὁ Ἰουστινιανὸς, ὁ ἐκ μοίρας κλείων τελείως τὰς πύλας τῆς ἱστορίας τοῦ ἀρχαίου κόσμου, διέτασσε τὴν ἀπὸ τοῦ κράτους αὐτοῦ ἔξωσιν τῶν τελευταίων φιλοσόφων τῆς ἐθνικῆς Ἑλλάδος, οἵτινες εὗρισκον καταφύγιον καὶ συνδρομὴν παρὰ τῶ ἠμόφρονι αὐτῶν βασιλεῖ τῶν Περσῶν Χοσρόη, καὶ συγχρόνως διενήργει τὴν κωδικοποίησιν τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, ἐξαγγέλλων οὕτω τὴν κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν στείρωσιν τῶν λαῶν, ὧν ἐδέσποζε, λόγῳ δικαίου καὶ λόγῳ πνευματικῆς ἐργασίας. Διὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ καταβάλλονται καὶ τὰ τελευταῖα ἴγνη τῆς κλασικῆς παιδείσεως, τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας τοῦ ἔθνους. Ἀλλ' ἐπιζῆ ἡ γλῶσσα, τὸ λεπτόν ἐκεῖνο καὶ θαυμάσιον ὄργανον τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς δράσεως τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος. Ἐκτοτε, δέκα ὅλους αἰῶνας, ἡ σκέψις τοῦ Πλάτωνος, ἡ μοῦσα τοῦ Δημοσθένους, εἰ καὶ παραμεμορφωμένα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον, εἶνε τὸ ὑπόδειγμα τοῦ χρονογράφου, τὸ πρότυπον τοῦ ἀπ' ἀμβωνος ρήτορος.

Μετ' ὀλίγον θὰ πέσῃ καὶ ἡ χιλιετής αὕτη δρυς, κατὰ τὸν ιστορικὸν νόμον τῆς γενέσεως καὶ τῆς φθορᾶς, ἐξηντλημένη ἐσωτερικῶς, ἀπολέσασα τὴν ρώμην αὐτῆς, ὑπὸ τὰς ἀγόνους θεολογικὰς συζητήσεις, ὑπὸ τὴν ἔλλειψιν παντὸς ἀνωτέρου πόθου καὶ ἰδεώδους. Θὰ ἐκλίπη ὁ ὀσημέραι ἀμαυρούμενος ἀστὴρ ἀπὸ τοῦ ιστορικοῦ ὀρίζοντος τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλὰ διὰ νὰ καταυγάσῃ ἄλλην κοινωνίαν, ἄλλους λαοὺς, διὰ νὰ προπαρασκευάσῃ νέαν κοινωνικὴν καὶ πνευματικὴν περίοδον.

Ἰπῆρξάν χαιρέκαχοι ιστορικαὶ Κασσάνδραι περὶ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἀναμφιβόλως, ἐν σατανικῇ ἡδονῇ ἐπιφωνήσασαι ἀπέθανεν ἡ Ἑλλάς, ἐλπίζουσαι ὅτι ὁ ἀποθάνη μετ' αὐτῆς καὶ τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα, τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον μόνον ἠδύνατο ν' ἀντιταχθῇ κατὰ τῶν ἀπορροφητικῶν τάσεων ἀπολύτου πνευματικῆς ἐξουσίας, συντριβούσας ὑπὸ τὴν πτέρναν αὐτῆς πᾶσαν ἐκδήλωσιν ἐλευθέρως ψυχῆς καὶ ζωῆς! Ἡ ρωμαϊκὴ ἐξουσία ἠυφράνθη ἀπὸ καρδίας, μεθ' ὅλην τὴν προσποίητον αὐτῆς ἐπίδειξιν λύπης, ἐπὶ τῇ πτώσει τῆς ἐλληνικῆς δυνάμεως ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἐλπίζουσα ὅτι μετ' αὐτῆς θὰ ἐκλίπη καὶ ἡ δύναμις τοῦ ἀντιμάχου ἐλληνικοῦ πνεύματος· ἀλλὰ θὰ αἰσθανθῇ μετ' ὀλίγον προσβάλλον τὰ στήθη αὐτῆς τὸ ξίφος τοῦ πνεύματος τούτου. Ἐπεσε τὸ Βυζάντιον! ἐξέλιπε τὸ τελευταῖον προπύργιον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὸ ἄλλοτε προπύργιον αὐτῆς τῆς Εὐρώπης, ἡ ὑστάτη ἄγκυρα τοῦ γένους! Ἐπεσεν ὁ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τῆς πολεμικῆς αὐτοῦ ἀσπίδος. Συμφορὰ! ἡ ἡμισέληνος κυματίζει ἐπὶ τῆς ἀγίας Σοφίας, καὶ δὲν ἀκούεται πλέον ὑπὸ τοὺς θόλους αὐτῆς ἀντηχοῦσα ἡ λειτουργία τοῦ Βασιλείου, ἡ ψαλμωδία τοῦ Δαμασκηνοῦ. Τὸ ἄσμα τοῦ Μουεζίμη θὰ ἐκφωνήσῃ μετ' ὀλίγον τὴν φοβερὰν ἐπὶ τῇ νίκῃ χαρὰν διὰ τῆς ἐθνικῆς ἐπικλήσεως: Εἷς εἶνε ὁ Θεὸς, καὶ Μωάμεθ ὁ προφήτης του! . . .

Καὶ ἤδη πορεύου, Λάσκαρι, καὶ σεις Χαλκοκονδύλη καὶ Γεμιστέ, καὶ Βησσαρίων καὶ Ἀργυρόπουλε, μετὰ τῶν ἱερῶν λειψάνων τῆς δουλωθείσης πατρίδος. Ὅπως μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ καταστροφὴν, οἱ πολῖται τῶν Ἀθηναίων, ψάλλοντες τοὺς στίχους τοῦ Σο-

φοκλέους καὶ τοῦ Εὐριπίδου, ἐξηγόραζον τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν, σεις οἱ τελευταῖοι ἱερούργοι τῆς ἀθανάτου θρησκείας, ὑπὸ τὴν σκέπην καὶ τὴν προστασίαν τῶν ἐθνικῶν περιάπτων τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Πλάτωνος, θέλετε τύχει τιμῆς, δεξιώσεως, ἀναγνωρίσεως ἐν τῇ ξένῃ, πρὸς ἣν πορεύεσθε μετὰ τῆς πατρίδος κληρονομίας. Κατεβλήθη τὸ ἔθνος, ἀλλ' ἐπιζῆ τὸ πνεῦμα. Ὅπου εἰσδύσῃ τούτο, θὰ καταφλέξῃ, θὰ συγκινήσῃ, θὰ προκαλέσῃ παλιγγενεσίαν, Ἀναγέννησιν! Ἐπὶ τῆς κεντρικῆς πλατείας τῆς Φλωρεντίας ὁ ἀκουσθῆ ὄαυτον ἢ βράδιον ἢ ἰσχυρὰ φωνὴ τοῦ μοναχοῦ Σαβοναρόλα, κραυγάζοντος πρὸς τὸν λαὸν τῆς ἐθνικῆς πόλεως τὸ Μετανοεῖτε, καὶ συμβουλεύοντος τὴν καταστροφὴν τῶν μνημείων τῆς ἐλληνικῆς τέχνης, τὸν ὄλεθρον τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ ἐλληνικοῦ λόγου. Ὁ φανατικὸς μοναχὸς τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος ὁ ἀναμνησθῆ τοῦ αὐστηροῦ Κάτωνος τῆς ρωμαϊκῆς δημοκρατίας. Ἀλλὰ τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα θὰ κατισχύσῃ καὶ πάλιν ἀκμαῖον, θερμὸν, δημιουργικὸν, ἐν τῇ συνειδήσει τῆς Ἰταλίας· ἡ διαπλαστικὴ αὐτοῦ δύναμις θὰ ἐκδηλωθῇ μετ' ὀλίγον ἐν πάσῃ αὐτῆς τῇ ἀκμῇ, ἀλλ' ἅμα καὶ ἐν ἀπάσῃ τῇ τέχνῃ, ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τῆς ἀρχαίας ἐμπνεύσεως. Ἐν τῇ λαμπρᾷ παρά τὸν Ἄρνον πόλει, ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ, ἔνθα εἶδε τὸ φῶς τοῦ βίου ὁ μέγιστος τῶν ραψωδῶν καὶ τῶν προφητῶν τοῦ Μέσου αἰῶνος, ὁ θεῖος ποιητὴς τῆς θείας Κωμωδίας, μέλλει νὰ ἐξελιχθῇ ἐκ νέου τὸ δράμα τῆς ἐλληνικῆς Ἀναγεννήσεως. Ἡ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῶν Ἀθηναίων σκοτεινὴ πολίχνη τῆς Ἐτρουρίας θέλει ἀναπτύξῃ ἤδη, ἐν μέσῳ τῶν ἀγώνων τῆς ζωῆς καὶ τῆς ποιήσεως, τὴν περικαλλῆ εἰκόνα τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος. Ἡ ὁρμὴ τῶν πολιτικῶν ἀγώνων, ὅταν αὕτη ἦνε εὐγενής, ἐντιμὸς καὶ γενναῖα, ὅταν ἀπορρέῃ ἀπὸ τῶν ἐλατηρίων τῆς ἐπιδιώξεως τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, ἐγκυμονεῖ τὴν ὁρμὴν καὶ τὸν ζῆλον τῆς πνευματικῆς ἐργασίας. Αἱ πολυθρύλητοι κοσμοϊστορικαὶ ἔριδες τῶν Γουέλφων καὶ τῶν Γιβελίνων, τῶν Πατρικίων καὶ τοῦ λαοῦ, τῶν θιασωτῶν τοῦ παπικοῦ κύρους καὶ τῆς κοσμικῆς ἐλευθερίας, παρέχουσι σθένος καὶ ἀκμὴν εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν τῆς πόλεως. Ἐνταῦθα τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα,

ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις καὶ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ ἑλληνικοῦ, ἡ δὲ διεκδικήθη τὰ δίκαια τῆς ἐλευθερίας, ἡ ἐπανεύρη τὰς ἀγνάς τέρφεις τῆς τέχνης, ἡ δὲ πλατωνικὴ Ἀκαδημία τῆς Φλωρεντίας, ἐν τοῖς περιλαλήτοις κήποις τοῦ μεγάλου Μεδίκου, ἡ ἐπανακαλέσθη εἰς τὴν ζωὴν τὰ πλατωνικὰ ιδεώδη, τὰς θαυμασίας μελέτας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ ὁ Λαυρέντιος Μέδικος, τύραννος, φιλόσοφος καὶ ποιητὴς τῆς Φλωρεντίας, ἡ ὁ ἕτερος ἀμαρτωλὸς Μέδικος, Λέων ὁ Δέκατος, ἡ δοξάσωσι καὶ πάλιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, τὰς πάσεις αὐτοῦ καὶ τὰ ιδεώδη, ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν σκέψιν τοῦ Μιράνδολα, ὑπὸ τὴν καλλιτεχνικὴν γραφίδά καὶ σμίλην τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου καὶ τοῦ Ραφαήλου, τοῦ Περουγίνου καὶ τοῦ Τιτσιανου, ὑπὸ τὸν μυστηριώδη διαβήτην τοῦ Λεονάρδου Δαβίντση, ἡ ὑπὸ τὸν ἀξιωματικὸν κάλαμον τοῦ Μακιαβέλλη, ἐν τῷ μέσῳ τῶν κλυδώνων καὶ τῶν καταγίδων τῆς Ἰταλίας, τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν αὐτῆς διαιρέσεων καὶ ἀναστατώσεων, ὄνειροπολήσαντος μίαν Ἰταλίαν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῆς ἑλληνικῆς Φλωρεντίας, καὶ μὴ διστάσαντος νὰ συμβουλεύσῃ αὐτῇ τὰ βιαιότατα τῶν φαρμάκων, ὡς καὶ τὰ δραστικώτατα, ἵνα θυσιάσῃ τὴν τιμὴν αὐτοῦ καὶ τὸ κύρος ὑπὲρ τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς Ἰταλίας.

Διὰ τῆς Ἀναγεννήσεως τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐτέλεσε μίαν τῶν πτήσεων ἐκείνων, αἵτινες σπανίως ἐκδηλοῦνται ἐν τῇ ἱστορίᾳ, αἵτινες ἔχουσι σημασίαν αἰώνων, δι' ὧν διατυποῦται πράγματι κοσμοϊστορικὴ περίοδος. Ἄλλ' ἡ νέα αὕτη μετεμψύχωσις τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἔχει τι τὸ μαντικόν, τὸ μαγικόν, τὸ μυστηριώδες, τὸ δυσεξήγητον. Οὐδεὶς θὰ εἴπῃ τὸ ἀληθὲς αὐτῆς ὄνομα, οὐδεὶς θὰ κατανοήσῃ πλήρῃ τὴν ἀληθῆ αὐτῆς φυσιογνωμίαν. Καθ' ὅλας τὰς σχέσεις τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς ἐπικρατεῖ ὁ ἐνθουσιασμός, ἡ ἔμψυξις, ἡ ποίησις· ἀλλ' ἅμα καὶ ὁ δισταγμός, ἡ ἀρνησις, ἡ ἀπελπισία. Φαντάσθητε τὴν πάλιν τῶν δύο πνευμάτων, τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ πονηροῦ, τοῦ Ἀριμάνου καὶ τοῦ Ὀρομάζδου, καὶ θέλετε κατανοήσῃ τὴν εἰκόνα, τὰ ιδεώδη, τὰς τάσεις τῆς Ἀναγεννήσεως. Σπανίως ἡ κοινωνία ἐξεδήλωσε ποσαύτην

ἀκμήν, ποσαύτην ρώμην, ποσαύτην ἔξαρσιν, ὅσην κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τῆς νέας παλιγγενεσίας, ἐξ ἧς μέλλει ν' ἀπορρεύσῃ ἡ νέα ἀνθρωπότης. Ἡ πίπτουσα καὶ ἀποχωροῦσα ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ βίου γηραιὰ κοινωνία ἐκδικεῖται διὰ τοῦ ἐγκλήματος, πίπτουσα τὸ πάρθιον βέλος κατὰ τῆς νέας κοινωνίας, ἣτις ἐπίσης δὲν διστάζει, πρὸς Θρίαμβον ἑαυτῆς, νὰ καταφύγῃ εἰς τὰ ἔσχατα τῶν μέσων, εἰς τὰ ἀπαγορευόμενα καὶ ὑπὸ τῆς ἠθικῆς καὶ ὑπὸ τοῦ δικαίου, πρὸς ἐπιτυχίαν. Ὁ σκοπὸς καθ' ἑαυτὸν εἶναι τὰ μέσα. Τοιοῦτον εἶνε τὸ κατισχύσον ἐν ταῖς σχέσεσι τῶν ἀνθρώπων δόγμα, ταῖς προσωπικαῖς, ταῖς οἰκογενειακαῖς, ταῖς κοινωνικαῖς, ταῖς δημοσίαις. Ἄλλ' ἀφ' ἑτέρου πόσαι ἀντίθετοι εἰκόνας μεγαλείου, ὑψηλῆς συλλήψεως, τεχνικωτάτης δημιουργίας! Παρὰ τὴν σκοτεινὴν καὶ μυστηριώδη φυσιογνωμίαν τῶν Βοργιῶν, τῶν τύπων τούτων τοῦ ἐγκλήματος, τῆς ἐκδικήσεως, τῆς φρίκης, οἶονεὶ τοῦ πλανωμένου ἀγγέλου τῆς καταστροφῆς ἐπὶ τῶν ὠραίων τῆς Ἰταλίας χωρῶν, πόσαι ἄλλαι εἰκόνας ἰδανικώτεραι, εὐγενέστεραι, προσφιλέστεραι, πόσα πνεύματα δημιουργικὰ, νυχθημερὸν ἐργαζόμενα, μετὰ τεραστίου ζήλου καὶ πίστεως πρὸς τὴν ἀποκάλυψιν τῶν ἀποκρύφων τοῦ βίου καθ' ὅλας αὐτοῦ τὰς σχέσεις! Ὁ αἰὼν οὗτος τοῦ Σάρπη καὶ τοῦ Βοργία, τῶν θεωρητικῶν καὶ τῶν ἀποστόλων τοῦ ἐγκλήματος, τῆς δολοφονίας καὶ τῆς βίας, ἔσται ἐπίσης ὁ αἰὼν τοῦ Ραφαήλου, τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου καὶ τοῦ Δαβίντση, δημιουργούντων τοὺς αἰωνίους τύπους τοῦ καλοῦ, ὁ αἰὼν τοῦ Κολόμβου, τοῦ μαντικοῦ τούτου ἐνθουσιαστοῦ τῆς Νέας Ἀτλαντίδος, ἣτις τοσοῦτον εἶνε προωρισμένη νὰ εὐρύνη τὸν ὀρίζοντα τῶν ἀνθρώπων, καὶ νὰ ὑποδείξῃ αὐτοῖς τὴν δυνατότητα τῆς πραγματώσεως τῶν κοινωνικῶν ἐκείνων καὶ πολιτικῶν τύπων, πρὸς ἐπίτευξιν τῶν ὁποίων τοσοῦτων ἠγγρύπησεν, εἰργάσθη καὶ ἠγωνίσθη ἐπὶ ματαίῳ ἡ Ἀναγέννησις. Αὕτη παρίσταται ὑπὸ μύρας φάσεις, ἀλλ' εἶνε ἡ αὕτη κατ' οὐσίαν ἀείποτε, πλήρης, ἐνιαία, ἐνθουσιώδης, μὴ διστάζουσα νὰ προβῇ πρὸς τοὺς ἀπωτάτους ὀρίζοντας τῶν τάσεων καὶ τῶν πόθων τοῦ ἀνθρώπου. Ἄνευ ὀρισμένου συστήματος ἐργαζομένη, ἀλλ' ὑπὸ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦ-

μα, ἐκδηλοῦται ἐκάστοτε ἐργαζομένη, καταστρέφουσα μᾶλλον ἢ δημιουργοῦσα, ἀλλὰ πρὸς ἓνα τείνουσα σκοπὸν, ὑπὸ μιᾶς κατειλημμένη μονομανίας, τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πνεύματος· καὶ τοῦτο ἐπιτυγχάνει καθ' ὁλοκληρίαν, ἀποκαλύπτουσα εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τοὺς ἀθανάτους ἐκείνους κανόνας τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ, τοῦ τρισυκοστάτου τούτου θεμελίου παντὸς πολιτισμοῦ καὶ πάσης κοινωνικῆς ἐργασίας, ἐφ' ὧν μέλλει ν' ἀνεγείρη τὸ οἰκοδόμημα αὐτῆς στερεὸν, ὑπέροχον, καλλιτεχνικόν, ἡ νέα κοινωνία ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ παρελθόντος.

Ἡ τέχνη τῆς Ἀναγεννήσεως, ἡ ὑψίστη κατ' ἐξοχὴν παράστασις τῶν χρόνων ἐκείνων, εἶνε ἡ συμπαθὴς ἐκείνη καὶ φιλόανθρωπος Ἔστιάς, ἥτις μέλλει, ὑπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ φωτός τοῦ πολιτισμοῦ, νὰ φωταγωγήσῃ καὶ τὴν λοιπὴν Εὐρώπην. Εἶνε ἀληθὲς, ὅτι ἡ Ἀναγέννησις διευτυπώθη κατὰ πρῶτον ἐν Ἰταλίᾳ, ἐνθα καὶ κατ' ἐξοχὴν ἐξεδηλώθη, ἕνεκα πολλῶν ἱστορικῶν καὶ γεωγραφικῶν λόγων, ἀλλ' ἐξηπλώθη μετ' ὀλίγον καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην, ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον τύπους καὶ χαρακτῆρας. Ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ, ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Ὀλλανδίᾳ, ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἑλβετίᾳ, ἡ θεραπεία τῶν ἐλληνικῶν γραμμᾶτων ἀναπτύσσει πρωτοφανῆ ζωὴν καὶ δραστηριότητα ἐν τῇ πνευματικῇ καὶ κοινωνικῇ ἐργασίᾳ τῶν χρόνων ἐκείνων. Ἡ ἀνακάλυψις τῆς τυπογραφίας εἶνε προωρισμένη νὰ καταστήσῃ εὐρυτάτην τὴν δημοσιότητα τῶν δημιουργημάτων τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος, προσιτῶν ἤδη εἰς ἅπασας τὰς κοινωνικὰς τάξεις καὶ ἀποχρώσεις. Ἡ ἀνθρωπότης καθίσταται εὐθυμοτέρα, ἐξερχομένη ἀπὸ τῆς σκοτεινῆς μελαγχολίας, τῶν μυστικῶν ἐκστάσεων τοῦ Μέσου αἰῶνος. Ἐν τῇ πρωίᾳ τοῦ νέου βίου, ἀλλ' ὑπὸ τὴν μελαγχολίαν ἔτι τοῦ παρελθόντος, ἐκτοξεύει κατ' αὐτοῦ τὸν ἀμίμητον, τὸν ὁμηρικὸν αὐτοῦ γέλωτα, ὁ ποιητὴς τοῦ Γαργαντούα, ἱερεὺς τοῦ Χριστοῦ ἅμα καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος, ὁ Ραβελαι ἐκείνος, ὁ Βολταῖρος τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος, ὁ μέλλων νὰ κλονίσῃ τὸ σεσαθρωμένον οἰκοδόμημα τοῦ καταρρέοντος παλαιοῦ κόσμου διὰ τῆς εὐθυμίας μέλλον καὶ τοῦ γέλοντος, ἡ διὰ τῆς ἐρεῦνης καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς σοβαρότητος. Ἡ

Ἰταλία εἶνε τὸ κέντρον, τὸ ἐργαστήριον καὶ ἡ ἀληθὴς ἐστία τῆς Ἀναγεννήσεως, ἀλλ' αἱ θερμοουργοὶ αὐτῆς καὶ ζωοποιοὶ ἀκτῖνες προβαίνουνσι μέχρι τῶν ἀπωτάτων χωρῶν τῆς Εὐρώπης. Ἐν τῇ τέχνῃ, ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐν τῇ πνευματικῇ καθόλου δημιουργίᾳ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ βίου ἡ Ἑλλάς, ἡ Ἀναγέννησις, ρίπτουσι θαυμάσιον σπῆρον πίστεως, ιδεώδους, ἐρεῦνης, συζητήσεως. Ἐκ δὲ τοῦ σπόρου τούτου μέλλουσι νὰ βλαστήσωσιν ἅπαντες ἐκεῖνοι οἱ πρόδρομοι τῆς νέας κοινωνίας, οἱ προωρισμένοι νὰ ἐγκαινίσωσι τὸν νέον βίον τῆς ἀνθρωπότητος. Ἑρμηνευταὶ καὶ οἰωνοπόλοι τῶν ἐλληνικῶν γραμμᾶτων, ὡς τῶν ἀθανάτων συμβόλων τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐλευθερίας, οἱ ἀνθρωπισταὶ ἐπικληθέντες δικαίως, οἱ Στέφανοι καὶ οἱ Ἀρετῖνοι, οἱ Ἑρασμοὶ καὶ οἱ Σκαλίγεροι, οἱ Μελάγγθονες καὶ οἱ Κορνήλιοι Ἀγρίππαι, εἶνε πεποτισμένοι ὑπὸ τοῦ νόματος τούτου τῆς ἐλληνικῆς παιδείσεως καὶ σοφίας, τῆς ὁποίας ἀρκεῖ νὰ ἦνε ἀπλοῦ ὑπομνηματιστὰὶ μόνον, διὰ νὰ ἦνε οἱ δημοτικώτατοι καὶ οἱ σημαντικώτατοι τοῦ καιροῦ τῶν. Ἐκτὸς τῶν μεταρρυθμιστῶν τῶν γραμμᾶτων, ὑπάρχουσιν οἱ ὀρησκευτικοὶ καὶ κοινωνικοὶ μεταρρυθμιστὰὶ, παλαισταὶ ἀτρόμητοι κατὰ τῆς αὐταρχικῆς ἐξουσίας, ἣν ἐξασκοῦσιν ἢ τε ἐκκλησιαστικῇ καὶ ἢ πολιτικῇ ἐξουσίᾳ, τὸ θεῖον κῦρος καὶ τὸ κοινωνικὸν προνόμιον. Ἀπὸ τῶν χρόνων ἔτι τῆς Ἀναγεννήσεως ἐκδηλοῦται πλήρης ἡ ὀρησκευτικῇ καὶ κοινωνικῇ μεταρρύθμισις, ἡ διὰ τοσοῦτων μεγάλων χαρακτήρων ἀποδυομένη ἔκτοτε εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς νέας παλιγγενεσίας, διὰ τοῦ Γερμανοῦ ἱππότητος Οὐλερίχου τοῦ Χούπτεν, διὰ τοῦ Ἀγγλοῦ ἀρχικαγκελαρίου Θωμᾶ τοῦ Μώρου, καὶ διὰ τοσοῦτων ἄλλων θιασωτῶν τῆς Ἀναγεννήσεως, μέχρις οὗ ἡ μεγάλη αὕτη μεταρρύθμισις ἐκδηλώθη ἐν ἀπάσῃ αὐτῆς τῇ ἀκμῇ καὶ ἐνεργείᾳ, ἀπὸ τοῦ Ἑλβετοῦ Ζβίγκλη καὶ τοῦ Γερμανοῦ Λουθήρου, μέχρι τοῦ Οὐίγωνος Γροτίου, τοῦ θαύματος τῆς Ὀλλανδίας, τοῦ εὐγενεστάτου τῶν θεωρητικῶν τοῦ δικαίου περὶ τοὺς χρόνους ἐκείνους, μέχρι τοῦ μεγίστου τῶν ἡρώων τῆς Μεταρρυθμίσεως, τοῦ ὑπὲρ τῆς νεωτέρας πίστεως καὶ ἐλευθερίας πεσόντος Σουηδοῦ Γουστάβου Ἀδόλφου, ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ ὁποίου εἶχεν εὐρεθῆ τὸ ἀριστοῦργημα

τῶν συγγραμμάτων τοῦ Γροτίου, τὸ περὶ τοῦ Δικαίου τῶν Ἑθνῶν βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἦτο τὸ τιμαλφές ἐγκόλπιον τοῦ προφήτου τοῦ Βοβρᾶ, καὶ τὸ ὁποῖον ἐμελλε νὰ καταστῇ ἄμα καὶ τὸ ἐγκόλπιον τῆς νεωτέρας κοινωνίας. Τὸ πνεῦμα τῆς Αναγέννησεως, τοῦ ἰδανικοῦ τῶν χρόνων ἐκείνων, ἦτο ἡ ἔρευνα τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, ἡ ἐπάνοδος πρὸς τὸ παρελθόν, ἀλλ' ἄμα αἱ τέρψεις τοῦ παρόντος, καὶ ἡ προφητεία τοῦ μέλλοντος. Ἀπανταχοῦ εἰσήρ-γητο, ἐν τῇ αὐλῇ τῶν Παπῶν, ἐν τοῖς ἀπορρήτοις τῶν μοναστηρίων, ἐν ταῖς αἰθούσαις τῶν βασιλέων καὶ τῶν μεγιστάνων, ἐν τοῖς σπουδαστηρίοις τῶν μεγάλων ὀπτασιαστῶν τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως, τῶν ἀστρονόμων τοῦ μέλλοντος, οἵτινες ὡς ὁ Φαῦστος δὲν ἐδίσταζον νὰ συνθηκολογήσωσι καὶ μετ' αὐτοῦ τοῦ πονηροῦ πνεύματος, ἐν' ἀνακτῆσωνται τὰ ἄνθη τοῦ βίου, τὴν ρώμην τῆς νεότητος καὶ τῆς ἐπιστήμης. Φεῦ! ἡ τέχνη εἶνε μακρὰ, ὁ δὲ βίος βραχύς, ἔλεγεν ἡ ἀρχαιότης, ἐπανελάμβανε δὲ μετ' αὐτῆς καὶ ὁ Φαῦστος. (1) Ἦτο ἡ μοῖρα τῆς Αναγέννησεως νὰ ἴδῃ τὰ ἄνθη αὐτῆς φυλορροοῦντα ταχέως, ἐνῶ μόλις ὠσφράνθη αὐτὰ ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ τῆς ζωῆς ἢ ἀνθρωπότης.

Ἄλλ' ἐπῆλθεν ἀμέσως ὁ καρπὸς τῆς Μεταρρυθμίσεως μετὰ τὴν Ἀναγέννησιν· τὸ πνεῦμα δὲν εὐχαριστεῖται πλέον εἰς τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ παρελθόντος, εἶνε ἀρκούντως ὄριμον ἤδη, ἵνα σκεφθῇ καὶ ἐργασθῇ θετικώτερον ἐπὶ τοῦ σταδίου τῆς ἐπιστήμης, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Κατὰ τὸν Δέκατον ἑβδομον καὶ Δέκατον ὀγδοὸν αἰῶνα, ἀπανταχοῦ τῆς Εὐρώπης τελεῖται τεραστία δημιουργία καθ' ἅπαντας τοὺς κλάδους τοῦ ἐπιστητοῦ, ἐν τῇ κλασικῇ Γαλλίᾳ τοῦ Ρακίνα καὶ τοῦ Κορνηλίου, τοῦ Βολταίρου καὶ τῆς Ἐγκυκλοπαιδείας, καὶ ἐναμίλλως πρὸς αὐτὴν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ὀλλανδίᾳ· πρότυπα εἶνε τὰ ἀριστουργήματα τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, βαθύτατα εισδύοντα εἰς τὴν συνείδησιν τῶν καιρῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων. Ἐννοεῖτε ἤδη τὸν λόγον, δι' ὃν ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τῆς ἀγίας Ἐδρας ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ

(1) Die Kunst ist lang, und kurz ist unser Leben.

ἀναθέματος κατὰ τῆς ἑκπαλαί ἀντιπάλου αὐτῆς δυνάμεως διὰ τῆς περιωνύμου φράσεως, τίς ἀπαλλάξει ἡμᾶς ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων, ἀλλὰ κατανοεῖτε συγχρόνως τὰς διαστάσεις τῆς δημιουργικῆς ἐπιδράσεως καὶ δυνάμεως τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἐνώπιον τῶν ὁποίων οὐδὲν ἄλλο καταφύγιον ὑπολείπεται τῇ ρωμαϊκῇ μοναρχίᾳ, ἢ ἡ ματαιὰ ἐπίκλησις τοῦ ἀγνώστου παρακλήτου, τοῦ ποθητοῦ Μετσίου τῆς πνευματικῆς καὶ ἱστορικῆς αὐτῆς σωτηρίας, ἀπὸ τῆς ἐργαζομένης ἐκείνης δυνάμεως, τῆς μόνης ἱκανῆς νὰ συντρέψῃ αὐτὴν καὶ καταβάλλῃ!

Ἄλλ' ἡ Ἀναγέννησις αὕτη τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐκδήλωσεν τὴν ὑψίστην αὐτῆς κατ' ἐξοχὴν δύναμιν καὶ δραστηριότητα ἐν Γερμανίᾳ. Ὁ Δέκατος ὀγδοὸς αἰὼν πολλὰ εἶχε προορισθῆν' ἀποκαλύψῃ μυστήρια εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, πολλὰ νὰ λύσῃ αὐτῆς προβλήματα, πολλὰς νὰ διαλύσῃ πλάνας καὶ προλήψεις, πολλὰ νὰ κατορθώσῃ, ἀλλ' ἐν τῶν μεγίστων αὐτοῦ κατορθωμάτων ἦτο καὶ ἡ θεραπεία καὶ ἡ καλλιέργεια τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ αἱ συνέπειαι τῆς ἐργασίας ταύτης ἐν Γερμανίᾳ. Ἀπὸ τῆς φιλοσοφικῆς ἐρεύνης τοῦ νέου Ἀριστάρχου Οὐολφίου, μέχρι τοῦ Βοικχίου καὶ τῆς περὶ αὐτοὺς σχολῆς, ἡ ἑλληνικὴ γραμματολογία εἶνε τὸ προσφιλέστατον μέλημα τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος. Καὶ ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τῆς ἐργασίας ταύτης ἐνεπνεύσθησαν οἱ δξύτατοι τῶν κριτικῶν· οἱ βαθύτατοι τῶν φιλοσόφων, οἱ ὑψιπετέστατοι τῶν ποιητῶν· ὁ Βίγκελμανν καὶ ὁ Λέσσιγκ, ὁ Κάντιος καὶ ὁ Ἐγγελος, ὁ Σχίλλερος καὶ ὁ Γκαίτης. «Ὅταν οἱ Θεοὶ τῆς Ἑλλάδος ἐκυβέρνησαν τὸν ὠραῖον τοῦτον κόσμον καὶ οἱ ναοὶ αὐτῶν διεγέλων δίκην ἀνακτόρων, ὅταν ἐλάμπρυνον αὐτοὺς τὰ παιγνίδια τῶν ἡρώων ἐν ταῖς ἀνθοστεφῆσιν ἑορταῖς τοῦ Ἴσθμοῦ, ἐκόσμουν δὲ τὸν ὕπνον αὐτῶν οἱ ἐκ θύρσου νικητήριοι στέφανοι,» (1) τότε μόνον εἶχεν ἐκδηλωθῆ τὸσαύτη πνευματικὴ ἔγερσις, ὅση ἐν τῇ Γερμανίᾳ ταύτῃ τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος. Οὐδέποτε ἡ ἑλληνικὴ ποίησις καὶ ἡ ἐπιστήμη εὐρον ἀντιπρόσωπον εὐγενέστερον καὶ ἀξιώτερον

(1) Schiller's Die Götter Griechenlands.

τοῦ ποιητοῦ τῆς ἐν Ταύροις Ἰφιγενείας, τοῦ ἀληθῶς ἐκπροσωποῦντος τὸ σύνολον τοῦ γερμανικοῦ πνεύματος. Δικαίως ὠνομάσθη Ἑθνικός. Ἦτο, ἐν τε τῷ βίῳ αὐτοῦ καὶ ἐν τοῖς ἔργοις, αὐτῇ ἡ ἐνάρκωσις τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος· εἶχεν ἀγοράσει ποτὲ ἐν Ἰταλίᾳ κολοσσιαίαν κεφαλὴν τῆς Ἦρας ὁ ἐπικληθεὶς Ὀλύμπιος Ζεὺς τῆς Γερμανίας, θεὸς ἀντικρὺ τῆς κλίνης, ἐν ἀπευθύνῃ αὐτῇ κατὰ πᾶσαν πρώταν τὴν προσευχὴν του. Ὁ Γκαίτης ἔγραψε τὸν Φαῦστον, τὸ μέγα ποίημα τοῦ ιδεώδους καὶ τῆς ὀδύνης τοῦ κόσμου τούτου, τὴν συμβολικὴν παράστασιν τοῦ πνεύματος τῆς νεωτέρας ἐρεύνης, ἐνθα ὁ ποιητὴς ἠβουλήθη νὰ συζεύξῃ τὸν ἀρχαῖον κόσμον μετὰ τοῦ νεωτέρου διὰ τῆς ἀλληγορικῆς συζεύξεως τοῦ Φαύστου μετὰ τῆς Ἑλένης. Ἡ Ἑλλάς ἀναγνωρίζεται ἡ πατρὶς καὶ ἡ μοῦσα τοῦ ψάλτου, ἡ ἔμπνευσις τοῦ φιλοσόφου, ὑπὲρ ἧς ἐξευειρομένης προσφέρουσιν ὁ ποιητὴς καὶ ὁ λόγιος τὰ ὀροσερώτατα τῶν ἀνθέων, ὑπὲρ ἧς προσφέρει ὁ Βύρων τὴν χεῖρα, τὴν καρδίαν, τὴν ὑπαρξιν. Καὶ δὲν περιορίζεται ἡ δημιουργικὴ αὐτῆ δύναμις τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἡ πλαστικὴ αὐτοῦ ἰκανότης, ἐντὸς τῶν ὁρίων μόνον τοῦ πνευματικοῦ, τοῦ ἠθικοῦ βίου τῆς καθ' ἡμᾶς Εὐρώπης, ἣν προπαρεσκεύασε μὲν ἡ ιδεώδης τέχνη τῆς Ἀναγεννήσεως, ἡ σκέψις καὶ ἡ ἐρευνα τῆς Μεταρρυθμίσεως, ἡ ἀνάπτυξις τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας καὶ ἐπιστήμης, ἀπὸ Βάκωνος καὶ Καρτέσιου, μέχρι Βυγέλου καὶ Σπένσερ, καὶ ἀπὸ Κοπερνίκου μέχρι Δαρβίνου, συμπληροῖ δὲ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ὁ Θετικισμὸς καὶ ἡ ἐπαγωγικὴ μέθοδος τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν διὰ τῶν μεγάλων ἐφευρέσεων, διὰ τῶν τεραστίων κατακτήσεων τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς φύσεως, διὰ τοῦ ἀτμοῦ καὶ τοῦ τηλεγράφου. Ἐν τῷ κοινωνικῷ καὶ τῷ πολιτικῷ βίῳ τῆς καθ' ἡμᾶς Εὐρώπης τὰ πρότυπα τοῦ ἑλληνικοῦ δικαίου, τῆς ἀθηναϊκῆς πολιτείας, αἱ κοινωνικαὶ καὶ πολιτικαὶ θεωρίαι τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, μετ' ὅλην τὴν πάροδον τσοσούτων αἰώνων, ὅσον καὶ ἂν ἦνε ξένοι τῶν καιρῶν τούτων καὶ τῶν ἀναγκῶν τῆς κοινωνίας, ὑπῆρξαν αἰείποτε καὶ πηγαὶ κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς σοφίας καὶ ἐπιστήμης, καὶ δίδαγματα ἀρετῆς καὶ ἠθικότητος καὶ φιλοπατρίας. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρα-

σιν τῆς διδασκαλίας ταύτης ἐπῆλθον αἱ μέγισται τῶν συγγρόνων ιστορικῶν μεταβολῶν, αἱ ἐπαναστάσεις τῶν νεωτέρων χρόνων. Αἱ δὲ ἐπαναστάσεις αὗται ὑπῆρξαν ὁ θρίαμβος τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἰσότητος, τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς κοινωνικῆς παλιγγενεσίας.

Μίαν ἡμέραν ὁ λαὸς οὗτος, τοῦ ὁποῦ τοῦ πνεῦμα φωταγωγεῖ ἀπὸ τριάκοντα αἰώνων τὴν ἱστορίαν, καὶ ἔστις ἐκηρύσσεται ἐκλιπὼν ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ κόσμου, μίαν ἡμέραν ὁ λαὸς οὗτος ἐξηγέρθη ἀπὸ ὕπνου αἰώνων, ἀπὸ τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ ἀπραξίας, καὶ εἶδεν ἑαυτὸν ξένον μετὰ τῶν λαῶν, ὀλιγωρούμενον καὶ ὑβριζόμενον, ἀπογυμνούμενον καὶ ἱεροσυλούμενον ὑπὸ πεπολιτισμένων τε καὶ ἀπολιτιστῶν. Ὁ περιούσιος λαὸς τῆς ἱστορίας ἔστερεῖτο ἐνεργοῦ, πραγματικῆς, ἐθνικῆς ἱστορίας. Παρίστατο ἀπὸ πολλῶν αἰώνων, ἐμμέσως κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον, υποθάλπων τὰ ὕψιστα ιδεώδη καὶ τὰς εὐγενεστάτας τῶν τάσεων τῆς ἄλλης ἀνθρωπότητος, ἀλλ' ἐν τῇ ἀρχηγόνῳ πατρίδι ἦτο ἄτονος, νεναρκωμένος, στεῖρος πάσης δημιουργικῆς ἰκανότητος καὶ ζωῆς. Καὶ μὴ δὲν εἶνε ὁ αὐτὸς οὐρανὸς, ὑφ' ὃν διετύπωσεν ἄλλοτε τὴν θαυμασίαν αὐτοῦ ἐργασίαν, μὴ δὲν θερμαίνεται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐκείνου φωταυγοῦς ἡλίου, τοῦ θερμάναντος ἄλλοτε τὸν Ὀμηρον, τοῦ ἐμπνεύσαντος θαυμάσιον ὕμνον εἰς τὸν Σοφοκλῆ; μὴ δὲν εἶνε αὐτῇ ἡ φύσις, θαλερὰ καὶ στεφανηφόρος, πρᾶθυμος αἰείποτε νὰ στέψη διὰ τῆς ἱερᾶς δάφνης τοῦ Ἀπόλλωνος τὸν Ὀλυμπιονίκην τῶν ἐθνικῶν ἀγώνων; μὴ ἐξέλιπεν ἤδη ὁ κισσὸς, ἡ ἐμαράνθη ὁ θύρσος, τὰ σύμβολα τῆς νεότητος, τῆς εὐθυμίας, τῆς ποιήσεως, πάσης ἐργασίας καὶ δόξης; Ἐδῶ ἡ φύσις σὲ καλεῖ εἰς τὴν ζωὴν, εἰς τὴν ἔμπνευσιν, εἰς τὴν δημιουργίαν· φῶς ἀνέσπερον καταβαίνει ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, δρόσος ζείδωρος ὑγείας καὶ γονιμότητος ἀνέρχεται ἀπὸ τῆς γῆς καὶ τῆς θαλάσσης. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας τοῦ βίου εἶνε θεῖον νὰ ἔχη τις ἐντυπώσεις, νὰ αισθάνηται πόθους, ιδεώδη, νὰ προβαίη αἰείποτε, ἔστω καὶ ἀγωνιζόμενος ἐνίοτε καὶ προσκόπτων· νὰ ἐλπίζῃ καὶ νὰ πιστεύῃ. Καὶ μὴ ὑπάρχουσι δραστηριώτεροι παράγοντες ἐν τῇ ἐργασίᾳ τῶν ἐθνῶν τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς πίστεως; Ἀπὸ τῆς στιγμῆς

τῆς γεννήσεως μέχρι τῆς ὥρας τοῦ θανάτου, τί ἄλλο εἶνε ὁ βίος, ἢ ἐλπίς, πίστις, ἰδεώδες;

Ἡ Ἑλλάς ἐξηγέρθη κατὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον ὑπὸ τὴν ἀνάμνησιν, τὰς ιδέας, τὴν πίστιν τοῦ παρελθόντος· δὲν ἦτο ἡ πρώτη φορά, καθ' ἣν ἐξεδήλοῦτο ἡ διαμαρτύρησις αὐτῆς κατὰ τῆς ιστορικῆς ἀφανείας, εἰς ἣν ἀπὸ αἰῶνων εἶχε καταδικασθῆ, ἀλλ' εἶχεν ἤδη σημανθῆ ἐν τῷ ὠρολογίῳ τοῦ χρόνου ἡ στιγμή τῆς ὀριστικῆς ἐξεγέρσεως, ἡ ἐναρξίς τῆς νέας αὐτῆς ιστορικῆς δημιουργίας. Μακρόθεν ἀκτινοβολεῖ τὸ πολικὸν ἄστρον τῶν ἐθνικῶν ἐλπίδων, φωτίζον τὴν δυσχερῆ ποντοπορίαν τοῦ θαλασσοπόρου, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον θ' ἀνατείλη ὁ πρωϊνὸς ἀστὴρ τῆς Ἀναστάσεως, ὁ θάλπων ἥλιος τῆς ἐλευθερίας, ὅστις θὰ ὀδηγήσῃ τὸ ἔθνος ἀπὸ τῆς νυκτὸς εἰς τὴν ἡμέραν, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξέγερσις θὰ καταπλήξῃ καὶ θὰ ἐνθουσιάσῃ τὸν κόσμον, ἡ δὲ νίκη καὶ ἡ ἐπιτυχία εἶνε περιφανέστατα μαρτύρια τῆς ἀθανασίας τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος. Στέψατε δάφνη τὸν νικητὴν, ἀλλ' ἐνθυμεῖσθε ὅτι ἔχει καὶ πικρὰς οὐσίας ἡ δάφνη. Φεῦ! ἡ ἐπιτυχία πάσης ἐργασίας τελεῖται μετὰ μόχθων καὶ δδύνης, ἐν ταλαιπωρίᾳ καὶ πάλῃ.

Τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα εἶνε ἡ εὐγενεστάτη ἐκδήλωσις, τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς ἀνθρωπίνης τελειότητος ἐν τῇ ἱστορίᾳ, τὸν τε ἐξωτερικὸν τύπον καὶ τὴν ἐσωτερικὴν οὐσίαν. Ἐν πάσῃ παραστάσει τοῦ ἐλληνικοῦ βίου, ἐν τε τῇ κοινωνίᾳ καὶ ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἐν τῇ τέχνῃ καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐπικρατεῖ ἡ χάρις, ἡ ἀκρίβεια, ἡ ἀρμονία, ἡ τελειότης. Πρὸς τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν ἐξωραίειν τοῦ ἀνθρώπου, πρὸς τὴν ποικίλην αὐτοῦ μόρφωσιν καὶ κραταίωσιν, πρὸς τὴν διάπλασιν τοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ ἠθους, οὐδεμίᾳ ἄλλῃ ὑπάρχει τροφή εὐχυμότερα καὶ εὐπεπτοτέρα. Τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα εἶνε ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀνθρωπισμὸς, ἡ ἀποθέωσις τοῦ λόγου, ἡ πραγμάτωσις τῆς ἐλευθερίας.

Ὁ μέγας Βασίλειος, διδάσκων τοὺς νέους τοῦ καιροῦ τοῦ «περὶ τοῦ πῶς ἂν ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων,» καθώρισε μετ' ἀμιμῆτου ἐπιτυχίας, μετὰ φιλαληθείας ἀνωτέρας τῶν συγχρόνων, τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα ἐκ τῆς σπουδῆς καὶ μελέτης τῶν

ἀριστουργημάτων τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος. Ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν εἶνε καθολικὴ, ὑπέροχος, ἡ αὐτὴ ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ. Ἐν αὐτοῖς κεῖται ἡ μυστηριώδης πηγὴ, ἀφ' ἧς θὰ ἀντλήσωσι τὰ νάματα τῆς ποικίλης αὐτῶν ἐργασίας ὁ φιλόσοφος, ὁ καλλιτέχνης, ὁ ποιητής, ὁ ἐργάτης τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀρετῆς, ὁ πολίτης. Ὁ Ὀμηρὸς εἶνε ἡ θεία λύρα, ἐφ' ἧς ἤχουσι δικιωνιζόμενα τὰ κατορθώματα τῶν ἡρώων, ἐξαίρεται δὲ τὸ σθένος καὶ ἡ ἀρετὴ τοῦ πολέμου. Ὁ Θουκυδίδης εἶνε ἡ ἀκριβεστάτη παράστασις τῆς ιστορικῆς ἀληθείας καὶ ἀμεροληψίας, δεικνύων τὸ ὑπέροχον τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρὸς πνεῦμα, δυνάμενον νὰ ἦνε ἀνώτερον τῶν συγχρόνων παθῶν καὶ διενέξεων, κατ' ἡμᾶς ἐς αἰεὶ τοῖς ἐπιγενομένοις. Ὁ Πλάτων, καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ Σωκράτης, εἶνε τὰ πρότυπα τῆς μαντικῆς ἐμπνεύσεως τοῦ ἐρευνητοῦ, ἀλλ' ἄρα καὶ τὰ αἰώνια ὑποδείγματα τῆς ἀρετῆς, τοῦ καθήκοντος, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀληθείας. Ὁ Ἀριστοτέλης εἶνε ἡ περιφανεστάτη ἐκδήλωσις τῆς ἐλληνικῆς μεγαλοφυΐας, ὁ ἀναδιφῆτης ἀπάντων τῶν μυστηρίων τοῦ φυσικοῦ καὶ ἠθικοῦ κόσμου, ὁ περιλαβὼν ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτοῦ πᾶσαν γνῶσιν καὶ ἐπιστήμην, τέλειος δὲ τύπος τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου καὶ ἐρεῦνης. Καὶ σὺ, Δημόσθενες, ἡ τελευταία ἐλπίς καὶ μοῦσα τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας, ὁ ὑστάτος πρόμαχος τῆς δημοσίας ἠθικῆς καὶ τοῦ πολιτικοῦ τῶν Ἀθηνῶν φρονήματος. Τοσοῦτον ἔξοχος καὶ τοσοῦτον συμπαθὴς ἐν τῇ πλάνῃ σου, μὴ προμαντεύσῃς μετὰ τῶν εὐγενῶν ἀνταγωνιστῶν σου, τοῦ Φωκίωνος καὶ τοῦ Ἰσοκράτους, τὴν μέλλουσαν ἀποστολὴν τοῦ ἐλληνισμοῦ, διὰ τοῦ κράτους τῶν Μακεδόνων, τοῦ ὁποίου τὸ ἐπιτάφιον ἐπίγραμμα τοσοῦτον ἀρμόζει ὡς ἐπίγραμμα τῆς Ἑλλάδος ἐκείνης, ἥτις συναπέθνησκε μετὰ σοῦ, προσῆχον δὲ δίδαγμα ἡμῖν τοῖς ἐπιγόνοις:

« Εἴπερ ἴσῃν ῥώμην γνώμη, Δημόσθενες, ἔσγες,
» οὐποτ' ἂν Ἑλλήνων ἤρξεν Ἄρης Μακεδῶν.»

Εἶνε μεγάλη, πολύτιμος, ἡ κληροδοσία αὕτη τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος ἐν τῇ νῆα ἡμῶν ἱστορικῇ ἐξελίξει καὶ σταδιοδρομίᾳ, πρὸς πραγμάτωσιν τῆς ὁποίας ἀνεγεννήθη, καθ' ἱστορικὴν ἴσως οἰκονομίαν, ἀπὸ τῆς τέφρας αὐτῆς ἡ Ἑλλάς, ἀλλὰ κληροδοσία, ἀπαι-

τοῦσα ἐνθουσιασμόν, πίστιν, ζῆλον πρὸς τὴν ἐργασίαν καὶ τὸ καθήκον. Ὑπὸ τοὺς ὄρους τούτους μόνον δυνάμεθα νὰ συνεχίσωμεν, φίλοι ἀκροαταὶ καὶ συνάδελφοι, τὴν ἐργασίαν, ἧς ὑπὸ τοσοῦτον θεσπεσίους οἰωνοὺς κατήρξατο πάλαι αὐθυπόστατον τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα, καὶ ἧτις ἀπέδωκε τὰ τιμαλφέστατα ἀνθή καὶ τοὺς εὐγυμωτάτους καρπούς κατὰ τὸ μακρὸν διάστημα τῶν αἰώνων. Μεγάλῃ ἐντολῇ μᾶς ἐπιβαρύνει· αὕτη δὲ ἡ ἐντολὴ εἶνε τὸ καθήκον νὰ φανῶμεν ἀντάξιοι τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες μέχρι τῆς σήμερον ἀνακηρύσσονται ὡς τὰ ἀκριβέστατα πρότυπα τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ, τοῦ τρισυποστάτου τούτου συμβόλου, τοῦ ἐκπροσωποῦντος τὰς λαμπροτάτας τῆς ἱστορίας σελίδας. Καὶ σὺ, προσφιλῆς νεολαία, ἡ τοσοῦτον σθεναρὰ καὶ εὐδόκιμος ἐν τῇ ἀνάντει πορεία τῆς τιμῆς καὶ τοῦ καθήκοντος! μέγας κληρὸς σοὶ εἶνε ἀνατεθειμένος ὑπὸ τῆς ἱστορικῆς προνοίας, ἡ πραγμάτων τοῦ ἐλληνικοῦ ιδεώδους, ἡ συνέχισις τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας, ἡ ἐργασία καὶ ὁ πόνος πρὸς ἀναπαραγωγὴν τῶν προϊόντων ἐκείνων τῆς ἐλληνικῆς μεγαλονοίας, ὧν ἀμίμητα λείψανα ἴστανται ἐν τῷ μέσῳ τῶν αἰώνων, ἀψηφόντα τὰς καταστροφὰς τοῦ χρόνου καὶ τὰς μεταβολὰς τῶν ἀνθρώπων, αἰώνια τοῦ πνεύματος ἀριστουργήματα, ὁ Ὀμηρος, ὁ Παρθενῶν, ἡ Ὀρέστεια, ὁ Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῶν, ὁ Φαίδων, καὶ εἴ τι ἄλλο, δι' ὃ σεμνύνεται καὶ ἐγκαυχᾶται ἡ ἀνθρωπότης. Ἐργάζου καὶπίστευε. Ἐν τούτῳ θέλεις νικήσει, ἐν τούτῳ θέλεις τελέσει τὴν μεγάλην ἐκπολιτιστικὴν ἀποστολήν, τὴν κληροδοθηθεῖσάν σοι ὑπὸ ἀθανάτων πατέρων. Ἄλλ' ἐνθυμοῦ, ὅτι θὰ δοκιμασθῆς ὑπὸ τοῦ δαίμονος τῆς ἀποπλανήσεως ἐν τῇ ἠθικῇ καὶ τῇ πνευματικῇ σου ὁδοιπορίᾳ. Ἐγχε τότε θάρρος καὶ πίστιν ἐν τῇ ἀποστολῇ σου εἰς τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν ἱστορικὴν ἀθανασίαν τοῦ ἐλληνικοῦ ὀνόματος. «Ὅστις ποτὲ δὲν ἔφαγε δακρύβρεκτον τὸν ἄρτον του, ὅστις ποτὲ δὲν ἠγγρύπνησε πολυμέριμος ἐπὶ τῆς κλίνης του, ἐκεῖνος μόνος σὰς ἀγνοεῖ, δυνάμεις οὐράνιαι.» Διὰ δοκιμασίας καὶ πάλης αἰείποτε διέρχονται καὶ τὰ ἔθνη καὶ τὰ ἄτομα, ἀλλ' ἡ δάφνη τῆς ἐπιτυχίας, ὁ στέφανος τῆς δόξης ἀνήκει εἰς τὸν πιστεύοντα, τὸν ἐνθου-

σιῶντα, τὸν ἐργαζόμενον. Ἐν τούτῳ δὲ κεῖται τὸ μεγαλεῖον καὶ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος.

Πιστεύω εἰς τὸ μέλλον τοσοῦτο τῆς πατρίδος, ἐκπροσωπούσης τὰ ὑψίστα τῶν διανοημάτων, ἐπιδωκούσης τοὺς εὐγενεστάτους τῶν πόλων. Καὶ ἂν ἤθελον διστάσει πρὸς στιγμὴν, ἂν ὁ πειρασμὸς τῆς ἀμφιβολίας ἤθελε χύσει τὸ δηλητήριόν του εἰς τὴν ψυχὴν μου, ἡ παρουσία μόνη καὶ ἡ μορφή σου ἀμέσως δύνανται ν' ἀνορθώσωσι τὸ στιγμιαίως καταπεσὸν θάρρος, τὴν πίστιν μου. Εἶνε ὁ αἴσιος καὶ ἀσπᾶσιος οἰωνὸς τῆς νίκης καὶ τῆς ἐπιτυχίας, τῆς πραγματώσεως τῶν ἐθνικῶν ἐλπίδων. Πορεύου ἐν τῇ ὁδῷ ταύτῃ, νεότης· εἶνε ἀκανθώδης, ἀλλ' ἄγει πρὸς τὴν νίκην καὶ τὴν ἐπιτυχίαν. Καὶ δὲν ἔχω ἄλλο αἰσθημα διακαέστερον καὶ ποθεινότερον, καὶ δὲν ἔχω ἄλλον παλμὸν πίστεως, ἐλπίδος, φιλοδοξίας, προσφιλέστερον, ἢ τὴν μεγάλην, τὴν γενναίαν συνεργασίαν σου ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος καὶ αὐτονομίας, ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς παλιγγενεσίας τῆς πατρίδος, μελλούσης νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον τῆς κλασικῆς Ἑλλάδος, τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος ἐπὶ τοῦ ἐλληνικοῦ ὀρίζοντος. Τίς οἶδε; καὶ τὴν νέαν αὐτοῦ ἀποστολήν ἐν τῷ βίῳ τῆς ἀνθρωπότητος, ὑπὸ τοὺς οἰωνοὺς τοῦ παρελθόντος.

Πρὸς τὴν ἐργασίαν ταύτην αἰείποτε παρασκευάζου καὶ κατευθύνου, νεότης. Μετὰ σοῦ εἶνε ἡδονὴ δι' ἐμὲ νὰ σκεφθῶ, ν' ἀγωνισθῶ, νὰ ταλαιπωρηθῶ, ἀλλὰ μετὰ τοιούτου συμμάχου δὲν θὰ καταλίπω τὴν ἀσπίδα μου. Ἐὰν ἡ ἐπὶ τὰν ἦτο τὸ πρόσταγμα τοῦ ἀρχαίου Σπαρτιάτου, ἡ ἐντολὴ τοῦ καθήκοντος καὶ τοῦ ἀγῶνος. Ἐὰν ἡ ἐπὶ τὰν ἔστω καὶ τὸ πρόσταγμα ἡμῶν, πρεσβυτέρων τε καὶ νεωτέρων, ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος καὶ τῆς δόξης τῆς Ἑλλάδος. Θέλομεν νικήσει διότι:

«Εἰς οἰωνὸς ἀριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.»

(Χειροκροτήματα).

ΙΑΤΡΙΚΗ ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΕΝ ΛΑΣΑΤΙΑ ΚΑΙ ΛΟΘΑΡΙΓΓΙΑ

("Ιδε συνέχ. εἰς σελ. 60 Τόμ. ΣΤ'.)

III. Ἐπιμέλεια τοῦ ὀφθαλμοῦ.

Ὅπως ἰδιαιτέρας μνείας ἀξίον κρίνομεν τὸ περὶ ἐπιμελείας τοῦ ὀφθαλμοῦ. Ἡ μεγάλη ἀξία τοῦ ὀργάνου τούτου θὰ ἐδικαίωται ἡμᾶς, ἂν, πλὴν ὅσων ἐξεθήκαμεν ἐν τοῖς προηγούμενοις περὶ τῆς σωματικῆς ἐπιμελείας ἐν γένει, ἐποιοῦμεθα ἐνταῦθα ἰδιαιτέρον λόγον περὶ αὐτοῦ. Εἰς τοῦτο ὠθεῖ ἡμᾶς καὶ τὸ πανταχοῦ παρατηρούμενον κακὸν τῆς μυωπίας, ἧς ἡ πηγή κατὰ μέγα μέρος ἔγκειται καὶ ἐν τοῖς σχολείοις.

Ἀληθῶς τῆς μαθητείας ὁ χρόνος συμπίπτει τῇ ἡλικίᾳ, καθ' ἣν ἡ μυωπία ἀρχεται ἀναπτυσσομένη καὶ ἐξικνεῖται τοῦ μεγίστου αὐτῆς βαθμοῦ. Πλεῖστα παρατηρήσεις ἐπὶ μαθητῶν, ὡς ἡμεῖς ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐποίησάμεθα (τινάς τούτων ἐπὶ δέκα ἔτη) κατέδειξαν, ὅτι ἡ μυωπία διαδίδεται ταχύτατα ἀπὸ τοῦ δεκάτου τρίτου μέχρι τοῦ δεκάτου ὀγδόου ἔτους τῆς ἡλικίας. Ἀλλὰ τὸ σχετικῶς σπάνιον τοῦ ὀπτικοῦ τούτου πλημμελήματος παρὰ νέοις, οἵτινες δὲν ἐφοίτησαν εἰς τὰ ἀνώτερα σχολεῖα, ἰδίως παρὰ γεωργοῖς, δεικνύει ὅτι ἐν τοῖς σχολείοις, ὡς τοιοῦτοις, κείνται αἱ αἰτίαι αἱ παράγουσαι αὐτό. Τοῦτο ὅμως λέγοντες δὲν διατεινόμεθα ὅτι καὶ ἐκτὸς τοῦ σχολείου, ἐν τῇ οἰκίᾳ, δὲν δύνανται νὰ ὑπάρχωσιν αἰτίαι παραγωγοὶ τῆς μυωπίας. Ἀλλ' ὅμως ἔχομεν βασίμους λόγους ὅπως ἀναζητήσωμεν ἐν αὐτοῖς τοῖς σχολείοις τὰς κυριωτέρας αἰτίας τῆς γενέσεως τῆς μυωπίας. Ἐνταῦθα ἀφίνομεν ἀνεξέταστον τὸ κατὰ πόσον ἡ κληρονομία συντελεῖ εἰς τὴν διάδοσιν αὐτῆς. Δυνάμεθα ὅμως νὰ παραδεχθῶμεν, ὅτι παρακωλύοντες τὰς βλαβεράς ἐπιδράσεις, αἵτινες παράγουσι παρὰ τοῖς γονεῦσι τὴν μυωπίαν, θὰ ἀποκτήσωμεν γενεάς, παρ' αἷς ἡ μυωπία θὰ εἶναι περιορισμένη ἐν

στενωτέροις ὁρίοις. Ἰστάμεθα πρὸ σπουδαίου μὲν ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀνιάτου κακοῦ, διὰ τοῦτο πρέπει πάσαις δυνάμεσι νὰ ἀγωνισθῶμεν, ὅπως παρακωλύσωμεν πάσας τὰς αἰτίας, ὡς ἡ πεῖρα ἔδειξεν ἡμῖν ὡς βλαβεράς. Τὸ κέρδος δὲ ὅπερ θὰ προσγένηται ἡμῖν εἶναι ἀντάξιον πάσης θυσίας.

Ἄν εἰς κανονικῶς ὀρῶν παιδικὸς ὀφθαλμὸς γίνηται μύωψ, αἰτία τούτου εἶναι, (μὴ λαμβανομένων ὑπ' ὄψει τῶν κυρίως παθολογικῶν αἰτίων), ὅτι ὑπεβλήθη εἰς λίαν συνεχεῖς καὶ ἰσχυράς προσαρμοστικὰς καταπονήσεις. Αἱ καταπονήσεις δὲ αὗται ἐπέρχονται ἀναγκαίως, ἔταν ὁ παῖς, ὅπως διακρίνη μικρὰ ἀντικείμενα προσπελάζῃ εἰς αὐτὰ διαρκέστερον τὸν ὀφθαλμὸν τοῦ ἢ ὅσον ἀναγκαῖον ὑπὸ εὐνοϊκῶς περιστάσεις, πρὸς δὲ καὶ ὅταν ἡ προσαρμοστικὴ δύναμις τοῦ ὀφθαλμοῦ δὲν ἀναπαύεται κατὰ ὠρισμένα διαλείμματα, ὅπερ γίνεται, ὅταν ὁ παῖς προσβλέπῃ ἀντικείμενα ἐν μακρᾷ ἀποστάσει κείμενα, (ἢτοι ἐν ἀποστάσει ἢ μέτρων καὶ πέραν). Τὰ αἰτία λοιπόν, ἅτινα ἐν τοῖς σχολείοις γίνονται παραγωγὰ τῆς μυωπίας δὲν δύνανται νὰ εἶνε ἄλλα ἢ τοιαῦτα, διὰ νὰ ἀναγκάζωσι τὸν μαθητὴν εἰς διαρκῆ καὶ μὴ προσήκουσαν προσπέλασιν τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ εἰς τὸ βιβλίον τοῦ. Εἰς τοῦτο ὅμως ἐξαναγκάζουσι τὸν μαθητὴν, ὡς ἡ θεωρία δεικνύει καὶ ἡ πεῖρα ἐπικυροῖ, αἱ ἐξῆς τρεῖς περιστάσεις, ὁ ἀνεπαρκὴς φωτισμὸς, ἡ κακὴ κατασκευὴ τῶν θρανίων, ἧτις ὑποβοηθεῖ ἢ ἐξαναγκάζει τὴν κακὴν στάσιν τοῦ σώματος καὶ τὸ ἀνεπαρκὲς τοῦ τε μεγέθους καὶ τῆς σαφηνείας τῶν διακριτέων ἀντικειμένων.

Δὲν γρήζει ἀποδείξεως, τὸ ὅτι ἀνεπαρκὴς φωτισμὸς ἐξαναγκάζει τὸν ὀφθαλμὸν νὰ προσπελάσῃ ὑπὲρ τὸ δέον εἰς μικρὰ ἀντικείμενα, ἅπερ θέλει νὰ διακρίνη. Τυπογραφικὰ γράμματα, ἅτινα ὑπὸ καλὸν φῶς ἡμέρας ἀναγινώσκωμεν εὐκόλως ἐν ἀποστάσει ἴσῃ πρὸς τὸ μῆκος τῆς διατεταμένης χειρὸς, πρέπει νὰ φέρωμεν ἐγγύτατα τῷ ὀφθαλμῷ, ἵνα διακρίνωμεν ταῦτα ὑπὸ τῷ φῶς τῆς σελήνης. Κατὰ τὰς νεφελώδεις ἡμέρας καὶ κατὰ τὸ λυκόφως προσπελάζομεν ἀθελήτως τὸ βιβλίον ἐγγύτερον τῷ ὀφθαλμῷ. Ὁ καλὸς φωτισμὸς τῶν αἰθουσῶν τῶν σχολείων πρέπει νὰ ᾔνοι ἢ

πρώτη φροντίς ἡμῶν ἀν θέλωμεν νὰ προφυλάξωμεν τὴν νεότητά ἀπὸ μυωπίας.

Τί ἐννοοῦμεν ὅμως λέγοντες καλὸν φωτισμόν; Ἐννοοῦμεν τοιοῦτον, ὥστε νὰ προσάγῃται εἰς ὅλας τὰς θέσεις τῆς αἰθούσης τοῦ σχολείου, ἀνωθεν προσπίπτων, ἐξ αἰθρίου οὐρανοῦ ἢ ἐκ φωτεινῶν νεφῶν τοσοῦτον φῶς, ὥστε ὁ μαθητὴς νὰ δύναται ἐν μετρίως εὐδαίαις ἡμέραις νὰ ἀναγνώσῃ εὐκόλως ἐν ἀποστάσει 30 ἑκατοστών τοῦ μέτρου τὸν πρῶτον ἀριθμὸν 7 τῆς δοκιμαστικῆς γραφῆς τοῦ Jaeger. Ὁ ὅρος οὗτος πρέπει νὰ ἐκπληρῶται δι' ὅλας τὰς θέσεις τοῦ μαθητοῦ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς μᾶλλον ἀπεχούστας ἀπὸ τῶν θυρίδων. Τὸ φῶς πρέπει πρὸς τούτοις νὰ προσπίπτῃ κατὰ προσήκουσαν διεύθυνσιν καὶ νὰ μὴ θαμβοῖ οὔτε τὸν διδάσκαλον οὔτε τοὺς μαθητάς. Πρέπει πρὸς τούτοις νὰ ληφθῇ φροντίς καὶ περὶ ἐπαρκούς τεχνικοῦ φωτισμοῦ, ὅστις ἐν σκοτειναῖς ἡμέραις τοῦ χειμῶνος καὶ ἐν ἀνάγκῃ κατὰ τὰ πρῶτα πρὸ μεσημβρίας καὶ τελευταῖα μετὰ μεσημβρίαν μαθήματα νὰ δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ φῶς ἡμέρας.

Τὸ πρὸς λύσιν ζήτημα ἀναλύεται κατὰ τὰ λεχθέντα εἰς τὰ ἐξῆς μέρη, ἧτοι ἔχομεν νὰπραγματευθῶμεν 1) περὶ τῆς ἀναγκαίας ποσότητος τοῦ φωτός, 2) περὶ τῆς προσηκούσης διεύθυνσεως τοῦ προσπίπτοντος φωτός, 3) περὶ τῶν μέσων, δι' ὧν δύναται νὰ παρακωλυθῇ ἢ ἐκ τοῦ φωτός θάμβωσις καὶ 4) περὶ τῆς διαθέσεως καλοῦ τεχνικοῦ φωτισμοῦ.

1. Ἴνα κρίνωμεν, ἀν αἰθουσά τις διδασκαλίας δέχεται τὴν ἀναγκαίαν ποσότητα φωτός, δὲν ἀρκεῖ, ἐν γένει, νὰ γινώσκωμεν μόνον τὴν ἀναλογίαν μεταξὺ τοῦ μεγέθους τῶν θυρίδων καὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους. Ἡ ἀναλογία αὕτη δύναται νὰ ἦναι ἐν διαφόροις δωματίοις ἢ αὐτὴ καὶ ὅμως ὁ φωτισμὸς νὰ ἦναι διάφορος. Τὰ ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια ἡμῶν οὐδέποτε κείνται ἐν παντελῶς ἐλευθέρα περιοχῇ ἀλλ' ἐν τῷ ἐσωτερικῷ μεγάλων πόλεων. Ἡ μεγαλύτερα ἢ μικρότερα ἀπόστασις τῶν περὶ τὸ σχολεῖον κειμένων οἰκοδομῶν, τὸ ὕψος αὐτῶν, τὸ χρῶμα τῶν παρακειμένων τοίχων, ἢ γειτνιάσις δένδρων καὶ ἄλλα ὅμοια, ἔχουσιν μεγίστην ἐπιρροὴν

ἐπὶ τοῦ φωτισμοῦ. Διὰ τοὺς λόγους τούτους ὅθεν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ ἐξετάσωμεν, κατ' ὅσον ἀφορᾷ τὸν φωτισμὸν, οὐχὶ ἕκαστον οἰκοδομήμα, ἀλλ' ἕκαστον δωμάτιον αὐτοῦ.

Κατὰ τινα λίαν διαδομένην θεωρίαν, ἧτις μάλιστα ἐν τισὶ χώραις ἐφηρμόσθη καὶ διὰ νομοθετικῶν διατάξεων, ἐκάστη αἰθουσα διδασκαλίας πρέπει νὰ δέχεται φῶς μόνον ἐκ μιᾶς πλευρᾶς, καὶ δὴ διὰ θυρίδων κειμένων πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῶν μαθητῶν. Ὁ τοιοῦτος τρόπος τοῦ φωτισμοῦ εἶναι ἀναμφιβόλως ὁ σκοπιμώτερος ὅταν αἱ αἰθουσαι εἶναι ὑψηλαὶ καὶ σχετικῶς στεναί. Τὸ ἀριστερόθεν καὶ ἀνωθεν ἐρχόμενον φῶς φωτίζει τὸ γραφεῖον χωρὶς νὰ θαμβοῖ πολὺ τὸν ὀφθαλμὸν καὶ εἶναι τὸ καταλληλότερον κατὰ τὴν γραφήν, διότι καθιστᾷ ἀβλαβῆ τὴν σκιάν τῆς τε γραφίδος καὶ τῆς γραφούσης χειρός. Τὸ τοιοῦτοτρόπως ἐρχόμενον φῶς εἶναι ἐκεῖνο ὅπερ ἐκλέγομεν, ὅταν τοποθετῶμεν τὸ γραφεῖον ἐν τοῖς ἡμετέροις σπουδαστηρίοις, ἀλλὰ εἰς αἰθουσαν διδασκαλίας δὲν εἶναι τὸ καταλληλότερον, διότι δὲν ἐπαρκεῖ. Ἴνα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰσέλθῃ εἰς τὴν αἰθουσαν τῆς διδασκαλίας ἢ ἀναγκαία ποσότης φωτός πρέπει αἱ θυρίδες νὰ ἦναι λίαν ὑψηλαί, οἱ πρὸς τὸ μέρος τῶν θυρίδων στύλοι νὰ μὴ ἦναι πλατύτεροι ἢ τὰ $3/4$ τοῦ πλάτους τῶν θυρίδων, πρέπει πρὸς τούτοις τὰ θυρώματα νὰ ἦναι λοξὰ καὶ τὸ βάθος τῆς αἰθούσης (ἧτοι ἡ ἀπόστασις τῶν θυρίδων ἀπὸ τοῦ ἀντικειμένου τοίχου) νὰ ὑπερβαίῃ τὸ ὕψος τῶν θυρίδων μόνον κατὰ ἐν ἢ τὸ πολὺ ἐν καὶ ἡμισυ μέτρον. Μόνον ὑπὸ τοιούτοις ὅροις θὰ δύναται νὰ βλέπῃ ἐξ οἰασοδήποτε θέσεως τῆς αἰθούσης μέγα τι μέρος τοῦ οὐρανοῦ θόλου, μόνον ὑπὸ τοιούτοις ὅροις θὰ ἐκπληρῶνται αἱ ἀπαιτήσεις περὶ ἐπαρκούς ποσότητος φωτός. Ἐπειδὴ τὸ ὕψος τῶν θυρίδων ἐν τοῖς πλείστοις οἰκοδομήμασιν εἶναι μόνον 3, 5—4 μέτρων (συνήθως μάλιστα ὀλιγώτερον), διὰ τοῦτο ὁ μνημονευθεὶς τρόπος τοῦ φωτισμοῦ εἶνε κατάλληλος μόνον εἰς μικρότερας αἰθούσας, ἧτοι εἰς τοιαύτας ὧν τὸ βάθος δὲν ὑπερβαίνει τὰ 5—5 $1/2$ μέτρα. Διὰ πάσας τὰς λοιπὰς αἰθούσας, δηλαδή τὰς πλείστας, καταλληλότερα εἶναι ὁ ἐκατέρωθεν ἧτοι ὁ διὰ θυρίδων δύο ἀλλήλοις ἀντικειμένων τοίχων φωτισμοί. Ὁ φόβος, ὅτι διὰ τῆς τοιαύτης διαθέ-

σεως τῶν θυρίδων θὰ καθίστατο ἐπιδραβὴς ἢ σκιά τῆς γραφούσης χειρὸς δὲν εἶναι εὐλογος· διότι τὸ ἥμισυ τῶν μαθητῶν δέχεται τὴν μεγαλειτέραν ποσότητα τοῦ φωτὸς ἐκ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς· ἀλλὰ καὶ οἱ πρὸς τὴν δεξιάν σειρὰν τῶν θυρίδων καθήμενοι μαθηταὶ δέχονται πάντοτε τοσοῦτον φῶς ἀριστερόθεν, ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ γεννηθῇ σαφὴς σκιά. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐπιτυγχάνεται πρὸς τούτους καὶ ἡ κανονικὴ διανομὴ τοῦ φωτὸς, διότι αἱ σκια τῶν θρανίων αἱ ἀντιστοιχοῦσαι τοῖς στύλοις καὶ αἱ θέσεις αἱ ἐγγὺς τῶν γωνιῶν πῆς αἰθούσης δὲν θὰ ἦναι σκοτειναί. Ἐπίσης μόνον διὰ τοῦ τρόπου τούτου εἶναι δυνατὸν νὰ χρησιμοποιήσωμεν σκοπίμως τὸν χῶρον τῆς αἰθούσης καὶ νὰ ἀποφύγωμεν τὸν συνωστισμὸν τῶν μαθητῶν πρὸς ἓνα τοῖχον. Ὅτι ἡ τοιαύτη τοποθεσία τῶν θυρίδων εἶναι λίαν σκόπιμος καὶ δι' ἄλλους λόγους, ἰδίως δὲ πρὸς τὸν ταχύτερον καὶ καλλίτερον ἀερισμὸν πῆς αἰθούσης, τοῦτο εἰρήσθω ἐν παρόδῳ.

Ὅπως θυρίδες ἀποκλείσωσι τὸ ὀλίγον χρήσιμον καὶ θαμβοῦν κάτωθεν προσπίπτον φῶς, πρέπει νὰ μὴ καθικνῶνται πρὸς τὰ κάτω βαθύτερον τοῦ ἐνὸς μέτρου ὑπεράνω τοῦ ἐδάφους. Ὅτι πάντα τὰ σκιογόνα συστατικὰ μέρη τῶν θυρίδων, ὅσον τὰ διασταυρώματα αὐτῶν καὶ τὰ περιθώρια δὲν πρέπει νὰ ἔχωσιν ὅσον τὸ δυνατόν ἐλαχίστην ἔκτασιν, τοῦτο νοεῖται ἀφ' ἑαυτοῦ.

Ὀλιγωτέραν μὲν, ἀλλ' ὅμως διὰ τοῦτο οὐχὶ καὶ παραβλεπτέαν ἐπιβρόσῃν ὡς πρὸς τὴν ποσότητα τοῦ φωτὸς ἀσχεῖ ἐπίσης καὶ τὸ διακεχυμένον φῶς, ὅπερ ἀνακλᾶται ἐκ τῶν τοίχων, τῆς στέγης καὶ ἐκ τῶν ἐπίπλων τῆς αἰθούσης τῆς διδασκαλίας. Τὰ μέρη ταῦτα δὲν πρέπει, ὡς πολλαχοῦ παρατηρήσαμεν, νὰ ἔχωσι σκοτεινὰ χρώματα. Ἐἰς ἀνοικτὸς πράσινος ἢ ἀνοικτὸς κυανοῦς χρωματισμὸς τῶν τοίχων, λευκὸς τῆς στέγης καὶ φαιὸς τῶν θρανίων (ἀντὶ τοῦ ἐν χρήσει μέλανος) εἶναι ἀρμοδιώτερος καὶ ἔχει πρὸς τούτους τὸ πλεονέκτημα νὰ καθιστῶσι τὰς αἰθούσας εὐπρεπεστέρας.

2. Τὰ ἀνοίγματα τῶν θυρίδων τῆς αἰθούσης τῆς διδασκαλίας πρέπει, ὡς ἤδη ἐκτενῶς ἐξεθέσαμεν, νὰ εὐρίσκωνται πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ τῶν μαθητῶν. Ἐν τισιν αἰθούσαις εἶναι ἀδύνατον

ἐνεκα τοπικῶν λόγων νὰ γίνωσι θυρίδες πρὸς τὰ δεξιὰ. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἐπιτρέπεται πρὸς εἰσαγωγήν πλείονος φωτὸς νὰ εἰσέρχεται τὸ φῶς ἐξ ἄλλων πλευρῶν;

Τὴν κατασκευὴν θυρίδων ἐπὶ τῆς προσθίας πλευρᾶς τῆς αἰθούσης, ἥτοι κατὰ τὴν διδασκαλικὴν ἑδρὰν ἀποδοκιμάζομεν ὑπὸ πάσας τὰς περιστάσεις, διότι οἱ μαθηταὶ ἔχοντες κατ' εὐθείαν πρὸ ἑαυτῶν φωτεινὰ παράθυρα, θαμβοῦνται πάραυτα, καὶ προφυλάττονται ἀπὸ τῆς θαμβώσεως κλίνοντες ἀθελήτως τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ἔμπροσ, ἵνα σκιάσωσι τὸν ὀφθαλμὸν διὰ τοῦ μετώπου, οὕτω δὲ ἐξαναγκάζονται εἰς τὸ νὰ προσπελάσωσιν ὑπὲρ τὸ δέον τὸν ὀφθαλμὸν τῶν πρὸς τὸ βιβλίον καὶ νὰ κρατῶσι τὸ ἀνώτερον μέρος τοῦ σώματος ἐν κακῇ στάσει.

Φῶς ἐκ τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς τῆς αἰθούσης ἐργόμενον θὰ ἐνέτεινε τὸν ἀνεπαρκῆ ἐκ τῶν πλαγίων φωτισμὸν, ἂν δὲν εἶχε τὸ ἐλάττωμα νὰ θαμβοῖ τὸν διδάσκαλον, ὅστις θὰ εἶχε οὕτω πάντοτε πρὸ ἑαυτοῦ τὰς θυρίδας· πρὸς δὲ τοιοῦτο φῶς θὰ παρήγε πάντοτε ἐπὶ τῶν βιβλίων τῶν μαθητῶν τῶν ὀπισθίων θρανίων τὴν σκιά τῆς κεφαλῆς τῶν. Ἐν τούτοις τοῦ ἐκ τῶν νῶτων προσπίπτοντος φωτὸς ἀρμοδίως κανονιζομένου εἶναι δυνατὸν ὑπὸ ἰδιαιτέρας περιστάσεις νὰ γίνηται ἐπωφελὴς χρῆσις, ἀλλ' ἐν γένει δὲν δυνάμεθα νὰ συστήσωμεν αὐτό.

Ἀποδοκιμάζομεν τὸν διὰ τριῶν πλευρῶν συγχρόνως φωτισμὸν τῆς αἰθούσης, ὡς παρατηρήσαμεν, τὸ τοιοῦτον ἐν τινὶ τάξει τῶν ἐνταῦθα Σχολείων, ἥτις ἔχει ἐννέα θυρίδας, ἥτοι τρεῖς ἐν τῇ δεξιᾷ πλευρᾷ, τρεῖς ἐν τῇ ἀριστερᾷ καὶ τρεῖς ἐν τῇ ὀπισθίᾳ. Ἀναφορικῶς πρὸς τὴν χρῆσιν τοῦ ἀνωθεν προσπίπτοντος φωτὸς δὲν ἔχομεν ἀκόμη ἱκανὴν πείραν ὅπως κρίνωμεν περὶ τούτου.

Ἄλλο σπουδαῖον ζήτημα εἶναι καὶ τοῦτο, ὅποιαν διεύθυνσιν ὡς πρὸς τὸν ὀρίζοντα πρέπει νὰ ἔχη ἡ αἰθουσα τῆς διδασκαλίας. Ἄν ἡ αἰθουσα ἔχη ἐν μιᾷ μόνον πλευρᾷ θυρίδας, τότε πρέπει αὐταὶ νὰ ἦναι ἐστραμμέναι ἢ πρὸς ἀνατολὰς ἢ πρὸς δυσμὰς· ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἐπιτρέπεται κλίσις 20 μοιρῶν πρὸς βορρᾶν ἢ πρὸς νότον. Ἀποδοκιμάζομεν τὴν κατασκευὴν θυρίδων ἐν τῇ νοτίᾳ

πλευρᾶ τῆς αἰθούσης, ἐπειδὴ αὕτη προσβάλλεται κατὰ τὸ πλεονστον τῆς ἡμέρας ὑπὸ τοῦ Ἡλίου, (καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ λαμβάνηται φροντίς, ὅπως ἀποτρέπηται ἡ θάμβωσις τῶν μαθητῶν), πρὸς δὲ κατὰ τὸ θέρος θὰ γίνηται ἀνυποφόρως θερμῆ. Καθ' ὅσον ἀφορᾶ ἐπίσης τὴν κατασκευὴν θυρίδων ἐπὶ τῆς βορείου πλευρᾶς ὑφίστανται μεγάλοι ἐνδοιασμοὶ, ἐπειδὴ οὕτω θὰ δέχηται ἡ αἴθουσα ὀλιγώτερον φῶς, οὐδέποτε δὲ κατ' εὐθείαν τὸ τοῦ Ἡλίου, καὶ θὰ ἦναι διὰ τοῦτο σκοτεινὴ καὶ σκαιά. Ἐν τούτοις τὰ πλεονα τῶν τῆς ἐπιτροπῆς μελῶν συγκρίνοντα τὰ ἐλαττώματα ταῦτα τοῦ διὰ τῆς βορείας πλευρᾶς ἐρχομένου φωτός πρὸς τὸ ἥπιον καὶ τὴν κανονικότητα αὐτοῦ νομίζουσι ταῦτα οὐχὶ λίαν σπουδαία ὡς νὰ ἀποδοκιμάσωσι κατ' ἀρχὴν τὸν ἐκ βορρᾶ φωτισμὸν τῶν αἰθουσῶν. Ἡ προσηκουσα ὁμῶς διανομὴ τοῦ ἀμέσου ἡλιακοῦ φωτός καὶ τοῦ διαχύτου εἶναι ἐφικτὴ μόνον ὅταν αἱ θυρίδες κεῖνται πρὸς ἀνατολὰς ἢ πρὸς δυσμᾶς· οὕτω δὲ, ὅταν ἡ αἴθουσα φωτίζεται ἐκατέρωθεν, δεξιόθεν ἢ ἀριστερόθεν, τὸ μὲν ἐν ἡμισυ τῶν μαθητῶν θὰ δέχηται τὸ ἡλιακὸν φῶς τὴν πρωΐαν, τὸ δὲ ἕτερον ἡμισυ μετὰ μεσημβρίαν, κατὰ τοῦτον δὲ τὸν τρόπον θὰ ἦναι δυνατὸν, καίπερ ἀποτρεπομένου τοῦ ἀμέσου ἡλιακοῦ φωτός ἐκ τῆς μιᾶς πλευρᾶς, νὰ εἰσάγῃται εἰς τὴν αἴθουσαν ἡ ἐπαρκὴς ποσότης φωτός.

Τὸ ἐκ τῶν πλαγίων, κάτωθεν ἢ ὀριζοντίως, προσπίπτον φῶς ὀλίγον συντελεῖ πρὸς φωτισμὸν τῶν ἐπὶ τοῦ γραφείου ἀντικειμένων, πρὸς τούτοις δὲ θαμβοὶ καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἀποφεύγηται. Ὅπου αἱ κατώτεραι πλευραὶ τῶν θυρίδων εἶναι ὀλιγώτερον τοῦ ἐνὸς μέτρου ὑπεράνω τοῦ ἐδάφους, πρέπει αἱ κατώτεραι ὕελοι νὰ καλύπτονται διὰ σκοτεινῶν παραπετασμάτων ἢ διὰ ξυλίνων διαφραγμάτων. Ἐν βαθέσιν ὑπογείοις δωματίοις εἶναι ἀνάγκη νὰ προφυλάττωνται οἱ ἐν αὐτῇ μαθηταὶ ἀπὸ τῶν περιέργων βλεμμάτων τῶν ἐν τῇ οἴῳ παρερχομένων, πρὸς τὸν σκοπὸν δὲ τοῦτον αἱ κατώτεραι ὕελοι τῶν θυρίδων ἐν πολλοῖς Σχολείοις εἶναι κατασκευασμένοι ἐξ ἀδιαφανοῦς ὕελου· τὸ τοιοῦτο δὲν συνιστῶμεν, ἐπειδὴ ἢ κανονικῶς λευκὴ ἐπιφάνεια τῶν ὕελων τούτων θαμβοὶ διαρκῶς τοὺς μαθητάς, καὶ τὸ φῶς ὅπερ παρέχει εἶναι ὀλίγον χρήσιμον.

Αἱ πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ἐνταῦθα δημοσίων καὶ ιδιωτικῶν καταστημάτων ἐν χρήσει οὖσαι κρυσταλλώδεις ὕελοι εἶναι δυσάρεστοι τῷ ὀφθαλμῷ καὶ μόνον ἐν περιστάσεσιν ἀνάγκης, ὅταν δὲν δύναται τις νὰ στερηθῇ τοῦ ὑπ' αὐτῶν παρεχομένου φωτός, πρέπει νὰ γίνηται χρήσις τούτων.

3. Αἱ μεταβολαὶ τῆς καταστάσεως τῆς ἀτμοσφαιρας, ὧν ἕνεκα συμμεταβάλλεται καὶ ἡ ἔντασις τοῦ δι' αὐτῆς διερχομένου ἡλιακοῦ φωτός, καθιστῶσιν ἀναγκαίαν τὴν λήψιν μέτρων, ὅπως κανονίζωμεν ἐκάστοτε κατὰ τὰς περιστάσεις τὴν διὰ τὴν αἴθουσαν τῆς διδασκαλίας ἀναγκαίαν ποσότητα αὐτοῦ. Πρόκειται λοιπὸν περὶ τούτου κατὰ ποῖον τρόπον δυνάμεθα νὰ ἀπομακρύνωμεν ἀπὸ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ μαθητοῦ τὸ βλαβερῶς ἐπιδρῶν ἄμεσον ἡλιακὸν φῶς, χωρὶς νὰ ἐλαττώσωμεν συγχρόνως ὑπὲρ τὸ δέον τὴν ἀναγκαίαν ποσότητα αὐτοῦ. Συγχρόνως παρίσταται ἡ ἀνάγκη νὰ προφυλάξωμεν τοὺς μαθητάς κατὰ τὰς θερμὰς ὥρας τοῦ ἔτους ἀπὸ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἀμέσου ἡλιακῆς θερμότητος.

Ἐν τισὶ τάξεσι τῶν ἐνταῦθα ἐκπαιδευτηρίων εὔρομεν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐν χρήσει ἐξωτερικὰς ξυλίνας κιγκλιδωτὰς θυρίδας, ὧν αἱ κιγκλίδες εἶναι λοξῶς τεθειμέναι. Ταύτας ὡς ἀφαιρούσας μέγα ποσὸν φωτός ἀποδοκιμάζομεν καθ' ὀλοκληρίαν. Πολλάκις δὲ, ὅπως μὴ τὸ δωματίον καθίσταται λίαν σκοτεινὸν, κλείονται ταῦτα ἀτελῶς, οὕτω δὲ γεννῶνται χάσματα, δι' ὧν διέρχεται ἄμεσον ἡλιακὸν φῶς, ὃ κατὰ τοιοῦτον ὁμῶς τρόπον ρυθμιζόμενος φωτισμὸς εἶναι λίαν βλαβερός. Ἐπίσης διὰ τοὺς ἀνωτέρω ἐκτεθέντας λόγους δὲν συνιστῶμεν τὴν ἀδιαφανῆ ὕελον. Ὁ ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς δύναται κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην νὰ ἐπιτευχθῇ μόνον δι' ἐλικτῶν καὶ πρὸς τὸ ἔσω μέρος τῶν θυρίδων ἀνηρητῶν παραπετασμάτων, ὧν ἡ μὲν ἀπὸ τῶν ὕελων ἀπόστασις νὰ ἦνε τοιαύτη, ὥστε αἱ θυρίδες νὰ ἀνοίγωνται καὶ κλείωνται εὐχερῶς, τὸ δὲ μήκος καὶ πλάτος τοσοῦτον, ὥστε νὰ καταλαμβάνωσιν ἅπασαν τὴν ἔκτασιν τοῦ θυρώματος. Τὰ παραπετάσματα ταῦτα πρέπει νὰ συνίστανται ἐκ πυκνοφάντου, ἀλλ' οὐχὶ πολὺ παχέος, φαιοῦ ἢ ἀνοιχτοῦ κυανοῦ ὕφασματος καὶ νὰ δύνανται νὰ ἀνέλκωνται καὶ νὰ καθέλκωνται

εὐχερῶς. Λευκοῦ λινθοῦ ὑφάσματος, ὡς λίαν θαμβοῦντος, ἔταν φω-
τίζεται ὑπὸ τοῦ Ἡλίου, δὲν πρέπει νὰ γίνηται χρῆσις. Εὐκταῖον
εἶναι, ἵνα τὰ παραπετάσματα ὡς τοιοῦτοτρόπως κατασκευασμένα,
ὥστε νὰ δύνανται νὰ μένωσιν ἡωρημένα ἐν οἰωδήποτε ὕψει. Ἐν
τούτοις οὐδέποτε πρέπει νὰ ἀφίνωμεν ἐλευθέρας μόνον τὰς κατωτέ-
ρας ὑέλους τῶν θυρίδων. Οὐδέποτε πρέπει νὰ ἐπιτρέπηται, ἵνα αἱ
αἵθουσαι τῶν σχολείων εἶνε ἄνευ παραπετασμάτων, ὡς τοῦτο πολ-
λαχοῦ παρατηρήσαμεν. Τῶν πρὸς τὸ ἔξω μέρος τῶν θυρίδων καὶ
πρὸς τὰ ἄνω αὐτῶν ἐν πολλαῖς ἰδιωτικαῖς οἰκίαις ἐν χρήσει ἄνευ
σκιαδίων δὲν πρέπει νὰ γίνηται χρῆσις ἐν τοῖς σχολείοις, ἐπειδὴ
ταῦτα ἐμποδίζουν τὸ ἄνωθεν ἐρχόμενον ὠφέλιμον φῶς. Ἐπίσης
δὲν πρέπει νὰ ἀνεκλύωνται καὶ καθεκλύωνται λίαν συχνὰ τὰ παρα-
πετάσματα, ὡς τοῦτο συνειθίζεται νὰ γίνηται κατὰ τὰς θυελλώδεις
ἡμέρας, καθ' ἃς λαμπρὸν φῶς ἡλίου διαδέχονται αἰφνης σκοτεινὰ
νέφη.

Ἰδιαιτέρας προσοχῆς ἄξια εἶνε προσέτι καὶ αἱ φωτειναὶ ἐπιφά-
νεια τῶν τοίχων τῶν γειτνιαζόντων οἰκοδομημάτων. Οἱ τοιοῦτοι
τοῖχοι, ἔταν φωτίζονται ὑπὸ τοῦ ἡλίου, θαμβοῦσι λίαν, καὶ πολλαὶ
τάξεις τῶν ἡμετέρων σχολείων ὑποφέρουσι πολὺ ἐκ τῆς δυσαρέστου
ταύτης γειτνιασεως. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ λαμβάνηται ἡ δέουσα
φροντίς, ὅπως οἱ τοιοῦτοι τοῖχοι χρωματίζονται διὰ σκοτεινῶν χρω-
μάτων.

Ὅταν ἡ ἀτμόσφαιρα ἦνε τόσῳ συννεφώδης, ὥστε ἐν ταῖς σκο-
τεινοτάταις θέσεσι τῶν σχολικῶν αἰθουσῶν νὰ μὴ δύνηται τις νὰ
ἀναγνώσῃ εὐκόλως τυπογραφικοὺς χαρακτῆρας, ὡς τοῦτο συμβαί-
νει κατὰ τὰς ὀμβρῶδεις χειμερινὰς καὶ φθινοπωρινὰς, ἐστ' ὅτε δὲ
καὶ κατὰ θυελλώδεις θερινὰς ἡμέρας, τότε πρέπει νὰ καθεκλύων-
ται τὰ παραπετάσματα καὶ νὰ φωτίζονται αἱ αἵθουσαι τεχνικῶς.
Ἔργασία γινομένη ὑπὸ τεχνικὸν φωτισμὸν εἶναι τῷ ὀφθαλμῷ ἥσσον
βλαβερὰ ἢ ἔταν γίνηται ὑπὸ ἀνεπαρκῆς φῶς ἡμέρας.

4) Ἄπασαι αἱ πόλεις, ἐν αἷς ὑπάρχουσι τὰ ἡμέτερα ἐκπαιδευτή-
ρια φωτίζονται διὰ φωταερίου· τούτου πρέπει νὰ γίνηται χρῆσις
καὶ διὰ τὸν τεχνικὸν φωτισμὸν τῶν αἰθουσῶν τῶν σχολείων. Συ-

νιστῶμεν, ὅπως ἐκάστη αἵθουσα φωτίζεται ὑπὸ ἀναλόγου τῷ με-
γέλει αὐτῆς ἀριθμοῦ φωταερίων κυλινδρικῶν φλογῶν περιβαλλο-
μένων ὑπὸ κυλινδρικῶν ὑέλων καὶ εὐρέων ἀντανεκλαστικῶν σκε-
πασμάτων, κωνικῶν τὸ σχῆμα, ὧν ἡ μὲν ἄνω ἐπιφάνεια νὰ ἦναι
σκοτεινὴ, ἡ δὲ κατωτέρα λευκὴ· φλόγες μὴ περιβαλλόμεναι ὑπὸ
υέλων ταραττονταὶ εὐκόλως καὶ παράγουσιν ἐνοχλητικοὺς κυμα-
τισμούς. Μόνον δι' ὑελίνων κυλίνδρων εἶναι ἐφικτὴ μία κανονικὴ
καὶ ἥσυχος πηγὴ φωτός· ἀμβλεῖς τὴν χροιάν ὑελίνους κώδωνας,
καίπερ φωτίζοντας τὸ δωμάτιον ἐν συνόλῳ κάλλιον, ὅμως δὲν συ-
νιστῶμεν διὰ τοῦτο, ὅτι ἀπορρόφῳσι πολὺ φῶς καὶ δὲν φωτίζουνσιν
ἐπαρκῶς τὰ γραφεῖα τῶν μαθητῶν. Μία φωταερίου φλόξ πρέπει νὰ
ἦναι τεθειμένη πρὸ καὶ ὑπεράνω τῆς καθέδρας τοῦ διδασκάλου, αἱ
δὲ λοιπαὶ πρέπει νὰ ἦναι διατεταγμέναι ἐν δύο σειραῖς ὑπὲρ τὰς
θέσεις τῶν μαθητῶν καὶ τοῦλάχιστον ἐν μέτρον ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς
αὐτῶν, ὅπως οὕτως ἐλαττωταὶ ὅσον τὸ δυνατόν ἡ ὀχληρὰ ἀκτι-
νοβολοῦσα θερμότης τῶν φλογῶν.

Ὅπου δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ χρῆσις ἀεριοφωτός, δύναται νὰ ἀντι-
κατασταθῇ τοῦτο διὰ λύχνων πετρελαίου, ἀνηρητημένων ὀλίγῳ κα-
τώτερον.

Ἐπίσης μεγάλην ἴσως καὶ μεγαλειτέραν σημασίαν ἢ ὁ κακὸς
φωτισμὸς, ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς μυωπίας, ἔχει καὶ ἡ
ἐλαττωματικὴ κατασκευὴ τῶν θρανίων τῶν μαθητῶν.

Ὁ μαθητὴς ἀναγινώσκων, γράφων καὶ διαρκούσης τῆς διδα-
σκαλίας, ἀκροώμενος τοῦ διδασκάλου του, πρέπει νὰ κάθηται ἀνέ-
τως χωρὶς νὰ ἀναγκάζεται νὰ δίδῃ εἰς τὸ σῶμά του παρὰ φύσιν
στάσιν, ἢτοι νὰ κάμπτη τὸ ἀνώτερον μέρος τοῦ σώματος πρὸς τὰ
πλάγια ἢ πρὸς τὰ ἐμπρός. Παιδαγωγικοὶ λόγοι ἀπαιτοῦσι πρὸς τού-
τοις, ἵνα ὁ μαθητὴς δύνηται νὰ ἀνίσταται πρὸ τοῦ θρανίου του χά-
ριν τοῦ παιδαγωγικοῦ τούτου λόγου. Αἱ ὑγιεινὰ ἀξιώσεις οὐδόλως
ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄψει κατὰ τὴν κατασκευὴν τῶν παλαιῶν θρανίων.
Ἡ προσθία κόψις τῆς ἔδρας ἀπάντων τῶν θρανίων εὐρίσκεται ὅπι-
σθεν τῆς ὀπισθίας κόψεως τοῦ γραφείου, ὥστε ὁ μαθητὴς δύναται
νὰ ἴσταται ἐν τῷ μεταξὺ διαστήματι. Ἐνεκα τοῦ πρώτου τούτου

ἐλαττώματος εἶναι τὰ τοιαῦτα θρανία ἀδόκιμα καὶ τοσούτω βλαβερώτερα, ὅσω νεώτερα εἶναι τὰ παιδιά, ἅτινα εἶναι καταδεδικασμένα νὰ ἐργάζωνται ἐπ' αὐτῶν.

Αἱ βλάβαι αἱ προερχόμεναι ἐκ τῆς τοιαύτης κακῆς κατασκευῆς τῶν θρανίων ἐξηγήθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τόσῳ σαφῶς, ὥστε δυνάμεθα νὰ διαλάβωμεν ἐνταῦθα διὰ βραχέων περὶ τούτου. Πράφω ὁ μαθητῆς ἐξαναγκάζεται οὕτω νὰ στηρίξη τὸ ἀνώτερον μέρος τοῦ σώματος ἐπὶ τοῦ βραχίονος, νὰ κυρτοῖ ἰσχυρῶς τὸν θώρακα πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ νὰ κύπτῃ πολὺ τὴν κεφαλὴν, ἔνεκα τούτου προσπελάζεται ὁ ὀφθαλμὸς ὑπὲρ τὸ δέον εἰς τὸ τετράδιον καὶ οὕτω παράγεται τεχνικῶς ἡ μυωπία. Διὰ τῆς μνημονευθείσης κατασκευῆς τῶν θρανίων ἐξαναγκάζεται ἐπίσης ὁ μαθητῆς νὰ κάμπτῃ πρὸς τὰ πλάγια τὴν σπονδυλικὴν στήλην, ἢ οὕτω δὲ προσγινόμενη κύρτωσις τῆς σπονδυλικῆς στήλης ἀπαντᾷ οὐχὶ σπανίως καὶ παρὰ μαθητρίαις, ἀλλ' εἰς ὀλιγώτερον βαθμὸν.

Αἱ βλάβαι αἱ προερχόμεναι ἐκ τῆς ἀνω ἐξηγηθείσης κακῆς κατασκευῆς τῶν θρανίων προσγίνονται ἐπίσης καὶ κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν, καταφανέστεραι δὲ εἶναι αὐταὶ παρὰ μικροῖς παιδίοις. Ἡ ἀπόστασις τῆς ἑδρας ἀπὸ τοῦ γραφείου καὶ τὸ ἀνεπαρκὲς στήριγμα, ὅπερ εὐρίσκουσι καθήμενοι ἀναγκάζουσιν αὐτοὺς νὰ στηρίξωσι τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς καὶ νὰ στρέψωσι συγχρόνως τὸν κάθετον ἄξονα τοῦ σώματος πρὸς τὰ δεξιόθεν, οὕτω δὲ προσπελάζεται ὁ ἀριστερὸς ὀφθαλμὸς πρὸς τὸ βιβλίον ἐγγύτερον ἢ ὁ δεξιὸς καὶ δυσχεραίνεται ἡ σύμπτωσις τῶν ὀπτικῶν γραμμῶν, ὁ δὲ δεξιὸς ὀφθαλμὸς μένει τοιοῦτοτρόπως παντελῶς ἀδρανῆς. Πρὸς δὲ ἀναγκάζονται οἱ μαθηταὶ νὰ διασταυρῶσι τοὺς βραχίονας ἐπὶ τοῦ κρασπέδου τοῦ γραφείου, καὶ κύπτοντες ἰσχυρῶς τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ ἔμπρὸς νὰ στηρίξωσι τὴν κάτω σιαγόνα ἐπὶ τῆς ῥάχews τῆς χειρὸς, ὅτε ἀναγκαίως οἱ ὀφθαλμοὶ προσπελάζονται ὑπὲρ τὸ δέον πρὸς τὸ βιβλίον. Πρὸς ταῦτα ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα ἐλαττώματα τῶν νῦν ἐν χρήσει θρανίων, ἧτοι ἡ ἔλλειψις ἢ ἡ κακὴ κατασκευὴ τοῦ ἐπικλίντρου, ἢ ἔλλειψις ὑποποδίου, ἀνεπαρκὲς πλάτος τῆς ἑδρας καὶ τοῦ γραφείου, πολὺ ὀλίγη πρὸς ὀρίζοντα κλίσις τοῦ πλά-

νακος τοῦ γραφείου, ἔλλειψις μηχανισμοῦ, δι' οὗ νὰ δύναται νὰ λαμβάνῃ διαφόρους κλίσεις καὶ τελευταῖον δυσαναλογία μεταξὺ τοῦ ἀναστήματος τοῦ μαθητοῦ καὶ τοῦ ὕψους τοῦ πίνακος τοῦ γραφείου ἀπὸ τῆς ἑδρας. Ἄγευ προσηκόντως κατασκευασμένου ἐπικλίντρου ὁ μαθητῆς μετὰ βραχὺν χρόνον καταπονεῖται καθήμενος, καὶ ἀναγκάζεται νὰ δίδῃ εἰς τὸ σῶμά του κακὰς στάσεις. Οἱ ἐκτείνοντες τὴν σπονδυλικὴν στήλην μῖς ἐντείνονται οὕτω ὑπὲρ τὸ δέον καὶ καταπονοῦνται, τὸ ἀνώτερον μέρος τοῦ σώματος κύπτει πρὸς τὰ ἔμπρὸς, τὰ ὄργανα τοῦ τε θώρακος καὶ τῆς κοιλίας πιέζονται καὶ δυσχεραίνεται οὕτω ἡ λειτουργία αὐτῶν· καὶ ἡ κεφαλὴ ἐπίσης οὕτω ἔχει μεγαλειτέραν τάσιν νὰ κλίνῃ πρὸς τὰ ἔμπρὸς ἢ ὅταν ἡ ῥάχις ἀναπαύηται καλῶς. Τὸ ὑποπόδιον ἔχει ἐπίσης σπουδαιότητα. Καθημένου τοῦ μαθητοῦ, οἱ πόδες δὲν πρέπει νὰ μένωσι μετέωροι, διότι ἄλλως αὐξάνει ἢ ἐπὶ τοῦ πρῶκτου πίεσις τοῦ βάρους τοῦ σώματος καὶ ὁ μαθητῆς καταπονεῖται ταχύτερον. Ἄν τὰ βᾶθρα τῶν θρανίων εἶναι λίαν στενὰ, ὅπως τοῦτο παρατηρήσαμεν ἐν πολλαῖς τάξεσι, τότε ἐξαναγκάζεται ὁ μαθητῆς νὰ φέρῃ τὸν πρῶκτόν του πρὸς τὸ πρόσθιον κράσπεδον τῆς ἑδρας, ἐνῶ πρέπει νὰ ἀναπαύηται (ὁ πρῶκτός) ἐπὶ τοῦ μεσαίου μέρους αὐτῆς, τοιοῦτοτρόπως δὲ καθοιηται, οὕτως εἶπεῖν, κατὰ τὸ ἥμισυ, καὶ διατρέχει τὸν κίνδυνον νὰ διολισθήσῃ πρὸς τὰ κάτω, ὅπως δὲ ἐμποδίση τοῦτο πρέπει νὰ δαπανήσῃ μεγάλας μυϊκὰς δυνάμεις. Λίαν στενὸν γραφεῖον κωλύει τὸν μαθητὴν γράφοντα νὰ δώσῃ φυσικὴν στάσιν εἰς τὸ σῶμά του. Ἐπειδὴ τὸ τετράδιόν του καταλαμβάνει τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ πλάτους τοῦ πίνακος τοῦ γραφείου, διὰ τοῦτο δὲν μένει οὐδεὶς χώρος διὰ τὸν βραχίονα, οὕτω δὲ ἀναγκάζεται ὁ μαθητῆς νὰ γράφῃ, ἢ στηρίζων τὴν ἄκρην χειρᾶ του κατὰ τὸ μέρος τῆς ἀρθρώσεως αὐτῆς ἐπὶ τοῦ κρασπέδου τοῦ γραφείου, ἐνῶ ἡ κανονικὴ στήριξις τῆς γραφούσης χειρὸς πρέπει νὰ γίνηται κατὰ τὸ ἀνώτερον τρίτον τοῦ βραχίονος, ἢ, ἐπειδὴ γράφει χωρὶς νὰ στηρίξῃ τὴν χειρᾶ του καταπονεῖται πολὺ, θέτει ὑπὲρ τὸ μέτρον λαξῶς τὸ τετράδιον αὐτοῦ, τοῦτο δὲ εἶναι ἔτι χειρόν, διότι οὕτω καθίσταται ἀναπόφευκτος ἡ κλίσις τῆς κεφαλῆς πρὸς τὰ ἀριστερὰ, ὅτε ὁ ἀριστερὸς ὀφθαλμὸς

προσπελάζει ἐγγύτερον πρὸς τὸ τετράδιον ἢ ὁ δεξιός. Ὁ πίναξ τοῦ γραφείου πρέπει νὰ ἔχη, ὅταν ἀναγινώσκη ὁ μαθητῆς κλίσεις 40—50 μοιρῶν πρὸς ὀρίζοντα, διότι μόνον κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον εἶναι ἐφικτὴ ἢ κατὰ τὴν διαρκῆ ἐργασίαν φυσιολογικῶς ἀναγκαία κλίσεις τοῦ ὀπτικοῦ πεδίου· ἐπειδὴ ὅμως ἡ τοσαύτη κλίσις τοῦ πίνακος, ὅταν γράφη τις, δὲν εἶναι ἀναγκαία, ἀπαιτουμένης ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ κλίσεως μόνον 10—20 μοιρῶν, διὰ τοῦτο εἶναι ἀναπόφευκτος διασκευὴ τοιαύτη, δι' ἧς νὰ δύναται νὰ λαμβάνῃ ὁ πίναξ τοῦ γραφείου τὰς δύο ταύτας διαφόρους θέσεις. Αἱ βλάβαι τέλος αἱ προερχόμεναι ἐκ τῆς δυσαναλογίας μεταξὺ τοῦ ἀνάστηματος τοῦ μαθητοῦ καὶ τοῦ ὕψους τῆς ἕδρας τοῦ θρανίου ἀπὸ τοῦ γραφείου εἶναι καταφανεῖς. Ἄν τὸ ὕψος τοῦ γραφείου ἀπὸ τῆς ἕδρας εἶναι σχετικῶς μέγα, τότε τίθεται ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ βιβλίον πολὺ πλησίον τῷ ὀφθαλμῷ, ἂν δὲ ἐξ ἐναντίας εἶναι πολὺ μικρὸν, ὅπερ συχνὰ συμβαίνει, τότε πρέπει ὁ μαθητῆς νὰ κύβη τὴν κεφαλὴν, ἕπως δυνηθῇ νὰ διακρίνῃ σαφῶς. Ἐπειδὴ οἱ μαθηταὶ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς τάξεως οὐδὲ κατὰ προσέγγισιν ἔχουσι τὸ αὐτὸ ἀνάστημα, διὰ τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον, ἵνα ἐν ἐκάστη τάξει ὑπάρχωσι τοῦλάχιστον δύο ἐν τισὶ τάξεσι μάλιστα τριῶν διαφόρων ὕψων θρανία, ἅτινα νὰ κατασκευασθῶσι συμφώνως πρὸς τὸ μέτρον τῶν στατιστικῶς ἐγνωσμένων περὶ τὸ ἀνάστημα διαφορῶν τῶν μαθητῶν ἐκάστης τάξεως.

Θρανία, ἅτινα συμφωνοῦσι πρὸς τὰς ἀνω ἐκτεθείσας ἀξιώσεις, κατεσκευάσθησαν ἐσχάτως ἐπανειλημμένως. Οἱ μαθηταὶ κάθονται ἐπ' αὐτῶν ἐν ὀρθῇ στάσει τοῦ σώματος καὶ ἀνέτως, ἐπειδὴ δὲ ἡ ἕδρα τῶν θρανίων εἶναι σκοπίμως διεσκευασμένη, δύνανται νὰ ἀνίστανται καὶ νὰ καθίζωνται ἀθροῦδως. Ἐπειδὴ δὲ ἐν ἐκάστῳ θρανίῳ ὑπάρχουσι δύο μόνον ἕδραι, δύναται ὁ μαθητῆς νὰ καταλάβῃ τὴν θέσιν του εὐκολώτατα.

Οὐδεμίαν τῶν διαφόρων ἀσχολιῶν, εἰς ἃς ὑποβάλλονται οἱ ἡμέτεροι μαθηταὶ, ἀπαιτεῖ πλείονα χρόνον ἢ ἡ ἀνάγνωσις· ἐπ' αὐτῆς στηρίζεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ διανοητικὴ μόρφωσις, ἣτις εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς διδασκαλίας. Ἡ ἀνάγνωσις εἶναι ἐπίσης ἐκεῖνο, ὅπερ δεῖται τῆς μεγίστης προσοχῆς, ἂν θέλωμεν νὰ προφυλάξωμεν τὸ

ὀπτικὸν ὄργανον ἀπὸ βλάβης· διότι, μὴ λογιζομένης τῆς μεγάλης διαρκείας τῆς ἐπιδράσεως αὐτῆς, ἐνέχει ἡ ἀνάγνωσις αὐτὴ πολλὰς αἰτίας βλαβερὰς τῷ ὀφθαλμῷ, αἵτινες δὲν ἰδιάζουσιν εἰς ἄλλας περὶ μικρὰ ἀντικείμενα ἀσχολίας· τοῦτο δὲ γίνεται δῆλον καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ μυωπία παρὰ ῥαπτρίαις, παρὰ ὠρολογοποιοῖς, παρὰ κοσμηματοποιοῖς, χαράκταις κλπ. εἶναι φαινόμενα σπανιώτερα, ἢ παρ' ἀνθρώποις, ὧν ἡ κυρία ἐνασχόλησις εἶναι ἡ ἀνάγνωσις. Ἄν δὲ τις ἀναλογισθῇ πόσος χρόνος καταναλίσκεται ἐκτὸς τοῦ Σχολείου διὰ τῆς ἀναγνώσεως διαφόρων ἀντικειμένων, θέλει ἐννοήσῃ πόσον σπουδαῖον εἶναι τὸ νὰ ἀπαλλάξωμεν τὴν ἀνάγνωσιν τῶν συμφυῶν αὐτῇ βλαβερῶν ἐπιδράσεων.

Ἐκεῖνο, ὅπερ διακρίνει τὴν ἀνάγνωσιν ἀπὸ πάσης ἄλλης ἐνεργείας ἀναφορικῶς πρὸς τὸν ὀφθαλμὸν, εἶναι ἡ καταπληκτικὴ ταχύτης μεθ' ἧς γίνεται ἡ ἀντίληψις τοῦ σχήματος ἐκάστου ἀλφαθητικοῦ γράμματος καὶ ἡ σταθερὰ καὶ ὁμοιόρρυθμος κίνησις τῶν ὀπτικῶν ἀξόνων κατὰ μῆκος τῶν στοιχείων. Ὅταν ἀναγινώσκωμεν ἀντιλαμβανόμεθα ἐκάστου γράμματος, οὐχὶ διότι ἐκάστου τούτων παράγεται σαφὲς εἶδωλον ἐν τῷ ἀμφιβληστροειδῇ χιτῶνι, ἀλλὰ διότι μᾶλλον ἐκ τινῶν χαρακτηριστικῶν γνωρισμάτων ἐκάστου γράμματος εἰκάζομεν ἐκαστον αὐτῶν· διότι κατὰ τὴν ταχέαν ἀνάγνωσιν μόλις ἔχει ἐκαστον γράμμα ἐν ἑκατοστὸν τοῦ δευτερολέπτου χρόνον, ὅπως ἐρεθίσῃ τὸν ἀμφιβληστροειδῆ χιτῶνα.

Καὶ ὁ λόγος λοιπὸν οὗτος, πρὸς δὲ καὶ τὰ μὴ εἰς τὴν συνείδησιν μὲν ἐξικνούμενα, ἀλλ' ὅμως ἐπὶ τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς χιτῶνος ἐπιδρῶντα εἶδωλα τῶν ἐν μιᾷ δεδομένῃ στιγμῇ μὴ ἐντυπωθέντων γραμμάτων καὶ ἡ πρὸς κατανόησιν τοῦ ἀναγινωσκομένου ἀπαιτουμένη ἐντασις τῆς προσοχῆς καταπονοῦσι τὸ πνεῦμα κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν. Ὅπως τὰ εἶδωλα τῶν ἀλφαθητικῶν γραμμάτων γίνονται ἀντιληπτὰ μετὰ τέσης καταπληκτικῆς ταχύτητος, πρέπει νὰ ἔχωσι μέγεθος πολὺ μείζον τοῦ ἐλάχιστου μεγέθους τοῦ ἀπαιτουμένου πρὸς ἀντίληψιν. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἰσχυρότατοι ὀφθαλμοὶ καταπονοῦνται τάχιστα, ὅταν ἀναγινώσκωσι λίαν σμικρὰ γράμματα. Ὅπως ἀναγινώσκωμεν εὐχερῶς πρέπει τὰ γράμματα νὰ

ἔχωσι τοσοῦτον μέγεθος, ὥστε πρὸς ἀντίληψιν αὐτῶν νὰ καταβάλλεται ἡ ἐλαχίστη προσοχή· ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ. Πρέπει καὶ αἱ γραμμαὶ, ἐξ ὧν συνίστανται τὰ γράμματα, νὰ ἔχωσι ἀρκετὸν πάχος καὶ νὰ διακρίνωνται σαφῶς ἀπὸ τοῦ περὶ αὐτὰ χώρου. Πρέπει πρὸς τούτοις τὰ γράμματα κατὰ τὴν διεύθυνσιν ἐκ τῶν ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω νὰ δίστανται τοσοῦτον ἀπ' ἀλλήλων, ὥστε τὰ ἐν τῷ ἀμφιβληστροειδεῖ χιτῶνι εἰδῶλα αὐτῶν νὰ μὴ καλύπτωσιν καὶ συγχίζωσιν ἀλλήλα. Τέλος δὲ τὸ λευκὸν διάστημα τὸ μετὰ τῶν γραμμάτων, λέξεων καὶ στίχων δὲν πρέπει νὰ διατηρῆται καθαρὸν νὰ μὴ διαφαίνωνται π. χ. τὰ ἐν τῇ ἑτέρᾳ σελίδι γράμματα.

Ἐκ τῶν εἰρημένων συνάγονται αἱ ἀξιώσεις, ἃς ἡμεῖς προβάλλομεν ἀναφορικῶς πρὸς τὸν καλὸν τύπον. Καὶ καθ' ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὸν χάρτην, πρέπει οὗτος νὰ ἦναι καθαρὸς, λευκός, νὰ ἔχη λείαν μὲν ἐπιφάνειαν ἀλλ' οὐχὶ στίλβουσαν, καὶ νὰ ἦναι τόσῳ παχὺς, ὥστε νὰ μὴ διαφαίνεται ὁ τύπος τῆς ἑτέρας σελίδος. Δὲν ἐπιδοκιμάζομεν τὴν πρότασιν περὶ ἀντικαταστάσεως τοῦ λευκοῦ χάρτου διὰ φαιός, διότι οὕτω ἐλαττοῦται ἡ ἀντίθεσις μελαίνων στοιχείων πρὸς τὸ χρῶμα τοῦ χάρτου, καίτοι ὁμολογοῦμεν, ὅτι εἰς λίαν εὐαίσθητον ὄφθαλμὸν εἶναι πάντοτε μᾶλλον εὐάρεστον ἀσθενῶς φαιὸς χάρτης ἢ λευκός, ἀλλ' ἐνταῦθα πρόκειται μόνον περὶ τῶν ὑγιῶν ὀφθαλμῶν τῆς μαθητευούσης νεότητος.

(ἔπεται τὸ τέλος).

Ἐπανόρθωσις Πλατωνικοῦ χωρίου.

Ἐν τῷ β' τῶν Νόμων τοῦ Πλάτωνος, ἐν κεφ. XIV (969 α, ἐκδ. Herm. σελ. 417) κεῖται ἐκδεδομένον:

σὺ γὰρ τὴν Μαγνήτων πόλιν, ἢ ἢ ἂν Θεὸς ἐπώνυμον αὐτὴν ποιήσῃ, κλέος ἀρεῖ μέγιστον κατασκευάσας—ὀρθῶς.

Ἀντὶ τοῦ ΩΙ ΑΝ γράφει ΩΝ ΑΝ, ὡς αὐτὸς ὁ Πλάτων ἐν Νόμ. ἢ κεφ. I (828 β, ἐκδ. Herm. σελ. 246) λέγει: Θεοὶς ὧν ἂν ἢ φυλὴ ἐκάστη ἐπώνυμος ἦ.»

ΠΕΤΡΟΣ Ν. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ.

ΚΑΝΟΝΕΣ

δι' ὧν διακρίνεται τὸ δίσεκτον ἔτος.

Ὅποτεν τὸ ἔτος ἔχη ἡμέρας 366, ἦτοι ὁ Φεβρουάριος μὴν συνίσταται ἐξ 29 ἡμερῶν, τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὀνομάζεται δίσεκτον, βίσεκτον ἢ καὶ ἐμβόλιμον. (α).

Πρὸς διάκρισιν δὲ τοῦ τοιούτου ἔτους, ὑπάρχουσι πρὸ αἰώνων δύο κανόνες, ὧν ὁ μὲν φαίνεται, ὅτι εἶναι ἀρχαίας ἐποχῆς, ὁ δὲ νεωτέρας, ὑπὸ τοῦ Πάπα Γρηγορίου καθιερωθεὶς κατὰ τὸ 1582.

Οἱ κανόνες δ' οὗτοι εἶναι ἐν συντόμῳ οἱ ἐξῆς:

Α') «Ἐὰν τὰ δύο τελευταῖα ψηφία ἔτους τινὸς διαιρῶνται ἀκριβῶς διὰ 4, τὸ ἔτος ἐκεῖνο εἶναι δίσεκτον», καὶ

Β') «Ἀπὸ τὰ ἔτη τῶν αἰώνων δέον ν' ἀφαιρῶνται τὰ δύο μηδενικά, καὶ ἐὰν ὁ μένων ἀριθμὸς ἦναι διαιρετὸς διὰ τοῦ 4, τότε τὸ ἔτος τοῦ αἰῶνος ἐκεῖνοι εἶναι βίσεκτον.»

Καὶ διὰ μὲν τοὺς ἀκολουθοῦντας τὸ Γρηγοριανὸν ἡμερολόγιον, ἀμφότεροι οἱ κανόνες οὗτοι εἶναι ἐπαρκεῖς, καθ' ὅσον ἐν διαστήματι 400 ἐτῶν ἔχουσι δίσεκτα ἔτη 97, δι' ἡμᾶς ὁμῶς τοὺς Ἑλληνας, ὡς καὶ τοὺς Ῥώσους, οἵτινες ἀκολουθοῦμεν τὸ Ἰουλιανὸν καλούμενον ἡμερολόγιον, (β) εἶναι ἐλλιπεῖς, διότι ἐν τῷ αὐτῷ χρονικῷ διαστήματι ἀριθμοῦμεν 100 δίσεκτα.

Ἐπὶ τοῦ α' κανόνος, οὐδὲν ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν, καθ' ὅτι δι' αὐτοῦ πᾶς τις δύναται νὰ εὕρισκῃ προχείρως τὰ δίσεκτα ἔτη, ὅποτεν ταῦτα συνίστανται ἐξ ἀριθμῶν ἀκεραίων, καὶ μάλιστα διαιρετῶν διὰ τοῦ 4.

Τὸ ἀρξάμενον ἤδη ἔτος 1884 εἶναι τῷ ὄντι δίσεκτον κατὰ τὸν ἀνωτέρω κανόνα, διότι διαιρουμένων τῶν δύο τελευταίων αὐτοῦ ψηφίων, ἦτοι τοῦ 84 : 4, εὕρισκεται πηλίκον μὲν 21, κατάλοιπον δὲ 0, ὥστε ὁ Φεβρουάριος θὰ ἔχη ἡμέρας 29.

Τὰ ἔτη 1885, 1886 καὶ 1887 θὰ ἔχωσιν ἡμέρας 365, καὶ ὁ

(α) Λατ. Bisextus.

(β) Ἡ καὶ Ἰουλιανὸν κλα(ε)νδάριον.

Φεβρουάριος ἡμέρας 28, διότι τὰ τελευταῖα αὐτῶν ψηφία 85, 86 καὶ 87 δὲν διαιροῦνται ἀκριβῶς διὰ τοῦ 4.

Ἐπὶ τοῦ 6'. ὁμοίως κανόνος παρατηροῦμεν, ὅτι ἐὰν ἐφαρμοσθῇ οὗτος, τὸ ἔτος 1900 δὲν θὰ ἦναι δίσεκτον οὐ μόνον διὰ τοὺς τοῦ Γρηγοριανοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς τοῦ Ἰουλιανοῦ ὁπαδοὺς, διότι τὸ 19 δὲν διαιρεῖται ἀκριβῶς διὰ 4.

Ἀλλὰ δι' ἡμᾶς καὶ τοὺς Ῥώσους πρέπει νὰ ἦναι δίσεκτον, διότι γινώσκοντες ἀφ' ἑνός, ὅτι κατὰ τετραετίαν ὁ ἐνιαυτὸς εἶναι δίσεκτος, καὶ ἀφ' ἑτέρου λαμβάνοντες ὡς βάσιν τοῦ ὑπολογισμοῦ ἡμῶν τὸ ἤδη τρέχον ἔτος 1884, διακρίνομεν ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι δίσεκτα ἔτη ἔσονται τὰ 1888, 1892, 1896, συνεπῶς δὲ καὶ τὸ 1900.

Πλὴν τῆς ἀτελείας ταύτης, δὲν ὑπάρχει κανὼν τις καὶ διὰ τὰ ἔτη ἐκεῖνα, ὧν αἱ μὲν μονάδες ἀποτελοῦνται ἐξ ἀριθμοῦ ἀκεραίου, αἱ δὲ δεκάδες ἐκ μηδενικοῦ, ὡς εἶναι π. γ. τὸ 1902, 1903 κλπ.

Ἀποδεχόμενοι δὲ πληρέστατα τὸν ῥηθέντα α'. κανόνα, ἤτοι «ἐὰν τὰ δύο πρὸς τὰ δεξιὰ τελευταῖα ψηφία ἔτους τινὸς διαιρῶνται ἀκριβῶς διὰ 4, τὸ ἔτος ἐκεῖνο εἶναι δίσεκτον,» ὑποδεικνύομεν συνάμα καὶ δύο ἄλλους συνοπτικοὺς, οἵτινες κατὰ τὴν κρίσιν ἡμῶν δύνανται ἀποκλειστικῶς νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τοὺς ἀκολουθοῦντας τὸ Ἰουλιανὸν ἡμερολόγιον, ὅσάκις οὗτοι θέλωσι νὰ διακρίνωσιν, ἐὰν ἔτος τι ἦναι δίσεκτον ἢ κοινόν.

Α'.) «Ἀντὶ νὰ διαιρῶνται τὰ δύο πρῶτα πρὸς τὰ ἀριστερά ψηφία τῶν αἰώνων, δεόν νὰ διαιρῆται τὸ ἔλον ἔτος τοῦ αἰῶνος διὰ 4.» Π. γ. $1900 : 4 = \text{πηλ. } 475 \text{ καὶ κατάλ. } 0$, καὶ

Β'.) «Ὅποταν ἔτους τινὸς τὸ προτελευταῖον πρὸς τὰ δεξιὰ ψηφίον (τὸ σημαίνον τὰς δεκάδας) ἦναι μηδέν, ἀνάγκη νὰ παρατηρῆται τότε, ἐὰν τὸ τελευταῖον (τὸ τῶν μονάδων) ἦναι ἀκριβῶς διαιρετὸν διὰ τοῦ 4, διότι ἄλλως θὰ ἦναι κοινόν τὸ ἔτος.»

Τὸ 1901, 1902 καὶ 1903 ἔσονται κοινὰ ἔτη, ἐνῶ τὸ 1904, 1908 κλπ. ἔσονται δίσεκτα.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 10 Ἰανουαρίου 1884.

Ν. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΑ.

DE STUDIE
VAN DE GRIEKSCHE OUDHEIDKUNDE

GEBURENDE DE LAATSTE JAREN

DOOR

DR. A. H. G. P. VAN DEN BES

Rector van Het Gymnasium van Amsterdam.

ὁ ἑ. Σπουδαὶ περὶ τῆς ἀρχαιογνωσίας κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη

ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ Γυμνασιάρχου

A. VAN BES.

Ὁ λόγος οὗτος, οὗ ἀντίτυπον ἐστάλη ἡμῖν ὑπὸ τοῦ φίλου ἡμῶν καθηγητοῦ κ. Ἑῖς, εἶναι ἄξιος πολλῆς σπουδῆς καὶ μελέτης. Εἶνε ἐναρκτήριος λόγος ἐν τῇ φιλοσοφικῇ σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀμστερδάμης παρισταμένων πολλῶν ἐπισήμων ἀκροατῶν, ἐν οἷς ὁ δήμαρχος τῆς πόλεως, σύμβουλοι, καθηγηταὶ καὶ ἄλλοι. Ὁ σοφὸς καθηγητὴς μετὰ μικρὰν εἰσαγωγὴν περὶ Ἀθηνῶν καὶ Ῥώμης, ἀφηγεῖται τὰς σπουδὰς, αἵτινες ἐγένοντο περὶ τὴν ἀρχαιογνωσίαν καταλέγων πάντας τοὺς εἰς ἐμβριθεῖς μελέτας ἐνσκήψαντας φιλολόγους καὶ ἐξαίρων τὰ μάλιστα τὴν ἐκ τῆς σπουδῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων ὠφέλειαν.

Ἐν τῷ μικρῷ τούτῳ πονήματι τοῦ σοφοῦ Ὀλλανδοῦ ἐνδείκνυται ἀκριβοῦς κρίσις καὶ μεγίστη πολυμάθεια.

Ὁ Καθηγητὴς ἐν Ὀλάφ τῆς Βρεσλαυίας ἀπέστειλεν ἡμῖν διαφόρους πραγματείας καὶ περιοδικὰ περὶ γυμναστικῆς, ἰδίως δὲ περὶ λεμβοδρομίας καὶ ἰστιοδρομίας, ἅτινα ἐν Γερμανίᾳ ἤδη εἰσήχθησαν καὶ συμπεριελήφθησαν ἐν ταῖς ἀσκήσεσι τῶν νέων. Ὁ κ. Λάμπε τὸ παρελθὸν θέρος ἐξετέλεσε μάλιστα ἐκδρομὴν διὰ λέμ-

των μετὰ τῶν μαθητῶν τοῦ Γυμνασίου, πλεύσας εἰς πολλὰ μέρη καὶ ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας. Ἐν διαφόροις αὐτοῦ ἄρθροις ἐξαίρει ὁ σοφὸς καθηγητὴς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἀσκήσεως, καὶ συνίστησιν αὐτὸ ὡς ἄριστον περὶ τὴν σωματικὴν τῶν νέων διάπλασιν.

Ἑλληνικῆς παιδείας μύστης ὁ κ. Λάμπει καὶ τοὺς νέους Ἑλληνας ἀγαπῶν διακαῶς ἐπιθυμεῖ, ὅπως ἡ λεμβοδρομία καὶ ἰστιοδρομία εἰσαχθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀσκήσις ὑποχρεωτικὴ τοῖς νέοις, καὶ προτρέπει, ἵνα καταρτισθῆ σύλλογος γυμναστικὸς, ἐπιλέγων ὅτι καὶ ὁ γυμναστικὸς τῶν φοιτητῶν τοῦ ἐν Βρεσλάου Πανεπιστημίου σύλλογος ἤθελεν ἔλθει εἰς ἄμεσον σχέσιν πρὸς τοὺς ἡμετέρους, ἂν ἐσχημάτιζον καὶ οὗτοι τοιοῦτόν τινα σύλλογον.

E. Γ.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ.

Ἐκ τῆς ὑγιεινῆς τοῦ σπουδαστηρίου (hygiène du cabinet de travail), ἐκδοθείσης ἐν Παρισίοις τὸ παρελθόν ἔτος ὑπὸ τοῦ διδάκτορος ἱατροῦ A. Riant, μανθάνομεν, ὅτι εἰς τὸ ἐβδομηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας φθάνουσιν

οἱ θεολόγοι	42	ἐπὶ τῶν 100,
οἱ γεωπόνοι καὶ οἱ δασονομικοὶ ὑπάλληλοι	40	» »
οἱ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι	35	» »
οἱ ἔμποροι καὶ βιομήχανοι	35	» »
οἱ στρατιῶται	32	» »
οἱ ἔμποροῦπάλληλοι	32	» »
οἱ κατώτεροι ὑπάλληλοι	32	» »
οἱ δικηγόροι	29	» »
οἱ καλλιτέχναι	28	» »
οἱ καθηγηταὶ	27	» »
οἱ ἱατροὶ	24	» »

F. I. A.

Ὁ ὑπουργὸς τῆς παιδείας κ. Δ. Βουλπιώτης ὑπέβαλεν εἰς τὴν βουλὴν πίνακα τῶν καθ' ἅπαν τὸ κράτος ἐκπαιδευτηρίων τῆς μέσης καὶ ἀνωτέρας ἐκπαιδεύσεως λεπτομερῶς περιέχοντα τὸν ἀριθμὸν τῶν διδασκόντων καὶ τῶν διδασκομένων μαθητῶν. Κατὰ τὸν πίνακα τοῦτον ἐν μὲν τῷ Πανεπιστημίῳ ὑπάρχουσι καθηγηταὶ 52 καὶ φοιτηταὶ 2611, ἐν τοῖς 31 γυμνασίοις τοῦ κράτους καθηγηταὶ μὲν 332 μαθηταὶ δὲ 4117 καὶ ἐν τοῖς 377 ἑλληνικοῖς σχολείοις 577 διδάσκαλοι καὶ 12,973 μαθηταί. Ὑπέβαλεν ἐπίσης πίνακα τῶν καθ' ἅπαν τὸ κράτος μονῶν, ὡς καὶ τῶν διὰ τὸ ἔτος 1883 προϋπολογισθέντων ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τῶν μονῶν αὐτῶν ἐπὶ τῇ βᾶσει τῆς νέας νομισματικῆς μονάδος. Κατὰ τὸν πίνακα τοῦτον τὸ προσωπικὸν τῶν ἐν ὄλκις ταῖς μοναχῶν ἀνέρχεται εἰς 3751 ἐξ ὧν μοναχοὶ 1789, μοναχαὶ 222, δόκιμοι 638, δόκιμαι 74 καὶ ὑπηρέται 1028. Τὰ ἔσοδα τῶν μονῶν ἀνέρχονται εἰς 2,385,065 καὶ 5/00, τὰ δὲ ἔξοδα εἰς 1,570,116 καὶ 53/00. Ὑπάρχει ἄρα πλεόνασμα δραχ. 814,958 καὶ 52/00, ὅπερ εἶνε κατατεθειμένον εἰς τραπεζὰς καὶ τὰ δημόσια ταμεῖα.

Περίληψις πρακτικῶν τῶν εἰδικῶν συνελεύσεων.

Τοῦ ΙΑ'. 1883—84, ἔτους

ἀρξαμένων τῇ 21 Νοεμβρίου 1883.

Ἐγένετο ἀπόφασις ὑπὸ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, πρῶτον μὲν ἵνα κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο γίνωνται κοινὰ αἱ συνεδρία τοῦ τε τμήματος, τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ τοῦ τῆς δημοτικῆς, ἐφ' ὅσον ἤθελε συζητηθῆαι τὸ περὶ τῆς ἐθνικῆς ἐν τῷ σχολείῳ μορφώσεως τῶν νέων ζήτημα, ὅπερ εἶνε κοινὸν καὶ τῶν δύο τμημάτων, δεύτερον δὲ ἵνα κατὰ δεκαπενθήμερον γίνωνται αἱ τοῦ ἔτους τούτου εἰδικαὶ συνελεύσεις, καθόσον ὡς ἐκ τῶν δημοσίων αὐτῶν καθηκόντων καταπεποιημένοι ὄντες ἀδυνατοῦσιν οἱ πλείστοι τῶν ἐταίρων νὰ ἀσχολῶνται εἰς τὰ τοῦ συλλόγου καὶ καθ' ἑκάστην Κυριακὴν, ἥτις εἶνε ἡμέρα ἀναπαύσεως. Ἡ δὲ εἰδικὴ συνέλευσις συνεκροτήθη τῇ 21ῃ Νοεμβρίου 1883. Κατὰ ταύτην ὁ Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου κ. Ν. Χαλκιόπουλος, προέτεινεν ἵνα ἐκλεγῆ, κατὰ τὸ Καταστατικόν, ἴδιος τῶν συνελεύσεων Πρόεδρος, ἀλλ' ἡ συνέλευσις ἀπεφάσισεν ἵνα προεδρεύῃ ὁ αὐτός.

Εἶτα ὑπέμνησεν ὁ κ. Πρόεδρος εἰς τὴν συνέλευσιν ὅτι ἀπὸ τῶν τοῦ παρελθόντος ἔτους εἰδικῶν συνελεύσεων ἔμεινεν ἐκκρεμὲς πρὸς συζήτησιν τὸ δεύτερον μέρος τοῦ ζητήματος, ἧτοι τὸ περὶ τῆς ἐθνικῆς μορφώσεως τῶν παιδῶν ἐν τῷ σχολείῳ· καὶ λοιπὸν, εἶπεν, ἡ τούτου τοῦ ζητήματος λύσις θέλει ἀπασχολῆσαι τοὺς ἑταίρους ἐν ταῖς ἐφετειναῖς εἰδικαῖς συνελεύσεσιν καὶ παρεκάλεισεν πάντα βουλούμενον ἐκ τῶν παρόντων εἰς τὴν συνέλευσιν ἑταίρων νὰ λάβῃ τὸν λόγον.

Πρῶτος δὲ ὁ κ. Γ. Μανούσος, εἶπεν, ὅτι ἐπειδὴ τὸ ζήτημα ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐθνικὴν μόρφωσιν τῶν νέων θεωρεῖ λίαν συντελεστικὸν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μέσον τὴν ὑπὸ τοῦ Συλλόγου σύστασιν σχολῆς ἐσπερινῶν μαθημάτων διδασκομένων πρὸς τοὺς παῖδας τῶν ἐργατικῶν τοῦ λαοῦ τάξεων. Ἐν τῇ σχολῇ δὲ ταύτῃ θέλουσι διδάσκεισθαι οἱ παῖδες τοῦ λαοῦ τὴν εὐσέβειαν, τὰ χρηστὰ ἦθῃ, τὸν τρόπον τοῦ φέρεσθαι καὶ τὰ πρὸς τὴν κοινωνίαν καὶ τὴν πολιτείαν καθήκοντα· εἰς δὲ τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην, θέλουσι διδάσκεισθαι καὶ γράμματα.

Ὁ κ. Πάνος Κωνσταντινίδης εἶπεν ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Μανούσου λεχθέντα δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς συναφῆ πρὸς τὸ ὑπὸ συζήτησιν θέμα, ἀλλ' ὡς βοηθητικὰ καὶ κατὰ προσθήκην· διότι τὸ ζήτημα εἶνε περὶ τῆς ἐν τῷ σχολείῳ ἐθνικῆς μορφώσεως τῶν παιδῶν. Ἐν δὲ τῷ σχολείῳ ὁ διδάσκαλος ἐπαρκῶς δύναται νὰ ἐκπληροῦ τὸ καθήκον του μορφόνων τὸ ἦθος καὶ τοὺς τρόπους τῶν διδασκομένων νέων οὕτως, ὥστε νὰ προέλθῃ ὡς ἀποτέλεσμα ἡ καθόλου ἐθνικὴ μόρφωσις αὐτῶν.

Ὁ κύριος Νικόλαος Ἀναστασίου νομίζει, εἶπεν, ὅτι δὲν πράγματι ἐν ταῖς συνελεύσεσιν ἡμῶν νὰ συζητήσωμεν περὶ συστάσεως σχολείου τῶν παιδῶν τοῦ λαοῦ, διότι τοιοῦτον σχολεῖον ὑφίσταται καὶ λειτουργεῖ ἐν τῷ φιλολογικῷ συλλόγῳ «Παρνασσῶ». Ὡσαύτως παρόμοιον διὰ τὸν λαὸν σχολεῖον καὶ ἐσπερινὰ μαθήματα γίνονται ὑπὸ τῆς ἐταιρείας τῶν «Φίλων τοῦ Λαοῦ». Ὁ δὲ ἡμέτερος σύλλογος ἔχει ἄλλην ἀποστολὴν καὶ ἄλλον σκοπὸν, ταῦτ' ἔστι τὴν βελτίωσιν τῶν διδασκτικῶν μεθόδων καὶ τὴν ἐν τῷ σχολείῳ μόρφωσιν τῶν νέων. Ἀλλὰ καὶ ἂν δεχθῶμεν τὴν πρότασιν τοῦ κ. Μανούσου, εἶπεν, ὁποίου εἴδους σχολὴν θέλωμεν συστήσει; Τίνες δὲ θὰ διδάσκωσιν ἐν αὐτῇ; Διότι ἐκ τῶν προτέρων εἶνε βέβαιον, ὅτι οἱ ἑταῖροι τοῦ Συλλόγου ὡς διδάσκοντες ἐν τοῖς δημοσίοις ἢ τοῖς ἰδιωτικοῖς σχολείοις εἰσὶ καταπεπονημένοι ἐκ τῶν καθ' ἡμέραν ἐργασιῶν των, καὶ δὲν θὰ δύνανται νὰ ἐργασθῶσι καὶ κατὰ τὰς ἐσπέραις διδάσκοντες ἐν τῇ τοῦ Συλλόγου σχολῇ, ἵνα δὲ διορίσῃ ὁ Σύλλογος ἰδίους

διδασκάλους διὰ τὴν σχολὴν δὲν ἔχει πόρους. Ὡστε θεωρεῖ, εἶπεν, ἀπραγματοποιήτον τὴν πρότασιν τοῦ κ. Μανούσου.

Ὁ κ. Γ. Δέρβος λέγει ὅτι τὸ περὶ συστάσεως σχολῆς τοῦ λαοῦ ζήτημα εἶχε προτείνει ἐν τῷ συμβουλίῳ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος, ἀνεβλήθη δὲ ἡ περὶ τούτου ἀπόφασις μέχρι νεωτέρας σκέψεως. Δύναται ὁμοίως νὰ θεωρηθῇ ὡς ζήτημα δευτερεῦον παρὰ τὸ περὶ τῆς ἐθνικῆς μορφώσεως τῶν νέων ἐν τῷ σχολείῳ, περὶ οὗ πρόκειται νὰ συζητήσωσιν οἱ ἑταῖροι ἐν ταῖς εἰδικαῖς συνελεύσεσι τοῦ ἔτους τούτου. Ὁ κ. Μανούσος ἐπαγαλαμβάνων τὸν λόγον εἶπεν, ὅτι ἐπιμένει νὰ φρονῇ ὅτι ἡ πρότασις τοῦ εἶνε λίαν πρακτικὴ καὶ ἀξία τοῦ γενικοῦ περὶ ἐκπαιδεύσεως σκοποῦ τοῦ Συλλόγου.

Ὁ κ. Πρόεδρος λαβὼν τὸν λόγον εἶπεν ὅτι ἡ πρότασις τοῦ κ. Μανούσου δὲν εἶνε ὅλως ἄστοχος καὶ ἄχρητος πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ἐθνικῆς μορφώσεως τῶν νέων, ἀλλὰ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐν τῶν μέσων τῶν συντελούντων πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου, διὸ εἶνε ἀνάγκη, νὰ ἀναμείνωμεν τὴν λύσιν τοῦ κυρίου ζητήματος, ἐφ' οὗ θέλουσιν ἀσχοληθῆ οἱ ἑταῖροι, ἐν ταῖς τοῦ ἔτους τούτου εἰδικαῖς συνελεύσεσι. Μὴ λαβόντος δὲ τινος ἄλλου τὸν λόγον, κατὰ τὴν συνεδρίασιν ταύτην ἐπὶ τοῦ κυρίου ζητήματος τῆς ἐν τῷ σχολείῳ ἐθνικῆς μορφώσεως τῶν νέων, ἡ συνεδρίασις ἐλύθη.

Ἐν τῇ Β' εἰδικῇ συνελεύσει τῆς 4ης Δεκεμβρίου 1883, πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπὶ τοῦ κυρίου θέματος συζητήσεως, ὁ κ. Ἀναστασίου ἐζήτησα τὸν λόγον, ἵνα παρατηρήσῃ τινὰ εἰς τὴν συνέλευσιν περὶ τῆς βραδύτητος τῆς ἐκδόσεως τοῦ τελευταίου τεύχους τοῦ Πλάτωνος. Ἐλαβε δ' ἀφορμὴν, εἶπεν, ἵνα ἐπαγάγῃ τὰς παρατηρήσεις ταύτας ἐξ ἐπιστολῶν διαφόρων ἑταίρων, (α) δι' ὧν οἱ ἐπιστέλλοντες παραπονοῦνται ὅτι δὲν λαμβάνουσι τὸν «Πλάτωνα» ἐπὶ τέσσαρας ἡδὴ μῆνας· ἐντεῦθεν δ' εἰκάζουσι ὅτι διεκόπη ἡ ἔκδοσις αὐτοῦ. Ἀπορεῖ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ κ. Ἀναστασίου διατί ἡ ἔκδοσις τοῦ τεύχους τούτου ἐβράδυνεν ἐπὶ τοσοῦτον, ἀφοῦ, χάρις τῇ γενναίᾳ τοῦ ὑπουργείου τῆς Ἐκπαιδεύσεως χρηρηγίᾳ καὶ τῇ τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ἀφειδίᾳ, οὐ μόνον τὰ μέσα ἐπαρκῆ ὑπάρχουσι διὰ τὴν τακτικὴν ἔκδοσιν τοῦ «Πλάτωνος», ἀλλὰ καὶ ὕλη ἄφθονος πρὸς δημοσίευσιν καὶ εἰδικὴ δὲ ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως ἐπιτροπεία ἀπὸ πολλοῦ χρόνου ὑφίσταται. Ἐρωτᾷ λοιπὸν, εἶπε, μὴ τυχὸν ἐξηντλήθησαν τὰ χρηματικὰ μέσα τοῦ Συλλόγου; μήπως δὲν ὑπάρχει ὕλη ἱκανὴ πρὸς συμπλήρωσιν τῆς δημοσίευσως τοῦ τεύχους; ἢ μήπως τὰ μέλη τῆς ἐπιτροπείας ἀπηύδησαν

(α) Ὁ κ. Ἀναστασίου ἀνέγνω περικοπὰς διαφόρων ἐπιστολῶν ἀποσταλειῶν αὐτῶν.

τοσοῦτω ταχέως; ἢ τέλος μήπως τὸ διοικ. Συμβούλιον δὲν ἐνήργησε τὰ δέοντα περὶ τῆς ἐγκαίρου τοῦ τεύχους ἐκδόσεως.

Εἰς ταῦτα δὲ ὁ μὲν ταμίας τοῦ Συλλόγου κ. Β. Μπουκλάκος, ἀπήντησεν ὅτι χρήματα εὐτυχῶς ὑπάρχουσιν ἀφθονα ἐν τῷ ταμείῳ διὰ τε τὴν ἐκδοσιν τοῦ «Πλάτωνος» καὶ διὰ πᾶσαν ἄλλην ἀνάγκην τοῦ Συλλόγου. Ὁ σύμβουλος κ. Γ. Ι. Δέρβος εἶπεν, ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Ἀναστασίου λεχθέντα ἠδύναντο νὰ ἐκληρωθῶσιν ὡς μομφὴ κατὰ τε τοῦ διοικ. Συμβουλίου καὶ τῆς ἐπιτροπείας τῆς ἐπὶ τοῦ «Πλάτωνος», ἐὰν τῷ ὄντι ἡ βραδύτης τῆς ἐκδόσεως τοῦ τελευταίου τεύχους προήρχετο ἐξ ὀλιγωρίας τούτων. Ἄλλ' εὐτυχῶς ὁ κ. Ἀναστασίου εἶνε εἰς θέσιν, ὡς πρῶτον μέλος τοῦ Συμβουλίου, νὰ γινώσκῃ καλῶς ὅτι καὶ τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπείας καὶ τὸ Συμβούλιον πᾶσαν φροντίδα κατέβαλον πρὸς ἐγκαίρον τοῦ τεύχους ἐκδοσιν, ἀλλὰ προσέκοψαν αἱ προσπάθειαι αὐτῶν εἰς κωλύματα τοῦ τυπογραφείου ἀνυπερέβλητα. Δὲν εἶνε δὲ δίκαιον, εἶπε, νὰ ἐπιρρίπτηται μομφὴ εἰς οὐδὲν τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπείας, διότι αὕτη ἐργάζεται μετὰ ζήλου καὶ ἀφιλοκερδείας καὶ μέγιστον ἐνδιαφέρον ἀείποτε ἐπεδείξατο, ἵνα ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον ἐκδίδονται τὰ τεύχη τοῦ «Πλάτωνος». ὁ δὲ κ. Ν. Ἀναστασίου ὡς μέλος τοῦ Συμβουλίου, γινώσκει λεπτομερῶς, τὰ ἐν τῷ Συμβουλίῳ λεχθέντα καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ περὶ τῆς ἐν τῷ μέλλοντι τακτικῆς ἐκδόσεως τοῦ «Πλάτωνος». — Ἀπαντῶν εἰς ταῦτα ὁ κύριος Ἀναστασίου, εἶπεν, ὅτι οὐδόλως εἶχε σκοπὸν νὰ ἐκφράσῃ μομφὴν τινὰ δι' οὐδένα, οὐδὲ ἐσκέφθη νὰ ἐξετάσῃ ἐν λεπτομερείᾳ τὰ αἷτια τῆς μὴ ἐγκαίρου ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ, ἀλλ' ἐθεώρησε καθήκον του νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τῶν ἀρμοδίων καὶ νὰ ὑποδείξῃ τὴν ἀνάγκην τῆς ταχείας διορθώσεως τῶν κακῶς ἐχόντων ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐκδοσιν τοῦ «Πλάτωνος», τοῦ μόνου ὀργάνου τῆς πνευματικῆς ἐπικοινωνίας τῶν ἀπανταχοῦ ἐταίρων τοῦ Συλλόγου. Ἐὰν δὲ τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπείας, τ' ἀναλαβόντα τῷ ὄντι προθύμως καὶ ἀφιλοκερδῶς τὴν ἐργασίαν ταύτην, ἀξιοῦσι νῦν νὰ λαμβάνωσιν ἀμοιβὴν (ὅπερ ἀδυνατεῖ νὰ πιστεύσῃ), ἀνάγκη νὰ γνωστοποιήσωσι τὴν ἀξίωσιν τῶν ἀρμοδίων, ἵνα ὁ Σύλλογος λάβῃ τὴν δέουσαν φροντίδα. Καὶ βεβαίως δὲν θέλει φεισθῆ ποτε ὁ Σύλλογος οἰασθῆ ποτε δαπάνης διὰ τὴν τακτικὴν καὶ ἐγκαίρον ἐκδοσιν τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ, δι' οὗ ἐκδηλοῦται πᾶσα ἐν τῷ Συλλόγῳ γινομένη πνευματικὴ ἐργασία καὶ δι' οὗ τινος τῆ εὐπροσώπῳ εἰς τὴν κοινωνίαν παρουσιάζῃ ὁ Σύλλογος ἐξασφαλίζῃ εἰς ἑαυτὸν καὶ ὑπόληψιν καὶ πόρους διαρκεῖς.

Δὲν πρέπει δὲ νὰ ἐνδιαφερόμεθα δι' ἡμᾶς αὐτοὺς μόνους, οἱ ἐν Ἀθή-

νας διαμένοντες ἑταῖροι, ἀλλὰ νὰ φροντίζωμεν καὶ διὰ τοὺς ἀπανταχοῦ συναδέλφους, οἵτινες εἰσφέρουσι τὰς ἐτησίαις αὐτῶν συνδρομὰς πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Συλλόγου καὶ τοῦ «Πλάτωνος». Ὁ ἡμέτερος Σύλλογος θυσιάζων, εἶπε, καὶ τὸν τελευταῖον αὐτοῦ ὄβολόν πρὸς ἐκδοσιν τοῦ «Πλάτωνος», ἀπαιτεῖ ἐν τῷ δικαίῳ αὐτοῦ οὐ μόνον τὴν κατὰ τὰ ὠρισμένα χρονικὰ διαστήματα κανονικὴν ἐκδοσιν τῶν τευχῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν αὐτῷ καταχώρισιν ὕλης ποικίλης, διότι ἀπὸ τινος παρατηρήθη τάσις τις πρὸς δημοσιεύσιν ἐκτενῶν γραμματικῶν διατριβῶν, αἵτινες καταλαμβάνουσι τὰ τρία τέταρτα σχεδὸν ἐκάστου τεύχους, ἐν ᾧ ὁ προορισμὸς τοῦ περιοδικοῦ ἡμῶν δὲν εἶνε νὰ δημοσιεύωνται ἐν αὐτῷ μόνον γραμματικά, ἀτινα εἰς ὀλίγους μόνον τῶν ἐταίρων δύνανται νὰ ὦσιν ὠφέλιμα, ἀλλὰ καὶ διάφορα ἄλλα καὶ ποικίλα θέματα χρήσιμα εἰς ὅλους ἐν γένει τοὺς διδασκάλους ἑταίρους, συμφώνως πρὸς τὸ δεύτερον ἄρθρον τοῦ Καταστατικοῦ τοῦ διέποντος τὴν τοῦ περιοδικοῦ ἐκδοσιν. Ὡσαύτως παρατήρησεν ὁ κ. Ἀναστασίου ὅτι καὶ τὰ πρακτικὰ τοῦ Συλλόγου καὶ τοῦ Μετοχικοῦ ταμείου καθυστεροῦσιν, ἐνῶ καὶ ταῦτα ἔπρεπε, κατὰ τὸ καταστατικόν, νὰ ἦνε δεδημοσιευμένα διὰ τοῦ τεύχους τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου. Συνέστησε δὲ εἰς τὸ διοικ. Συμβούλιον τὴν ταχείαν καὶ τούτων ἐκδοσιν, διότι εἶνε ἀνάγκη, εἶπε, νὰ πληροφορηθῶσιν οἱ ἑταῖροι, καὶ ἐν γένει πᾶς ἐνδιαφερόμενος, περὶ τῶν ἐργασιῶν τοῦ ἡμετέρου Συλλόγου ὡς καὶ περὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Μετοχικοῦ αὐτοῦ ταμείου.

Ὁ κ. Ἀναστασίου προσέθηκεν ὅτι ταῦτα εἰπὼν οὐδένα ἐσκόπει νὰ μεμφθῆ ἢ νὰ αἰτιαθῆ, ἀλλ' ἀπλῶς νὰ ζητηθῆ τὴν πιστὴν ἐφαρμογὴν τοῦ Καταστατικοῦ εἰς τ' ἀφορῶντα τὸν Σύλλογον.

Εἰς ταῦτα ἀπαντῶν ὁ κ. Πρόεδρος, εἶπεν, ὅτι οὐδόλως ἐξέλαβεν ὡς μομφὴν κατὰ τοῦ διοικητ. Συμβουλίου τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Ἀναστασίου λεχθέντα, τούναντι δὲ ἀναγνωρίζει μὲν ὡς δικαίας τὰς παρατηρήσεις αὐτοῦ ὡς πρὸς τὴν βραδύτητα τῆς ἐκδόσεως τοῦ «Πλάτωνος», διαβεβαιῶν δὲ καὶ αὐτὸν ὅτι αἱ δυσκολίαι προσηλθον ἐκ τοῦ τυπογραφείου. Ὅθεν τὸ Συμβούλιον συμφώνως καὶ πρὸς τὴν ἀπόφασιν τῆς γενικῆς συνελεύσεως τῶν ἐταίρων ἀνέθηκε τὴν ἐκτύπωσιν καὶ τοῦ «Πλάτωνος» καὶ τοῦ τεύχους τῶν πρακτικῶν τῶν γεν. συνελεύσεων εἰς ἄλλον τυπογράφον, παρ' οὗ ἐλπίζει κανονικὴν καὶ τακτικὴν τὴν ἐκδοσιν εἰς τὸ μέλλον. Ὡσαύτως δὲ καὶ ὡς πρὸς τὴν διὰ τοῦ «Πλάτωνος» δημοσιευομένην ὕλην ἀνεγνώρισεν καὶ τὸ Συμβούλιον τὸ δυσανάλογον τῶν γραμματικῶν πρὸς τὰ ἄλλα ἄρθρα, ἀτινα κατὰ τὸ Καταστατικόν τοῦ περιοδικοῦ εἰσὶν ὠρισμένα, ἵνα δημο-

σιεύονται, καὶ πρὸς τοῦτο συνεκάλεσε τὴν ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ «Πλάτωνος» Ἐπιτροπείαν εἰς σύσκεψιν ἵνα ἐν κοινῇ μετὰ τοῦ Συμβουλίου συνεδριάσει ἐξευρεθῆ ὁ τρόπος τῆς διορθώσεως τοῦ πράγματος. Ἐν τέλει δὲ ὁ κ. Πρόεδρος ἐξέφρασεν εὐχαριστίας τῷ κ. Ἀναστασίῳ διὰ τὸν ζῆλον, ὃν ὑπὲρ τοῦ περιοδικοῦ ἐπεδείξατο καὶ παρεκάλεσε πάντοι ἐταίρον ἔχοντα οἰανδήποτε παρατήρησιν, ἀφορῶσαν εἰς τὴν ἐν γένει διοίκησιν τοῦ Συλλόγου, ν' ἀπευθύνῃ αὐτὴν πρὸς τὸ Συμβούλιον, ὅπερ εἶνε προθυμότερον νὰ ἐνεργῇ τὰ δέοντα πρὸς πραγματοποίησιν πάσης προτάσεως τῷ Συλλόγῳ ὠφελίμου.

(ἔπεται συνέχεια).

Δώρεα βιβλίων.

Τῇ φροντίδι τοῦ Ἐπιμελητοῦ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Συλλόγου
κ. Γ. Γ. Δέρβου

ἀπεστάλησαν εἰς τὸν Σύλλογον τὰ ἑξῆς βιβλία.

ὑπὸ τοῦ κ. Θ. Ἀποστολοπούλου διδασκάλου ἐν τῷ πρωτύπῳ σχολεῖν τοῦ διδασκαλεῖου Ἀλφαβητάριον καὶ Ἀναγνωσματάριον, Ἑλληνικὴ Ἱστορία (μετὰ εἰκόνων) κατὰ τὴν νέαν μέθοδον, ἡ Παλινγενεσία τῆς Ἑλλάδος ἡ τὸ 1821, καὶ Ἀριθμητικῆς μαθήματα κατὰ τὴν νέαν μέθοδον.

ὑπὸ τοῦ κ. Ἰωάν. Φωκίανου, διευθυντοῦ τῶν γυμναστηρίων, Ἐγχειρίδιον Γυμναστικῆς μετὰ εἰκόνων καὶ σχημάτων, σὺμ. 2.

ὑπὸ Μιχ. Κρίσπη, Πολυσπορία καὶ χόρτα διάφορα (ποιήματα), ἡ Στακτεροῦ, φανταστικοκωμικὸν μελόδραμα (μετάφρασις) καὶ Λόγος περὶ γενικῶν ἐξετάσεων.

ὑπὸ Στεφ. Π. Ἐμμ. Γιαννοπούλου Περὶ ἄρτου ὑπὸ χημικὴν ἐποψίν, διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ.

ὑπὸ Ἀγγέλου Καππώτου Μονογραφία περὶ τῆς πόλεως Μηστρά καὶ Λόγος πανηγυρικὸς ἐπὶ τῇ ἔθνικῇ ἑορτῇ τῆς 25ης Μαρτίου.

ὑπὸ Ν. Ἀναστασίου Ἐκκλησιαστικὰ καὶ Ἐκπαιδευτικὰ Γ. Κλάδου

τόμ. Α' καὶ Β' (ἐκ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ ἀσίδιμου ναυάρχου Νικοδήμου).

ὑπὸ Πέτρου Παπαγεωργίου Ἐπίκρισις τῆς ἐκδόσεως τοῦ Μιχαήλ Ἀκουμάντου.

ὑπὸ Ἀλοῖζου Λευθεριώτου οἱ Ἀπολογηταὶ τοῦ Β' καὶ Γ' αἰῶνος, ἐναίσιμος διατριβὴ.

ὑπὸ Π. Παπαζαφειροπούλου Μεθυστικῆς ἡτοῖ ἱστορικὴ καὶ τοπογραφικὴ ἀφήγησις κτλ.

ὑπὸ Τηλεμάχου Κομνηνοῦ Ὀμήρου Ἰλιάς καὶ Ὀδύσεια καὶ Ὀδηγὸς τῆς Ἑλβετίας.

ὑπὸ Γεωργίου Ι. Δέρβου ἡ Ἀγία Γράφῃ εἰς τὴν ἑβραϊκὴν γλῶσσαν.

ὑπὸ Ν. Δημαρᾶ, ὑφηγητοῦ, Ἱστορία καὶ εἰσηγήσεις τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου καὶ σύντομος ἐκθεσις τῶν βυζαντινῶν πηγῶν.

ὑπὸ Βαρθολομαίου Γεωργιάδου Ἐρμηνεία εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια τόμ. Α' καὶ Β'.

ὑπὸ Ἀμβροσίου ἐπισκόπου Πλαταμῶνος Ὀμιλία ρηθεῖσα ἐν τῷ συλλόγῳ «Παρνασσῶ».

ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Πασπάτη Etudes sur les Tchinghamianos ou boehemiens et Remarks on the Revised version of the new testament.

ὑπὸ Ἰγν. Μοσχάκη Μελέται καὶ λόγοι ἐκκλησιαστικοὶ καὶ ἡ Φιλοσοφία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας Ἰωάννου Χούβερ (μεταγλώττισις).

ὑπὸ Δημητρίου Γ. Ράλλη Βιβλιοθήκη Φωτίου τοῦ Πατριάρχου, Λόγοι Πανηγυρικοὶ Μακαρίου Χρυσοκεφάλου καὶ Συνοδικὸν ἡ Πανδέκτη τῶν ἱερῶν κανόνων.

ὑπὸ Μάρκου Ρενιέρη περὶ Βλοσσίου καὶ Διοφάνους ἔρευναι καὶ εἰκασίαι, Ἱστορικαὶ Μελέται περὶ τοῦ Ἑλληνοῦ Πάπα Ἀλεξάνδρου τοῦ Ε' καὶ περὶ Δημαγωγῶν, λόγος ἀπαγγελοῦ ἐν τῷ «Ἀθηναίῳ».

ὑπὸ Βυθούλλα Μετάφρασις τραγωδιῶν Σοφοκλέους.

ὑπὸ Ἰω. Μεσαλωρᾶ Συμβολικὴ τῆς Ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, μέρος Α' Συμβολικὰ Βιβλία, Δογματικὴ Θεολογία τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας (μετάφρασις Θεοδ. Βαλλιάνου), Ἀλήθεια τῆς Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας, (μετάφρασις τοῦ αὐτοῦ), Παράρτημα τῆς Ἀληθείας, Ἐπιστολαὶ περὶ τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας (ἐκ τοῦ Ρωσσοῦ), Ἐρμηνεία τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας (ἐκ τοῦ Ρωσσοῦ), Παράρτημα τῶν περὶ τῶν

ιερώων ἀκολουθιῶν ἐπιστολῶν, (πάντα ταῦτα μεταφράσεις τοῦ Θεοῦ Βαλλιάνου), Ἱερεμίου τοῦ Β' καὶ τῶν διαμαρτυρομένων θεολόγων τῆς Ἑυρτεμβέργης τὰ γράμματα περὶ τῆς Λύγουσταίας ὁμολογίας, διατριβὴ ἐπὶ ὑφηγεσίᾳ Ἰω. Μεσολωρῆ, Ἐπιτομὴ τῆς Ἱστορίας ὑπὸ Βασίλ. Ξύδη, δημοδιδασκάλου, καὶ Ὁρθόδοξος Χριστιανικὴ Κατήχησις ὑπὸ Κ. Νεστορίδου.

Ὑπὸ Joannes Flach, Bibliographi graeci, qui ab Hesychio pentent.

Ἐλήφθησαν τὰ περιοδικὰ, εἰς ἃ ἐγένετο συνδρομητῆς ὁ Σύλλογος, ἢ τὰ τῶν Zeitschrift für das Gymnasial-Wesen καὶ Manuel General de l'instruction primaire ect.

Ἐπί δὲ ἐπέμφθησαν τὰ μέχρι τοῦδε ἐκδιδόμενα τεύχη τῶν ἐξῆς περιοδικῶν, ὅπως ἀνταλλαγῇ πρὸς αὐτὰ ὁ «Πλάτων» Revue de monde latin, Platonist, ἐξ Ἀμερικῆς πεμφθὲν, καὶ τὰ ἐνταῦθα ἐκδιδόμενα Δελτίον τῆς ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας, Δελτίον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, Παρνασσός, Σωτήρ, κτλ. κτλ.

Π α ρ ο ρ ᾶ μ α τ α .

Ἐν σελ. 78 στῆχ. 14 μετὰ τὴν λέξιν λόγον προσθετέον τὴν λέξιν ἐρη.
 — Ἐν σ. 81 στ. 2 γραπτέον τῆς ἀντὶ τῆ. — Ἐν τῇ αὐτῇ σελ. στ. 1 γραπτ. παλεμίουσ ἀντὶ παλεμίουσ.— Ἐν τῇ αὐτῇ σελ. στ. 15 γραπτ. ἀποκόψας ἀντὶ ἀποκόψαι.— Ἐν σ. 82 στ. 6 γραπτ. ταφὰς ἀντὶ ταφῆς.
 — Ἐν τῇ αὐτῇ σελ. στ. 11 γραπτ. **Dübner** ἀντὶ **Dübnez**.

Ἐν τῇ περὶ βιβλιοθήκης λογοδοσίᾳ τοῦ κ. Γ. Δέρβου τῇ καταχωρηθείσῃ ἐν τῷ τεύχει τῶν πρακτικῶν τοῦ 1882—83 ἔτους, ἀνάγνωθι ἐν σελ. 452 καὶ πολλοὶ εὐχαριστῶς ἔπραξαν ἀντὶ τοῦ πολλοὶ ἔπραξαν ἀπαλειφομένου τοῦ εὐχαριστῶς μετὰ τὰ δωρηθέντα.